

PEERLKAMP

ORATIO DE PERPETUA

PETRI HOFMANNI PEERLKAMPI

ORATIO

DE

PERPETUA, QUAE ACADEMIAE LEIDENSI CUM GENTE ARAUSIACA INTERCESSIT, NECESSITUDINE, SPECTATA PRAECIPUE IN STUDIIS PRINCIPUM:

HABITA LEIDAE A. D. VIII FEBRUARII MENSIS A. MDCCCXXXIX QUO DIE MAGISTRATUM ACADEMICUM DEPOSUIT.

ACCESSIT ANNOTATIO HISTORICA.

HAGAE-COMITIS,
EX TYPOGRAPHIA REGIA.
1841.

Quotiescumque octavo die mensis Februarii stantem in hoc suggestu oratorem ex subsellio suspiciebam, multis ei nominibus pulchrum ac prope invidendum munus obtigisse arbitrabar. Nunc, quum meum mihi tempus idem munus attulit, si incolumi fama possem, lubens me hinc in veterem locum reciperem. Neque hic est metus quidam vester, neque isti in me unum conversi vultus me adeo perturbant. Nam, quacumque oculos circumtuli, omnia video benevola et amica: neque vos, Academiae Leidensis Curatores virique amplissimi, fere magis ob merita et honores admiror, quam ob antiquam et vere Hollandam animorum ingenuitatem diligo. Vos autem, Clarissimi Professores caeterique auditores venerandi et eruditi, quum contueor, insignis quidem doctrinae, sed in eadem doctrina elucentis simul humanitatis contueor specimina: atque haec mihi iam sane secunda, vestra, optimi adolescentes, caritate, vitae illa meae rerumque omnium ornamento, mire firmantur.

A vobis igitur, auditores eximii, periculum accidere non potest, ne magnopere commovear. Sed me ipsum respicienti haud aeque fiducia consistit, et orationis initium invenire interdum despero. Si argumentum e disciplina nostra petitum explicare potuissem, nihil cunctatus propositum exordirer. Sed hic ipse dies et causa cur in hanc aedem convenerimus, praeoccupatas omnes cogitationes meas revocat et defigit in unam Academiam. Haeret illa huic pectori insculpta imago, et ante oculos versatur meos quasi Dea quaedam magnorum virorum prole felix,

qualis Berecynthia mater,
Laeta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes coelicolas, omnes supera alta tenentes.

Haud equidem optare possum, ut, quod nunc ita sentio, sentiatis idem omnes, neque committam, ut in praedicanda Academiae laude ac dignitate molestam vobis orationem obtrudam: et tamen aut meus me amor iste fallit, aut relictus mihi est ad dicendum locus, cum ipsa illa laude et dignitate coniunctus. Quid enim? Guilielmus I Arausiae Princeps, Academiam Leidensem condidit. Academiae cum stirpe Guilielmi honorifica semper et pia necessitudo intercessit, spectata praecipue in studiis Principum Arausiacorum. De hac igitur necessitudine exponentem faciles quaeso et clementes auditote. Eloquentiam enim vobis neque polliceor, neque oratoriam capit argumentum: versabimur quippe in vita puerorum et adolescentium, sed eorum tamen, quos deinde gloria ad coelum extulit plerosque, et cuncta adspectavit Europa: adeo ut, si interdum res parvas et mediocres narrare videar, prudentiores sub illis aliquam et reminiscendi utilitatem et cogitandi causam sint reperturi.

Atque omnium primum sapientia Guilielmi I est commemoranda, cuius ego viri gloriae haud magis addam laudando, quam nuper calumniatores quidam detraxerunt vituperando. Sapientiae immortale testimonium est Academia, condita iis auspiciis, ea in urbe, eo tempore, ea celeritate, ut tamquam libertatis praesidium divinitus e coelo delapsa esse videatur. Lovanii et Duaci omnis disciplina alio fundamento nitebatur. Adolescentes nempe Pontifici Romano et regi Hispaniae parere assuescebant, quum praesertim dux Albanus typographiam ferreis vinculis coërcuisset, quae, hic a Guilielmo fracta, Napoleon nostra memoria recudit. Leidae nova formabatur aetas, sincera et integra a more Hispano, quae focos amare paternos animosque gerere Hollandos disceret.

Guilielmus Leidam missis quam primum filiis, illustri exemplo monstravit, quanti ad laudem suorum et bonum publicum interesse putaret, ut mature iis erudirentur disciplinis, quae tyrannidem a civitatibus defendunt, dum interea saepe dolebat sortem Philippi sui, quem, Lovanii indignis Nassavio opinionibus imbutum infectumque, Hispani deinde in Academia Complutensi et honorata illa custodia Madritana ita corruperunt, ut Hollandiae iam adolescens perierit. Hoc pater cavit in Iustino et Mauritio.

Iustinus Nassavius erat Guilielmi filius, nothus quidem, sed consuetudo, si non conscientiam, at famam Principum in huiusmodi rebus solabatur: exempla erant pro iure, neque filii propterea contemti. Margarita Parmensis

et Ioannes Austriacus ipsi proles erant Caroli V spuria. Academia nostra a parvis admodum initiis crevit. Numerus adolescentium primo anno a Rectore Magnifico, Petreio Tiara, Frisio, in album relatus, erant duo, unus Delphis, alter Harlemo; anno sequenti, quatuordecim. In his nomina illustria, Ianus Grotius, pater deinde magni Hugonis, Iacobus Philippi Marnixii Aldegundii filius, et hic Iustinus Nassavius. Ioannes Stadius, Mathematicus, Gandavi ex observatione siderum praedixerat, hoc eum fato esse natum, ut ingenii dotes habiturus esset abstrusas, nec, nisi cogeretur, animum ad literas applicaturus. Verusne fuerit Stadius, et quid a quibus didicerit Iustinus, non inveni. Postea quidem res terra marique gessit haud sane contemnendas.

De fratre Mauritio plura accepi. Hic qualem se vultu atque oculis ferebat, qui de effigie sibi proponunt, multum in eo fuisse iudicii, sagacitatis et constantiae facile credant. Sic erat. Iam puer Heidelbergae studiorum causa moratus, a. 1582 Leidam venit, annos habens quindecim, eximia Guilielmi patris epistola Rectori caeterisque Professoribus commendatus. Afferebat praeclaras ingenii facultates, et eam laboris assiduitatem, sine qua nunquam quisquam excelluit. Suam quoque, ut mos erat, habebat sententiam, animi et consilii significationem, ex quibus sententiis saepe omnis vita talium hominum cognoscitur. Habebat autem: *tandem fit surculus arbor.* Multi, credo, in simili fortuna spe et aetate, se iam arbores esse putassent. Deus, qui Hollandiam aequis adspiciebat oculis, Mauritium nasci voluit mathematicum. Mauritius, intelligens imperatorias artes praecipuum fore vitae ornamentum reique Hollandae praesidium, omnem studiorum rationem ad eas pernoscendas statim accommodavit. Itaque in mathematicis audivit Rudolphum Snellium, eoque praeceptore tantum profecit, ut discendo neque tum neque postea unquam satiari potuerit, et, iam summos in civitate honores adeptus, studia illa deinceps cum Simone Stevino continuaverit, cuius adeo industriae illustria exstant literis consignata monumenta. Atque huius Stevini gloriae non plus adiici posse censebat Grotius, quam quod Mauritio esset a studiis, Mauritium vero eximie laudat cum ob insignem in hoc genere doctrinam, tum opinionem, mathematica literis Hollandis optime posse explicari: in qua re tamen Mauritius sententiam Stevini secutus est, factumque postea eiusdem Principis auctoritate, ut arithmetica et geometria hic docerentur sermone vernaculo, quo melius etiam architectis militaribus consuleretur.

Caeterum Mauritius Latine non nesciebat, neque mos saeculi patiebatur. Quos autem praeter Snellium magistros ceperit, non inveni, nisi Lipsium, cui in suavissima epistola gratias egit. In Lipsio multa spectabantur, quae Mauritium in familiaritatem traherent; iucunda morum gravitas, et severa quaedam ac prope militari brevitate eloquentia: idem explicabat C. Tacitum, et, quod rei caput erat, de castris metandis, de poliorcetica deque omni re militari Romana tam docte et perspicue exponebat, ut adolescens non Leidensem Professorem, sed Imperatorem Romanae legionis, militiae veterem, sibi audire videretur. Lipsius Militiam Romanam deinde edidit. Mauritius libro et in castris delectabatur, et milites saepe ad eam formam exercebat. Hagae quoque, cessante bello, Romanum in morem pugnare docuit. Talis proelii ludicrum simulacrum ab amico aliquo cognoscens Lipsius, rescripsit, se isto Mauritii sensu in militia gaudere, bonumque periculum, paullo tamen aliter fuisse instituendum dux ille togatus arbitrabatur.

Ita Leidensis Academia statim Guilielmo auctori hanc retulit gratiam, ut filius earum artium alta iaceret fundamenta, quibus, veluti Iphicratis et Archimedis renovans exempla, patriae multum prodesse posset. Iamque biennium fere hic degerat, quum legati Ordinum Hollandiae, paternae mortis nuntium afferentes, eum Delphos deduxerunt, retinueruntque, ut sua ipsis opera adesset. Mauritius, quod praesens facere non poterat, absens in epistola, amorem et beneficia Professorum grato animo collaudavit, pollicitus rerum istarum memoriam sancte se esse servaturum. Atque huic orationi facta convenerunt, pietatemque auxit publicae liberalitatis recordatio. Mauritio scilicet, in illa sua et Guilielmi paupértate, pecuniam, qua in Academia aleretur, petenti, Ordines et decrevere idoneam, et aes alienum, quod reliquerat, solverunt. Narravi sic, uti accidit: non veritus ne minus urbane fecisse arguar. Paupertas enim paterna nunquam filio fuit ignominiosa, ubi praesertim pater suas opes saluti publicae impendit. Admiror magis rudem illam et in rogando libertatem et in dando bonitatem: dumque me a conspectu novae elegantiae, artem quoque in beneficio ostendentis, ad prisca tempora converto, facere interdum non possum, quin tacite dicam:

O mihi simplicitas illa paterna redi!

Sed si istam Mauritii paupertatem honoris causa memoravi, minus, nam

dicendum est, laudo, quod, postquam fieri coeperat pecuniosus, et rationem Ephemeridis redigendae Italicam a Stevino didicerat, eam rationem diligentius exercuit, quam Principi erat decorum. Ordines quidem suae munificentiae non poenituit. Nam quum in funere Guilielmi I tota quasi patria efferri videretur, luctus solatium et spes futuri habebatur, quod adolescentem prae virtutis indole in gradu paternae dignitatis collocare poterant.

Initio eiusdem anni, quo fere medio rex Philippus, in Escuriale abditus, manu sicarii triste facinus Delphis patravit, Delphis natus erat Henricus Fredericus. Mater Colignia, referens laudatas exempli Romani matronas, quae liberos suas sibi munditias et ornatus ducebant, filium ipsa educabat, adiuta ab Utenbogardo. Quod puer ex materno genere traxit, elegantiam dico illam et levitatem, in Franco, quia nativae sunt, minus indecoras, Hollando, qui affectat, deridiculas, hoc in Henrico, iam sanguine paterno temperatum, mature ad dignam Nassavio gravitatem componebatur. Mater infelix, coniuge iterum orbata, in Franciam redire voluisset, sed sine filio vivere non poterat. Itaque rex Henricus IV Mauritio lepidas, ut solebat, scripsit literas: venirent Colignia et Henricus in Franciam, habitarent Arausione, se facturum ut Mauritius fratrem egregie educatum ante annum aetatis duodecimum reciperet. Mauritius, qui consiliis et auctoritate fratri pro patre erat, eumque habebat, ut si esset filius, aliter ea de re sensit, et Henricus periculum evasit, ne, alienis moribus delenitus, minus aliquando a popularibus, quam dignus esset, amaretur. Nam maiores nostri Principes oderant, quos Hollandi nominis atque animi puderet, et Guilielmus II infamatus est, quod aliquando assiduus erat inter adulatores aleatoresque Francos

Henricus igitur educatus est in Hollandia, Coligniaeque et Utenbogardo accessit tertius, ingens, puto, ad mentem pueri recte formandam, momentum. Scilicet Leidae vivebat adolescens viginti trium annorum, sed doctrinae virilis, probitate et modestia adeo elucens, ut nescias, utrum sui eum aequales suspicerent magis an amarent, natus insuper patre tam erudito et rerum prudente, quam forti et generoso. Hic, Ianus Dousa minor, ita spectatus, studiis Nassavii praeficitur. Praefuit biennium, degens Hagae Comitum in domo Coligniae, carus omnibus, ante omnes matri et filio. Quid amabilis puer ab adolescente tam amabili didicerit, relatum non legi:

equidem lubens, si fieri posset, aliis redimerem, quae memoriae prodita videmus. Franci mirentur Henricum verbi causa, quum aliquando Parisiis erat, artem equitandi exercuisse in Academia Pluvinelli (nos huiusmodi Academias Hippodromos appellamus) et exercuisse tanta quidem cum gratia, ut omnium mortalium animos caperet. Tales minutiae non ostendunt, quid natura puerorum praemoneat.

Dousa accurate tenebat linguam Latinam, historias et mathematica, et qui sic teneret, amabat. Henricum, opinor, Latine docuit Nam et ille eo sermone postea multum delectabatur, eruditos diligebat, horas quotidie negotiis ad studia decerpebat, et Commentarios Caesaris in sinu gestabat. Mathematica, frater Mauritii et officia ducis praecipiens, negligere non potuit. Historiae cognoscendae cupiditate ducimur omnes pueri: quid puer Arausiaca stirpe, Guilielmo patre, magistro Dousa, cuius et ipsius pater rerum pars fuerat? Bene profecto paratus Henricus Fredericus Leidam venit a. 1594, aetatis fere undecimo. Delatum in Academiam discipulum Dousa pulchro carmine salutavit, eodemque anno iter id Germaniam fecit. Tum Dousa maior Henricum erudiendum curavit, nec corporis exercitia neglexit. Emti doctique ab Hispano nebulones eum, in tali ludo separatum a commilitonibus nacti, conficere sperabant. Deus avertit scelus, prehensique, antequam Leidam venissent, dignum consiliis vitae exitum habuerunt. Interea et Coligaia domicilium Leidae constituit. Habitarunt, ni fallor, in domo, quae tunc Aula Principum appellabatur. Sententiam sibi legerat: *patriaeque patrique:* paternam, credo, mortem, defendenda patriae libertate, ulcisci volebat. Ardens tantae laudis cupiditate iam puer, ab ineunte aetate constanter ad eam grassabatur. Neque est, quod ingenii maturitatem in his Nassaviis miremur. Ipsa enim tempora animorum facultates movebant. Nati educatique in bellis et ad spem magnorum in republica honorum, stimulati exemplo et dolore domestico et odio ab Hispanis implacabili, omnia properabant, neque virtus progressum aetatis exspectare poterat. Vigor quidam Martius omnium fere Hollandorum animos occupaverat: ipsi adeo historici de initiis Mauritii et Henrici parum ad rei necessitatem dixere, festinantes nimirum ad dies Neoportanos et Silvaducenses; nec, quae adhuc exposui, sine cura undique quaesita ordinavi. Apparet tamen quam amicitiam habuerimus

cum duobus Principibus, iis, qui Hollandum nomen magnum ac terribile fecerunt.

Utinam ne Ordines, Henricum in filio remunerantes, modum excessissent! Henricus genuit filium, a. 1626 ingenti Neerlandorum laetitia natum. Si patrem potestate augere potuissent, qua postea auctus est Guilielmus IV, quis novit quam multa aliter incidissent, atque nunc inciderunt! Nam Henricus amore civium partaque ex eo auctoritate plurimum valebat, et si cuiquam, illi datum erat ut discordias, nondum tam altis radicibus, ab stirpe evelleret. Sed iidem Ordines infantem Guilielmum II aureis donis cumulabant, puerumque, vix e cunis egressum, omni equitatui praeficiebant, destinabantque, si patri superesset, munerum haeredem. Talia beneficia, tam effusa et properata, paucis sane adôlescentibus non spiritus et animos addidissent, quid illi, qui pulchram corporis formam magnis ingenii dotibus, et stirpem Arausiacam matrimonio regiae virginis decorabat? Atque Ordines, quasi intemperantiam munificentiae sentirent, et mercedem postularent, plus apud parentes de educando filio loquebantur, quam ipsi in simili causa aequo animo tulissent, non unus fortasse patricia illa gravitate responsurus, secum fore istum laborem.

Guilielmus II in Academia versatus non est, sed ex ea praeceptorem accepit, Theologum magna fama et doctrina, Andream Rivetum, quem, si ex oratione, qua munus olim adierat, *de bono pacis et concordiae in Ecclesia*, iudicares, moderatum diceres. Sed Theologi isti, variarum partium, pacem plerumque volebant in leges, quas ipsi praescriberent. Rivetus erat Pictaviensis, et multorum hominum urbes et mores, principum quoque, viderat, inque amicitiam Ameliae Solmensis pervenerat. Praeterea ipsa, quam profitebatur, doctrina eum commendabat. Nam religio et libertas adeo inter se erant consociatae et mixtae, ut separari non possent, eiusque tam vetus quam mutata forma partium haberetur praesidium. Henricus Rivetum Hagam vocavit. Guilielmum II instituere coepit a. 1632, mansitque, si vere coniicio, Hagae usque ad annum 1646, quo Henricus ei curam Scholae illustris Bredanae commisit, eamque ille Scholam oratione inauguratus est. Guilielmus praeter Rivetum praeceptorem habuit Hildersichium, a quo linguas, Latinam inprimis, aliasque doctrinas didicit; hominem eruditum, quod vel ex noti-

tia, quae inter eum et N. Heinsium et I. F. Gronovium fuit, opinor. Gronovius eodem tempore Hagae habitabat, erantque vicini et convictores. Guilielmus Hildersichium, quamquam natione Germanum, deinde in eum amicitiae gradum accepit, ut ad manum scribae loco et intimum consiliis habuerit.

Quantum praeceptores in Principe disciplinis instruendo valuerint ac profecerint, inde apparuit, quod multas teneret linguas, neque imperitus esset historiae, poësios, mathematices, et philosophiae Cartesianae. Caeterum res factu haud facilis, bellicum temperare ardorem in eo, qui a natura habebat, et patre volente, aliis imprudenter laudantibus, aluerat. Quum Hagae parvulus Guilielmus dux cohortis, ex filiolis nobilium aliorumque civiumque compositae, incedebat, plausu excipiebant optimates, inque his fortasse, quos ille puer, adolescens factus in carcerem Lupesteinium coniecit. Adeo securi rerum futurarum non curamus saepe, quid ludi tenerae aetatis non dubiis indiciis significent. Deinde vix annos habens duodecim interfuit obsidioni Bredanae et patrem in quavis fere expeditione secutus est, adeo ut vix tempus in Academia morandi relinqueretur. Neque alia, puto, causa fuit, cur Henricus filium domi retinuerit. Nam ipse procul dubio rerum multarum recordabatur, quae in Academica illa sentiendi dicendique libertate semel visae atque auditae, in aula non facile repetebantur. Guilielmus II aetatem virilem non attigit; Gubernatorem se quidem aperuit minus moderatum, quam reipublicae, ubi iam omnis non instrenuus imperator suspectus est, opportunum videbatur. Guilielmus III calida illius consilia immeritus luit.

Et hic multa patris habebat, magnum rei militaris amorem, gloriae et imperandi cupidinem, nec facile de proposito deducebatur, aliaque inerant naturae semina, quae primum temporibus pressa atque retenta, sublatis deinde impedimentis, laetius effloruere. In illa tutorum multitudine et controversia, mox publica cura et velut tutela, bene tamen pueritiae et adolescentiae consultum, religioni ante omnia. Iam sexenni admotus Cornelius Triglandius, sacrarum literarum apud Haganos interpres, patruus Iacobi Triglandii, illius, qui mortuum Guilielmum oratione funebri in Academia nostra laudavit. Is Iacobo multa de pietate Guilielmi solebat narrare. Arma et equi iam puero cara. Ludere bellum, domi in mensa acies militum plumbeorum instruere, castra ex arena metari et arces munire, pleraque otii

oblectamenta; regnumque accipere visus est in duobus equis Mauritanis, quos Ordines, a Principe Salensi acceptos, ei donabant. Ordinibus ita gratias egit, ut diceret, se sperare brevi fore, ut his equis pro patria dimicans uteretur.

Anno 1659 mater eum Leidam mittere constituit. Magistratus Leidenses domum instructam obtulerunt, eandem, in qua Coligniam et Henricum habitasse arbitror. Comes additus, qui vitam regeret, Sulesteynius, studiorum cura Bornio, Philosophiae Professori, commissa. Bornii virtutes et laudes genti Arausiacae dudum innotuisse dicebantur. Ordines Hollandiae Principem Haga discedentem salutaverunt, huc advenientem salutavit Cocceius, Rector Magnificus. Paucis post diebus Antonius Thysius, tacito Professorum consensu, adventum in Academiam solemni oratione gratulatus est. Oppidani et adolescentes Academici Guilielmum ita exceperunt, ut in veneratione et laetitia simul misericordia quaedam appareret; nam unica spes tantae domus supererat, et Ludovicus XIV eum brevi post Arausione spoliavit. Modestia autem et diligentia inprimis eluxit, scholas Professorum sedulo audiens, ad domos eorum ventitans, verbo, se totum iis dedidit, neque facile aliquod solemne Academicum eo non praesente celebrabatur.

Talis adolescens quam multa ad virtutem et prudentiam profecerit, licet e vita rebusque gestis intelligi possit, testatus est Fabricius, cui potius credo, quam Germanis, qui scripsere, Guilielmum ita fuisse eductum doctumque, ut, praeter militaria, nihil discere potuerit. Haud equidem contendo Principem fuisse eruditum, aut propter eruditionem in Academia Oxoniensi creatum Iuris Doctorem. Sed eadem Academia saepe alios creavit Doctores, quos Guilielmus, si res in iudicium venisset, adspicere contra potuisset. Neque eruditionem, qua otiosi homines censentur, in Principe laudamus, quae plerumque damno civium paretur, et vera in iis doctrinarum studia magis impediat, quam iuvet. Enimvero vita adolescentium, quibus generis nobilitas regna et imperia ostendit, saepe non est invidenda. Quidquid agant vel dicant, hoc alii pro suo quisque ingenio interpretantur: qui minime eos cognoscunt, hi tamquam omnia scientes gestiunt, et plurima per conventus et circulos vespertinos loquuntur. Nonnulli quoque ardeliones et odiosae humanitatis ostentatores, qui verba factaque omnia sua calamistris inurunt, ac propterea, unde non

sperabant, refutati, invidiam a praelatis sibi praeceptoribus ad Principes transferunt. Vel excellentes viri quam difficiles ac morosi in hac causa apparuerunt! N. Heinsius se metuere dicebat, ne Bornius Guilielmum magno pretio nihil scire doceret Vlietius facere non poterat, quin studia illius a. 1662 vocaret consummata *scilicet*. Gronovius Principem et totam cohortem iam post triennium secessus Leidensis taedere scribebat. Si iuvenis Arausiacus fieri debuisset Gronovius, ut emendatos a se Plautos et Livios ostenderet, triennium certe non sufficiebat: sed fieri debebat Guilielmus, qui Neerlandiae salutem, Britanniae libertatem redderet, et improbam Ludovici XIV tyrannidem, toti Europae intentatam, frangeret.

Guilielmus Academiae memoriam, neque Academia alumni unquam deposuit, fuitque tanquam officiorum et pietatis mutuum certamen. Magnos a. 1674 in republica honores consecutus, orationi interfuit, qua Heydanus iussu Senatus Academici ei gratulatus est Nec praesentia desiderata, quo die Syenus primum Academiae saeculare festum celebrabat. Adeo vel inique non tulit vel dissimulavit suam Professorum commendationem apud Curatores parum valuisse: postea quidem ut in ea re aliquid valeret, effecit. Neque Academia Guilielmum neglexit, laetitiam oratione significans a. 1689 de acquisito Britanniae regno, et a. 1690 de victoria Hiberna, dolorem vero de morte uxoris Mariae a. 1695, ac tandem ipsius Guilielmi a. 1702. Biennio ante Guilielmus etiam ostendit, quanti studia Academica Principi putaret, quod Ioannem Guilielmum Frisonem, volentem quidem, hortando tamen magis impulit, ut literis naviter operam daret. Friso, ut facile est intellectu, Franequeram, deinde Ultraiectum petiit. Quod idem fecit filius Guilielmus Carolus Henricus Friso.

Magna et mirabilis fuit sors gentis Arausiacae. Ipse Deus Neerlandiae exoptavisse, et fata utriusque sic coniunxisse videtur, ut alteri sine alteris esse felices non potuerimus, et unaquaeque controversia ac dissidium amoris integratio exstiterint. Quam saepe a periculo prope abfuimus, ne stirps virilis exstingueretur! Qua cura Deus malum avertit, adeo ut nunc quidem omni metu liberati esse videamur! Mauritius uxorem non duxit. Henricus unicum filium reliquit, ut caeteri Gubernatores. Guilielmus III, Ioannes Guilielmus Friso, Guilielmus IV, et Guilielmus V suos patres vel vix cognoverunt, vel non viderunt. Quum Guilielmus IV a. 1747 Gubernator haereditarius totam

rempublicam suo unius imperio complectebatur, boni et providentes Neerlandi vehementer laetabantur. Intelligebant enim veram libertatem non in eo sitam, ut alios suo loco moveas, et ipse succedas, neque latebat nullam esse Neerlandiae capitaliorem pestem, quam eos optimates, qui cuncta munera et honores sibi suisque trahendo rapiendo, cives exclusos spretosque exasperabant. Si Guilielmus, dicebant, consiliis iustorum hominum utitur, sublata erit mater discordiarum improbitas. Huius laetitiae ac spei candidum interpretem habuit Academia nostra Hemsterhusium, qui Guilielmo IV, Leidam visenti, ex hoc suggestu ita gratulatus est, ut Principe, ut Academia, ut ipso Hemsterhusio dignum erat. Et loquebatur ad discipulum olim suum, praeceptor Historiae Neerlandicae in Academia Franequerana, ubi Guilielmus vitam egerat, quae nobilitatem Frisiam pulchro inprimis exemplo pungeret. Et vero potestate, quantam sui maiores nunquam habuerant, se dignum ostendit, recusatis constanter eximiis honoribus, quos populus, favorum semper prodigus, eoque Principes corrumpens, in invitum congerebat. Nota est praeclara Nassovii vox, summum, quod mortali posset contingere, esse hoc, ut a libero populo ametur. Neque ita loquebatur tantum, sed etiam faciebat. Vita, contra omnium vota, breviore functum, magnamque nobis commodandi voluntatem, hic laudavit Oudendorpius VII Februarii 1752.

Quanto moerore tota respublica funus Guilielmi IV erat secuta, tanta exspectatione eadem respiciebat Guilielmum V. Patrem habuerant cognitum, filius qualis esset futurus, multum ab educatione pendebat. Pars spei in matre Anna, praeclara femina regina, quales esse solent praeclarae ex Britannia feminae, pietate, gravitate et doctrina insignes; nec matre dimidiata, sed quae suo ipsa lacte infantem nutriverat. Quantam illa curam filiolo impertiverit, existimari potest et ex oratione funebri, ab Onnone Zuerio Hareno scripta, et quod Petro Wesselingio ipsa narravit, id se maximopere studere, ut Guilielmus tirocinia Latini sermonis in optimis scriptoribus poneret, et in Academiis iuventuti exemplum fieret diligentiae, civibus in republica specimen moderationis et comitatis emineret.

Talem videre filium matri non contigit, mortuae a. 1759 Dux Brunsvicensis tutor factus, pupillum non in Academia, sed Hagae erudiendum curavit. Quod quare fecerit, non comperi. Non una Academia dudum sinus

panderat, totisque viribus vocaverat. Tanto sibi quaeque et tunc et antea honori ducebat in alumnis habere Principem Arausiacae gentis: dies ire gratiores et soles fulgere nitidius vulgo dicebant. Quae Academia alias et antiquitate et originis nobilitate et rerum magnarum memoria anteibat, ea Arausiacos eorumque affines accepit propemodum omnes. Guilielmus V eruditus est a Professore Leidensi, Andrea Weisio, qui Ius Naturae et gentium docebat. Erat ille quidem peregrinus, sed in republica natus, Helvetius, homo antiquis moribus, simplex, politus, ut inter Basileënses scilicet aut Hollandos, et qui fortunam aulae nunquam optaverat, nedum terendis potentium liminibus et Brunsvicensi per humiles salutationes fatigando, captaverat: dissimilis vilium animarum, qui, omnium rerum esse cupientes primi, felicitatem ab Haga Comitum unice habebant suspensam, Hagam somniabant, Hagam vigilantes respiciebant, fere ut Moslemi in quotidianis precibus ora ad templum Meccanum convertunt. Talis vir Weisius Guilielmum totos sex annos instituit.

Quot quantas res iuvenis cum eo aliisque praeceptoribus vel inchoavit vel continuatas absolvit! religionis doctrinam, multas linguas, Mathematica, Architecturam militarem, Physica, Mechanica, Historiam, Geographiam, Iurisprudentiam. Quotus quisque vestrum est, amicissimi adolescentes, nam hic ego vos compello, quotus quisque vestrum est, qui ad hanc commemorationem, non dico, non horrescat, sed, si in eo loco fuisset, non aliquid detractum optasset? Erunt etiam qui haec, ut alicuius non privati studia, in maius aucta suspicentur. Audite, quid dicam. Guilielmus V has artes et disciplinas non modo utilitatis et ornamenti gratia coluit, sed etiam in nonnullas ita incubuit, ut ei, qui docere vellet, interdum similior videretur. Legit et excerpsit praecipuos aetatis Augustae scriptores, poëtas fere tenebat memoriter, Unionem Ultraiectinam, legum nostrarum tunc fundamentum, annotationibus illustravit, et in otio physica instrumenta, apparatum vere regium, libenter tractavit.

Talem discipulum Weisius habebat carissimum, qui eam industriam eximia quoque vitae integritate, ingenio, iudicio, et incredibili memoria, dote, ut videtur, Arausiacorum haereditaria, ornaret. Hoc et saepe amicis suis narravit et hic palam testatus est, praesente ipso Guilielmo V, cui a. 1766 explicabat, quam gratum esset Senatui Academico, quod in aetatem venisset, et

honores Gubernatoris ipsi gerere liceret. Guilielmus tunc verbis, deinde rebus saepe indicavit, quam vere optaret, ut literarum artiumque studia et Academia Leidensis florerent: annoque 1775 audivit Gaubium, quum admiranda Divinae providentiae documenta, per duo saecula erga Academiam spectata, laudabat. Quod Gaubius tunc ardenter et Principem obtestans petiit, ut filios, si adolevissent, in disciplinam nostram mitteret, hoc non sine gravi causa, mihi tamen incognita, fecisse videtur.

Quam gavisus fuisset venerandus senex, si vidisset VIII diem Februarii a. 1790! Tewaterus Magistratu Academico se abdicabat, et in auditoribus conspiciebantur Guilielmus V cum utroque filio, quorum natu maior, Guilielmus Fredericus, Princeps Arausionis haereditarius, a. 1789 apud Rectorem Magnificum, in illius domo, suum nomen in Albo Academico erat professus. Arausiaci in educanda progenie curam posuerunt, quanta esse potuit maxima. Neque Guilielmus Fredericus nec frater Georgius amorem pietatemque parentum desideravere. Iam a. 1785 Hermannus Tollius, Literarum in Athenaeo Amstelodamensi Professor, a Gubernatore invitatus Hagam venit, concessa per Burgimagistros honestissimis conditionibus muneris abdicatione. Data est ei quaedam norma, quam sequeretur, additique adiutores Guicheritus et Eulerus. Quales discipulos, diu cognitos, iudicaverit, declaravit, quum Lexicon Apollonii Sophistae Homericum iis dedicabat. Tollius Guilielmum Fredericum in Academiam secutus est. Quam varias disciplinas illustris adolescens vel hauserit vel attigerit; quae vita et mores, quis iusti honestique sensus fuerit, memoriae prodiderunt Tewaterus, Keesselius, et Kluitius, qui saepe non cum iuvene sed viro sermonem se habere existimabat.

Quum Tewaterus a. 1790, ut dixi, orationem habebat, adspiciens Gubernatorem septem regionum haereditarium, et sedentes ad latus paternum filios, intelligitis, quanta sedatum illud et altum pectus efferretur laetitia: non, quod tantam hinc sibi gloriam sumeret, quamquam potentium virorum laudem non adspernaretur, sed ita cogitabat, doctrinas tum maxime florere, si, qui populis praesunt, eas se aestimare sic prae se ferunt. Sed idem Tewaterus, pro incolumitate domus Arausiacae precatus, cogitare non potuit, brevi fore, ut duo ex illustribus auditoribus, iique in exsilio morerentur. Tristia, tristia intervenerunt. Nota nimis est historia, et antiqua vulnera

linquemus intacta. Georgius prius quam pater e vita exessit, anno aetatis vigesimo quinto: qui si in sepulcro maiorum Delphensi conditus iaceret, quot lilia et purpureos flores plenis manibus accumularent omnes, qui alteram illam et dulcissimam spem patriae cognoverunt. Situs est procul a patria, Patavii. Quod possumus, nobilem animam hoc saltem munere ornabimus, ut tristi voce per hos Leidensis Academiae parietes testemur, priscae pietatis et fidei invictaeque bello dexterae memoriam nondum ex animis nostris esse deletam. Pater filium secutus est septem annis post. Huius ego ignorati Principis casus, vel inimicis miserabiles, meminisse refugio. Quiescit Brunsvici, placida compositus pace, quam postremo vitae tempore non vidit.

Unus etiam ex tribus illis vivebat, extorris, spoliatus, desolatus, sed fata fortunamque Neerlandiae secum portans, in meliora tempora servatus et sepositus. Tempora venerunt, felicitatem vidimus ac sentimus. Antiqua necessitudo cum Academia statim instaurata est. Non enarrabo, quanta novus rex benevolentia eam, colluvione rerum barbara purgatam, sit prosecutus, quibus quam singularibus beneficiis auxerit. Brevi post reditum vidimus priscae opinionis ac voluntatis testem filium natu minorem Guilielmum Fredericum Carolum, qui tamen, vix inchoatis studiis, belli causa discedens, in Francia cum exercitu et commilitonibus Academicis pro patria nuper recuperata stetit. Sed de re summa iam populi decreverant, bona causa vicerat. Victoria tamen nobis quoque haud parvo emta, nec sanguis Arausiacus defuit. Deus Principem Arausiae et hic servavit, ut scilicet, quod tamen et ipse et omnes longe abesse precamur, patrem nobis aliquando reddat bonum, sapientem, iustum et constantem, regemque eum habeamus, qualem adhuc habuimus belli ducem, nascique interea possent nova stirpis germina, quae iam lacte et in spem nostram crescere videmus.

Duos, Guilielmum Principem Arausiae haereditarium et Alexandrum Principem Neerlandiarum cognovi, quorum erudiendorum curam pater etiam mihi commiserit. Haud equidem diffiteor, non sine sollicitudine eam rem suscepi: non quod ipsi adolescentes tantum mihi timorem incuterent, quorum pater esse possem aetate, consiliis et praeceptis deberem; sed quoties muneris mihi crediti gravitatem et periculum animo mecum volutabam, verebar ut exspectationi, quam de me pater suscepisset, satisfacerem. Historiam recte docere

semper mihi visum est opus difficile, quodque multas cautiones haberet, in hac praesertim sapientiae pragmaticae libidine et philosophiae cuiusdam insana venditatione. Nam, ut alia omnia praeteream, mortalium facta vere iudicare, inceptu pulchra et foeda ostendere, capere tibi tuisque, quod imitere, quis unquam ita ingressus est, ut viam semper tenuerit? Non loquor de hominibus, qui pro inconsiderata festinatione et temeritate, quam hodie tuentur sententiam, eam cras mutant, perendie aliam sequuntur; neque de iis loquor, qui levitati et temporibus inservientes, opinionem tam facile abiiciunt quam vestem, simul atque saeculum et lex elegantiae novam formam et colorem imperent. Sed quam multi semper doctrina, iudicio et probitate excellentes fuere viri, qui vel sibi ipsi non constarent, vel quorum auctoritatem laudati homines desererent, sicuti horum auctoriatem altera aetas rursus deseruit? Res omnino similis est tabulae isti, in aede Saturni olim dedicatae, cuius intellectum Cebes Thebanus tantum habere periculi dicebat, ut recte capientibus prudentiam et felicitatem, secus, stultitiam et calamitates afferret. Huius difficultatis, iam non exiguae, maior mihi apparebat imago, reputanti, quibus adolescentibus historiam essem traditurus: his nimirum, quorum majores rebus gravissimis domi forisque interfuissent, et qui ipsi, alter ad regnum, alter ad magnos in regno honores essent nati.

Deo iuvante, animum non demisi, sed sedulo feci, ne mihi et officio deëssem, neque modesta in me libertas desideraretur, aut non omne illud expromerem, quod bonum, verum et Neerlando dignum arbitrarer. Atque hunc mihi diuturnum laborem optimi iuvenes suis moribus reddiderunt levem et iucundum, neque tacere possum, quanti eos faciam ac diligam, si nihil aliud, vel propter ingentem iustitiae et bonitatis sensum, quem a natura acceptum, in meis quoque scholis auxerunt. Atque utinam ego ne male patriae et ipsis adolescentibus in omni hoc negotio consuluerim! Rectae quidem et ingenuae voluntatis egregia testis mea mihi semper erit conscientia, praemium pulcherrimum, quo neque maius neque illustrius ipse, si vellem, optare possim, et nemo quisquam omnium mortalium mihi tribuere possit.

Atque hi ex Arausiaca gente fuerunt ultimi, quos Academia Leidensis alumnos spectavit. Nemo ex omni numero, qua erant pietate, oblivisci potuit, quid Academiae deberet. Neque Guilielmus neque Alexander obliviscentur.

Guilielmus, fatis, ut speramus, ordine euntibus, regnum olim accipiet. Mihi tam longa vita non superabit, ut hunc regem adspiciam. Sed hoc augurio votisque ominor, hoc meus mihi praesagit animus: Guilielmus III, rex Neerlandiae, praeclara maiorum exempla cum aliis virtutibus, tum literarum doctrinarumque amore imitabitur, et cara illius cordi erit Academia Leidensis. Novit enim et probe intelligit, quam eximium ea sit patriae suae ornamentum. Pulchrum est patriae bene facere in armis: pacis munera et in praesens dulciora, et in perpetuum utiliora sunt. Mauritius et frater Henricus, duo illa belli Hispanici fulmina, gladios et dextras hostili sanguine cruentantes, Neerlandiam in sede collocatam stabilivere. Sed pater Guilielmus, condita Academia Leidensi, theatrum libertati veritatique instruxit magnificentissimum, eoque Hispaniae longe graviorem cladem intulit, quam si validos exercitus internecione cecidisset. Quanto enim praestat animus corpori, tanto clarior et potentior est triumphus ingenii quam armorum. Divitiae, decus et opes civitatium, mortalia et caduca, dilabuntur: facinora sapientiae manent, manebuntque, sunt divina et aeterna.

Vidimus, quae necessitudo Academiae cum Principibus Arausiacae gentis intercesserit. Habemus et alias necessitudines, in quibus praecipuam, qua vobiscum, literarum studiosi adolescentes, sumus coniuncti. Reges et Principes neque estis, nec, puto, fietis. Tempora enim Napoleontea semel praeterierunt. Sed filii estis parentum, qui in omni loco atque ordine robur et flos populi vigent, fietis liberi cives, suae quisque fortunae artifices, si bona vestra hic noveritis, et, quid vestra causa fiat, animo reputetis. Explicabone? Vel unius anni praeteriti memoriam mecum repetite.

Curatores solita ipsis prudentia et studio rei Academicae consuluerunt. Est iste quidem haud quotidianus honos sedere, ubi Ianus Dousa Nordovix, et Dousa digni sedere viri. Sed quam variae gravesque curae honoris sint comites,

ipsi optime sciunt. Hoc omne, quidquid est, volentes tolerant; prospiciunt alteri aetati, prospiciunt vobis.

Si Professores contemplamini, neque horum pietas vobis defuit. Omne disciplinarum genus, ab antiquissimis deductum temporibus ad hanc memoriam, fuit expositum. Multi prolatis ad communem notitiam scriptis, gloriam Academiae iuxta domi sustinent, foris illustrant: alii, quae affecta habent, ornànt et expoliunt. Non quiescunt, non remittunt. Quid eos tantopere incitare putatis, ut, relictis rebus, quae vulgo in vitae bonis censentur, sic agant? Posteritas optimo cuique perpetuo ante oculos versatur. Posteritati dum consulunt, consulunt vobis.

Iam circumspicite Leidam, animisque percurrite insignia publicae liberalitatis monumenta. Quare rex Guilielmus Museum illud Naturalis Historiae, vix e communi rapinarum receptaculo Parisino repetitum, Academiae dedit, et continuo ita amplificavit, ut hospitibus etiam illis, qui raro nec fere nisi inviti aliquid in Neerlandia admirantur, admirationem extorqueat? Quibus in spatiosa horti amoenitate tanta florum herbarumque, ex toto prope terrarum orbe conquisita, arridet copia? Musea rerum antiquarum, numorum, pulchrarum artium, Anatomicum, Nosocomium, quo consilio fuere instituta? Quid physica instrumenta, quid rustica, quid chemicum laboratorium, quid turris observandis sideribus nunc ita ornata, ut melius in coelo videre nunquam potuerimus? Vobis omnia ista fuere instructa, vobis hoc etiam anno conservata et aucta: clarissimi et doctissimi homines, qui regunt, nullum laborem declinant, quo vestram excitent alantque discendi cupiditatem. Haec etsi per se singula iam magna sint, ingens accedit cumulus Bibliotheca, in quam omnes omnium rerum fructus confluunt. Quae librorum editorum multitudo, quam dives manu scriptorum, orientalium quoque, copia! Quale additum Bibliothecae vir ille ornamentum, cuius anima per artus diffusa tantam molem eo consilio ac ratione agitat et gubernat!

Haec sunt illa bona vestra, quae si hic noveritis, ipsi existimate, an spes vestras et fortunas recte praedicaverim. Haec vobis fecimus. Quid nobis, quid vestrae laudi fecistis? Boni consulite libertatem meam, et tacita respondete conscientia, partim mihi ipse respondebo.

Vidi nimirum in hoc Magistratu meo multam industriam, discendi ardorem, profectus ad illud, quod sibi quisque proposuit, egregios. Vidi maiora. Ortis

quibusdam in illa republica vestra dissidiis (et quae respublica unquam caruit? philosophi adeo disputant esse utilia), ortis igitur dissidiis, iisque propterea difficilioribus, quia partium honos agi videbatur, vos ea aetate, eo ingeniorum fervore adolescentes, concordiam ita restituistis, ut nemo fere ultra triduum fuerit iratus. In qua re generosam ad unum omnes ostendistis indolem, mihique ea benevolentiae et amoris documenta dedistis, quae menti inscripta nulla unquam dies obliterabit. Tanti fuere brevia illa dissidia. Nam, ut omittam novas leges, quas ab ordinibus vestri corporis latas, unanimi propemodum consensu accepistis, probati estis. Domuistis animos vestros, et exemplo longe pulcherrimo, quod hic nunquam peribit, vos ipsi vicistis. Ergo hoc natali Academiae die, in hac primaria Musarum Neerlandarum sede et domicilio, coram hac lectissimorum hominum, quos videtis, corona, ego vobis gratias ago tam ingentes quam sinceras. Glorior illa vestra pietate et favore, quem apertis honestisque artibus et semper comparare studui, et conservare semper studebo.

Neque vestram, clarissimi Professores, erga me voluntatem silebo. Si Academiae et nunc et antea non fuerim pudori, vestro etiam tribuitote exemplo. Cuius autem exemplum me propius tangeret, quam tuum, Iane Baki? Non hic declarabo, quas res et ego et alii in te semper admirati fuerimus, neque, si tua pateretur modestia, necesse est: satis enim superque ex scriptis tuis apparet, brevique, ut speramus, iterum ex Cicerone tuo apparebit. Sed quod in libris a te editis non adeo monstrare potuisti, inusitata est illa in obeundo munere religio, cuius ego, quamdiu te cognovi, testis fui quotidianus. Neque in eo me tibi vel invenisti vel fecisti ita dissimilem. Quare, et propter caeteram animorum in his studiis et negotiis consensionem, discipulis quoque nostris concordiae exemplum vivere potuimus. Tu porro, vosque, collegae coniunctissimi, laudibus vestris florete; nec Cl. van Breda, qui Musea Teyleriana et societatem tuendis doctrinis Harlemensem cum Academia mutavit, huius consilii poeniteat. Quos domestico vulnere vidimus laceratos, hi, qua pati incepere, perferant constantia, ea, quam sola sanctissimae religionis praecepta ad leniendum dolorem ministrant. Non hoc loquor ostentationis vel consuetudinis causa, sed ipse malorum haud ignarus, eoque magis etiam persentiscens, quid animi parentibus fuerit, quorum filii, Academiae alumni, vitam immatura morte commutavere: neque sine horrore luctum et moerorem cogito, quibus perculsa atque abiecta fuit

domus Wttewala, quum uxor maritum, liberi patrem delectissimum viderent morientem. Sed iste dolor non intra parietes stetit: pertinuit ad multos alios, ad Academiam, ad Neerlandiam: publicus fere fuit, postquam vulgo intelligi coeptum est, quantum in eo foret amissum. Attingam tantummodo summas.

Gerardus Wttewalus, a. MDCCLXXVI antiquo et honorato genere natus, puer ardens cupiditate maria tentandi, eam matris causa oppressit. In Academia multarum disciplinarum initia animo complexus, Iurisprudentiam et Oeconomiam Politicam, non exiles illas et ieiunas, sed ornatu historico excultas et nitidas, egregie retinuit. Cuicunque officio praefuit, sive curando aggeri Leccano, sive rei rusticae in regione Ultraiectina, sive iuri in urbe dicundo, cum collegis modo de diligentia, peritia et integritate certabat, habebaturque in bonis optimus. Patriae et libertatis amantissimus, quum in tyrannidem Napoleonteam abiiciebamur, se procul a republica habens, rure, in agris colendis literarumque studiis, ab adspectu saltem dirae servitutis remotus, indignationem concoquebat. Deletis in Russia Francorum exercitibus, Cosacci reliquias vexando persecuti, in Neerlandiam irruunt, et vaccas morbo correptas secum trahentes, qui pestem improborum hominum ex agro Ultraiectino proterruerant, pestem innocentium animalium inferunt. Ingens erat, qui periculum intelligebant, terror, ne latius serperet, multique memoria repetebant pristini temporis miserias, quo exitiosa contagio quadraginta annos per omnem fere Neerlandiam grassata, agricolas ad extremam paupertatem redegerat, ut adeo fundos vili pretio abiicerent. In illo metu et trepidatione, apparuit unum hominem interdum esse pluris, quam totam civitatem. Wttewalus, quamquam recentem libertatae patriae laetitiam, nondum constitutam imperii formam, aerarium exhaustum, aliaque baberet adversa, plurimique nil nisi de rebus publicis loquerentur, de suis cogitarent, videns mature opus esse facto, agique oportere ac vigilari, celsus et erectus difficultatibus obviam ivit. Quae singulae hominem non inertem fregissent, has ille universas superavit, dimicando ad eum finem, quoad unius opera formidolosa pestis averteretur. Sed animus si curis ac laboribus, diesque et noctes saeva hyeme tolerandis sufficeret, corpus non suffecit. Dolores acerrimi omnes artus occupavere, quibus deinde nunquam plane fuit immunis. Quae res, praeter alias, eum movisse videtur, ut oblatum hic docendae Oeconomiae munus acciperet.

Qualem habuerimus collegam et amicum, sine fraude et invidia, simplicem, pium, qui nemini se praeponeret, vultumque non modo prae se ferret bonum, sed etiam gereret animum, semper in memoria habebimus. Studens veritati, moribus severus, non ut a facetiis abhorreret, sermonem, si posset, eo referebat, unde iucunditas cum utilitate redundaret. Sententiam, licet a communi opinione discrepantem neque in vulgus probatam, non celabat, eratque unus ex paucis Hollandis, qui non omnia veteris reipublicae instituta culparet. Nunquam tamen de Rege loquebatur, quin et ab eo hunc patrem patriae iudicari appareret. Caeterum Academiae suaeque disciplinae prospexit tantum, quantum a viro illius ingenii et doctrinae exspectari potuit. Doctrina, non exiguis finibus contenta, minime scripta Graecorum Romanorumque excludebat. Erant ei, quod sunt cuivis non inepto homini, elegantiae simul et sapientiae adiumenta: quas qui inde addiscere vellet, ei linguam aliquanto, quam fit, accuratius esse tenendam, pulchre videbat. Magna ingenia, in alto nempe locata, hoc quasi tenuius despiciunt. Sed dum elegantiam et sapientiam simulant, et pro vetusta probare student, idem faciunt, quod histriones Franci ante Voltarium, in ornatu illo aulae Parisinae Hectorem et Achillem agentes Homericum. Quo magis dolui per negotia mea fieri non potuisse, ut, quod me saepe rogavit, Catonem, Varronem et Columellam una legeremus. A me fortasse aliquid, ab eo discere potuissem multa. Nam multa sciebat, eoque ferebam iniquius, quum diceret, ex duplici hominum genere, altero scribentium, discentium altero, se esse discentium Nescio enim, si ille suum esse putaret legendo discere, quam multorum esset, scribendo docere.

Hunc talem virum tantis virtutibus ornatum desideramus. Praesentes eas pauci animadvertebant, sublatas ex oculis quaerunt omnes. Nulla scilicet in eo conspiciebatur, quod fieri amat, ubi homines plus sunt, quam videntur. Quamquam alterni gressus, quos, baculo nixus, incedendo tentabat, beneficium Neerlandiae redditum testarentur, nemo ex isto ore causam debilitatis audivit. Plura de Wttewalo dixi, quam initio proposui. Nam liber Thorbeckii est in omnium manibus, multa scriptus elegantia. Imago autem et consuetudo sic expressa sunt, ut filii secum in solitudine legentes, patrem etiam vivum ante oculos sedentem se ipsi adspicere putarent. Neque miror. Nam in eo libro et ipse Wttewalum agnovi, qui unus fui ex amicis, quos, morbo

oppressus, quum mentis compos et praesens moreretur, extremum salutari mandavit. Tu quoque, bona et pia anima, a nobis ave atque vale. Sequemur te, quo ordine Deo erit visum. Interea magna perseverantia contendemus, ne, sicuti tu non frustra vixisti, et nos olim non frustra vixisse dicamur.

Huius animi, vos, optimi adolescentes, et hic eritis testes, deinde ipsi documenta, quum praeceptorum vitaeque in Academia transactae memoriam grato sermone usurpabitis. Qui testes estis, manete iidem adiutores, et quod fecistis, facere ne cessate. Primum ac praecipuum fuit, ut, cuius disciplinae causa quisque venit, huius addiscendae viam et rationem impiger et laboriosus sequeretur. Qui praeterea satis animi et probitatis habuerunt, ut, spreto ambitu, aliquid eximium praestarent ipsi, hos ego arbitror esse laudandos, si gloriae cupiditatem sine rerum graviorum damno explere potuerint, felices.

Tales, puto, ad me venient duo iuvenes, ut singularis industriae mercedem, his solum legibus non parvi pendendam, accipiant. Quare et quibus modis hoc consecuti esse dicantur, auditote scribam Senatus Academici Facultatum iudicia recitantem:

JUDICIA.

Ego primum vobis, Gerarde de Vries, Abrahami, cari mihi nominis, fili, et Samuel Sarphati, Academiae nostrae alumni, quantum meremini, quod non exiguum est, tantum gratulor. Ioannes quidem Ludovicus Schlimmer, Medicinae apud nos studiosus, sortem habuit infelicem, et solatio eget. Facultas Medica librum illius aureo numo dignum censuit, antequam auctorem cognoverat. Cognito, etiam si voluisset, numum decernere non potuit, quia legitimum tempus in Academia non transegit. Si me audit, animum propterea non demittet, sed res suas, ut incepit, ita peraget. Deinde honoris causa nomino Andream Cornelium van Heusde, Hermannum Henricum Kemink, Ultraiectinos, et Ioannem Goldschmid Nanninga, Groninganum, qui, quod viribus deësset, voluntate suppleverint.

Denique, quod precatus sum a Deo Optimo Maximo, illo die, quo Magistratum suscepi, ea res ne mihi Academiaeque male atque infeliciter eveniret,

sed dignitatem tueri, salvoque et incolumi sine labe et dedecore successori tradere contingeret; hoc an totum impetraverim, dicere non ausim. Tamen sat multa impetravi, ut animi adversus divinam bonitatem vere grati causas habeam iustissimas. Itaque munus Rectoris Magnifici depono: laetus ideo an tristis? Ante annum nunquam fore putabam, ut dubitare possem. Nunc non satis scio, nisi iucundam rerum multarum recordationem illud mihi tempus reliquit. Sed quidquid depono, meum Academiae amorem, Curatorum existimationem, Collegarum amicitiam, horum denique adolescentium caritatem nunquam deponam.

DIXI.

ANNOTATIO.

P. 4. *Cum stirpe Guilielmi.* Quamquam Guilielmus III non reliquerit prolem, Ioannes tamen Guilielmus Friso recte Guilielmum I in maioribus suis numerare poterat. Illis, qui hoc sive non intelligebant, sive intelligere nolebant, ostenderunt Scharp, *Leerrede* 8 *Maart* 1791. Van der Aa, *Leven van Prins Willem V* D. I. p. 55. et Cl. De Crane, *Orat. de Ioanne Mauritio, cognomine Americano*, Annal. Acad. Groning. a. 1816.

P. 4. *Calumniatores.* In his unus ante alios caput extulit, homo Germanus, quem nominare me pudet, licet eum, mendacis de historia Neerlandica libri auctorem, in Hollandiam venire, et, quasi re praeclare gesta, eruditos viros salutare non puduerit. Sive ea sit malevolentia, sive ignorantia, sive studium laudis a novitate captandae, contemtu dignus est. Deberi ea sors nobis videtur, ut, ne de Francis dicam, Germani res Neerlandicas perverse plerumque tradant et corrumpant. Nemo fere unquam erroribus fuit immunis, quos ne pueri quidem nostri admittunt. Exempla exstant, tam multa, quam fatua. A. H. Niemeyerus in libello Germanico *de legendis Graecis poëtis*, qui prodiit Hallae 1792, scripsit: » Severa illa literarum colendarum ratio (Grammatica et Etymologica) qua pulcherrimum illud vinculum, vel, ut Euripides dixit, ἥδιστα συζυγία Musarum et Charitum, erat dissolutum, hodie scholas Philologorum deseruit, neque fortasse erraverim, si exercitus Germanicos (a. 1787) in eam quoque regionem, ubi ista severitas maxime vigebat, patriam scilicet Burmannorum et Valckenaeriorum, plus elegantiae et humanitatis intulisse dixerim. » Niemeyerum propterea iure reprehendit interpres Hollandus, qui libellum edidit a. 1799: et Cl. H. Bosscha in annot. ad Orationem suam *de Batavorum ingeniis* sq. a. 1804., hoc vocat *insolentem, quamvis ridiculam, iactantiam viri ceteroquin laudatissimi.* Ridicula certe est comparatio C. D. Beckii *Hist. Univ.* T. II. p. 308: qui, postquam dixerat, in nulla populi paullo humanioris historia inveniri exemplum tantae crudelitatis, quanta fuit Triumvirorum constituendae reipublicae Romanae, subiecit: » als ich diess schreib, waren noch nicht die schrecklichen Ausschweifungen einiger Regimenter zu Herzogenbusch (am 5 — 9 Nov. — S. histor. Portefeuille 1787) bekannt. » De Ioanne Mullero, illo, qui laudes Cornelii Taciti affectabat, et a nonnullis, satis imperite, Tacitus Helvetius appellatur, nihil dicam. Sufficiat verba Latine apponere ex Hist. Univ. Lib. I. cap. 7. » Ad orientem Ponti Euxini iacebat regio Colchorum, parva

et paludosa, in quam crebrae gravesque pluviae decidebant. Agri plani, in multas fossas secti, domus in litore, pleraeque palis superstructae. Homines obesi, corpore haud ita proceri. Lingua dura, sine elegantia. Erant Hollandi veterum. Quin etiam pinceps fluvius Phasis, sicuti Rhenus, arenis absorptus, tandem non amplius apparuit. » Di talem a terris! Quid alios praeterea memorabo, ubi Heerenius, vir ille probus, diligens et doctus, in Enchiridio Historiae recentioris, ad annum 1711 scribere potuerit, factionem Arausiacam in republica nostra mansisse, ideo, quod Guilielmus IV titulum *Principis Arausiaci* haereditate a Guilielmo III accepisset?

P. 4. *Institutis.* Exstant ab ipso Guilielmo edita. Liberalitas praecipue apparet, si cum institutis aliarum Academiarum comparentur. In nostris cernitur ingenium reipublicae, in peregrinis, regni. Confer. Oratio Cl. Adr. Cath. Holtii *de Liberalitate maiorum nostrorum, quae Academiis instituendis augendisque cognita est*, Ultrai. a. 1836. Ea liberalitas apparet in multis rebus, etiam in forma imperii. Non *Cancellarium* aliquem, dicit Holtius, praeposuerunt, Pontificiae dominationis opus, in multis Reformati nominis Universitatibus retentum, sed *Curatores*: nomen planum et mite, et Batavae indoli accommodatum. Haec mihi legenti in memoriam redibat, quod relatum est in Resolut. Curat. Leid. Mss. Voll. II. pag. 215, Rectorem et Senatum a. 1593 ab Ordinibus Hollandiae voluisse petere, ut nobilis aliqua persona Cancellarius Universitatis constitueretur. Ex Actis Acad. eiusdem anni apparet, Ioan. Oldenbarneveldium Rectori Heurnio fuisse auctorem, *ne quid tale eo tempore peteretur.*

P. 4. *Urbe.* Moenia labefactata hic illic ruinam minabantur. Sed cuius in Hollandia oppidi cives tale depositum tuerentur fortius, quam quibus recens defensa obsidio tantos dabat animos? aut quinam hoc sibi per vim eripi ferrent iniquius, quod suo sanguine, quod toleranda fame, quod contemnenda peste essent meriti? Et aliae urbes sua moenia novae Academiae pandebant. Leidae tunc invidere tam vehementer audebat nulla. Undecim quidem annis post a factione Leicestriana agitatum fuit de sede Ultraiectum transferenda, sed ea improbitas delusa est: neque omen ciconiae pii et simplices maiores frustra acceperunt. Narravit P. Cunaeus in Orat. pag. 8. « Traditum literarum monumentis ab iis fuit, quibus annotare singula curae erat, hoc ipso die, nimirum octavo huius mensis, interea dum studiorum honores primitiaeque in hanc urbem inferebantur, ingenti omnium admiratione diu ante consuetum tempus, advectam ciconiam esse, quae profecto avis et olim et hodie, consentientibus mortalium iudiciis, laetum facere auspicium, ac rerum esse optimarum nuntia credita est. » Est et Hadriani Iunii carmen, Augurium in Novam Academiam, de hac ciconia, quae volavit

Nuntia laetitiae, circum praetoria pennis
Concita remigibus,
Quando coronatos studiorum invexit honores
Primitiasque novas
Turba Deûm.

P. 4. *Tempore.* Nostri homines, exemplo R. Agricolae, W. Gansfortii, Erasmi, aliorum, commoti, intelligere incoeperant, quid fieri possent. Sensus libertatis, qui tota fere Europa vigebat, ubi in singulis hominibus exseri non poterat, in corporibus et Collegiis ostendebatur, et apud nos, nondum servituti assuetos, facilius in Academia explicabatur. Vel ipsa Academiae opinio et nomen habebatur documentum libertatis et iuris. Hollandis praeterea accedebat animus, quia Guilielmus adeo de re summa non desperabat, ut in mediis belli terroribus hoc auderet, Hispani autem fiebant tardiores, qui tantam constantiam animadverterent.

P. 4. *Celeritate.* Guilielmus iam diu ante, arbitror, hoc beneficium Hollandiae destinavit, fortasse iam tum, quum Brabantinorum querelas adiuvabat, qui Granvellanum a. 1562 Academiam Duaci condidisse aegre ferebant. Nunc consilium, die 28 Decembris mensis a. 1574 captum, die quarto Ianuarii 1575 per Ordines effecit, iamque die 8 Februarii Academia erat. Agebatur enim de rebus inter Hispanum regem et Hollandos componendis. Academia si ante res compositas esset, eo foedere excipi poterat. Edictum Ordinum anno 1574 notatum est, quia anni initium a Paschate sumebant. Idque brevi post mutatum est, sicuti etiam, per Guilielmum et Ordines, accepimus Gregorianum stilum, quem tamen in libellis publicis appellari Gregorianum Curia Hollandiae noluit, idque fecisse aliquando Vulcanium aegre tulit. Dabo epistolam ex Actis Academicis:

Praeses ac Senatus Curiae Hollandiae

Zelandiae ac Frisiae.

Magnifici Doctissimi viri.

Exhibuit nobis Doctor Albertus de Veer Amstelodamus literas, quas ab inclita vestra Academia in doctrinae suae testimonium obtinuit, cumque ex earundem tenore ad praxin se transferre ac de more Curiae nostrae Advocatorum albo inscribi peteret, lectis in Senatu literis, incidimus in haec postrema verba, quae ita habent: « Datum Lugduni Batavorum anno CIƆIƆLXXXV die vero Iunii sexto, *stilo Gregoriano.* » Admirati novam stili Gregoriani appellationem, tandem a Gregorio Pontifice (qui et bon Compauge dictus fuit) eam manasse coniecimus. Cum itaque nos non ex Pontificis (cuius iam merito iugum excussimus) sed gloriosae memoriae Principis Aurangiae ac Reipub. Hollandiae Ordinum iussu novo iam hoc stilo utimur, indignum putavimus tantum etiamnum in hac reformata et libera Republica Pontifici honoris tribui. Quam ob causam Graphio nostro, ut vobis Ampliss. Viri, indicaret mandavimus, nosque communi consensu statuisse, *neminem posthac in Advocatorum album assumpturos, quorum testimoniales literae Gregoriani stili mentionem faciant.* Supradicti igitur Domini Doctoris Alberti de Veer literas remittimus, ut ab Academiae vestrae a secretis ver-

bum illud ultimum emendetur ac in posterum omittatur. His Ampliss. doctissimique viri valete, Deusque Opt. Max. vos servet incolumes. Datum Haghis anno Domini CIↃIↃLXXXXV, die vero mensis Septembris XVIII.

P. Hanneman.

Bonav. Vulcanius respondit, Senatum Academicum ita esse facturum, sed eam suam scribae fuisse culpam, illoque Gregoriani stili nomine semel modo in publicis literis usum, idque fecisse exemplo I. Scaligeri, cuius studio se errasse, non Pontificis. Haec referenda sunt ad ea, quae Cl. de Crane disputavit in duobus libellis *de stilo novo* editis a. 1826 et a. 1835.

P. 4. *Libertatis praesidium.* Vel ipsum Academiae nomen, presertim ita institutae, opinionem libertatis ferebat. Quam libertatem hic intelligerent nostri maiores, vel apparere potest ex Epigrammatis Iani Dousae:

Salvius Iulianus ad Iustitiam
Lovanium fructu nos tantum accepit et usu.
Hic etiam nexu me iuvat esse tuum.
Respondet Iustitia.
Nec fructu Grudii nos accepere nec usu.
Namque Papam, non me nunc locus ille colit.
Ad Ciceronem.
Lugdunum venias Tulli, aut famulare necesse est.
Maranum patitur Belga Italusque iugum.

P. 4. *Pontifici Romano et regi Hispaniae.* Nota sunt ingenium Philippi II et opinio tam de regia maiestate, quam de sanctitate Pontificis Romani. Ratio necessitudinis, quam Pontifices cum regibus volebant, optime cognoscitur ex orationibus, quas Muretus Romae multas habuit. Orationem pro rege Francisco III ad Pium IV ita finivit: « Haec habuimus, Beatissime Pater, quae tibi Francisci II Christianissimi Regis nomine exponeremus. Nunc, cum idem Scotiae regnum obtineat, una ipse cum Maria uxore, a qua illud dotis nomine accepit, omnes tibi eius et opes et copias deferunt, seque omnibus in rebus auctoritati tuae libentissime obtemperaturos, omnemque tibi, quae a filiis debetur, obedientiam praestituros pollicentur. » Disciplina Lovaniensis et Duacensis intelligitur ex historia et exitu utriusque Academiae. Veteres autem Brabantini non minus alacres quam Hollandi in tuenda libertate videbantur, idque in Academia Lovaniensi a. 1568 significaverunt. Nam quum A. Delrio orationem *de laudibus ducis Albani* habebat, eam auditores tam iniquis animis accepere, ut prae strepitu pedumque pulsu et sibilis discedere cogeretur.

P. 4. *Typographiam.* Edictum exstat apud Borrium. Prototypographus, Episcopus, Inquisitores, Concilium Tridentinum, libertati

Nomina sunt ipso paene timenda sono.

Conf. *Dissertatio - Historico Iuridica de Iuribus Typographorum et Bibliopolarum in Regno Belgico*, defensa ab I. T. Bodel Nyenhuis Leidae a 1819. Ex hac dissertatione, doctrinam et iudicium auctoris testante, nonnulla excerpsit libelloque suo *De Libertate in Neerlandiis typographica* adiecit is, qui Opuscula Miscellanea Koppenii ex lingua Germanica in vernaculam transtulit Arnhemiae a. 1825. Romae quoque olim sub Domitiano in libros saevitum est. In foro urebantur. Sed illo igne, ut dicit Tacitus in *Vita Agricolae* cap. 2, vox populi Romani et libertas Senatus et conscientia generis humani non abolebatur.

P. 4. *Nova aetas.* Non metus quidem erat ne cum Hispanis ita coalesceremus, ut unum e duabus nationibus fieret corpus. Nimia morum dissimilitudo obstabat, libertatis illa potentissima in parvis populis conservatrix. Vere Bodinus in egregio libro *De Republica* V. 1. » Quod Belgae ab Hispanorum imperio defecerunt, hanc potissimum defectionis causam fuisse constat, quod Hispanorum mores suis dissimillimos ferre non possent. » Egregius est locus H. Grotii I *Annal.* pag. 4. Harenius in annot. ad *Geusios* suos illustre huius odii exemplum affert, dicens, Hispanas cohortes, quae gloria virtutis omnes omnium nationum exercitus superabant, nunquam rem bene gessisse, ubi Neerlando Imperatori parebant. Consuetudo tamen cum Hispanis quotidiana, exempla principum Neerlandorum, crescens linguae peregrinae usus, alia, periculum minabantur, quod prudentiores non latuit. Academia multam periculi partem avertere poterat. Visere Hispanas et alienas Academias, quod quotidie in recens mota discendi cupiditate fiebat, sicuti utile esse poterat adolescentibus civitatis iam confirmatae, ita noxium erat adolescentibus civitatis confirmandae. Peregrinandi studium iam sat ipsum habet dulcedinis; quid, si honesta literarum causa accedat? Quam commune esset illud peregrinandi studium, vel ex carminibus I. Dousae apparet, qui filium Ianum morbo in itinere extra patriam contracto amisit. Nobilitas, sic cecinit *Funebr.* I. 2,

Incauto iuveni, patria mutare relicta,
Flagrantes alio sidere suasit agros;
In coelum tollens externa, domestica damnans
Omnia. Quid mirum? Mos ita noster habet.

Tanta nimirum huius moris erat vis, ut ne Dousa quidem restiterit, et clausa nobis Hispania, itum sit in Franciam, ex Scylla in Charybdin. Quod Catoni in lingua Graeca, hoc Dousae aliisque in Francica accidit. A. 1598 Franciscus Dousa vivebat Parisiis *linguae discendae et morum formandorum causa*, ut ipse scripsit Lipsio, in *Syll. Burm.* T. I. p. 233. Lipsius I

Cent. Epist. 22. ad Lanoyum: « Risimus non semel istiusmodi histriones, qui ab Italia aut Gallia novi, gestus nescio quos mimicos moleste usurpabant, et delitias parum, non dicam civiles, sed viriles. Galliam cogitas? Levitatem etiam et vanitatem, quae in pleraque ea gente. » Exemplum Mauritii, Hollandum sermonem laudantis, parum valuit. Quantum maiores nostri in rebus peregrinis et quam brevi tempore profecerint, etiam apparet ex epistola I. Crucii, qui fuit Rector Rector Gymnasii Delfensis. Ille a. 1650 scribebat adolescenti H. Bleyswyckio, tunc in Francia Iurisprudentiae operam danti. Postquam appellavit eam regionem *cultissimam terrarum, comitatis et morum magistram, Minervae sedem, Musarum domicilium*, addit p. 561: « Quae hodie lingua gratior, quae frequentior in Aulis Regum ac Principum? quae receptio in aedibus Magnatum? In causidicina, pro tribunali, in Comitiis Ordinum, in agitandis consiliis, in obeundis legationibus ad exteros? Ubi usum suum non habet? cui non conciliat gratiam? quem non commendat? Tu, si me audis, cura ut ea instructus ad nos redeas, eo gratior futurus tuis, quod non doctior solum, sed et disertior ab ea rediturus. » Tristis experientia monstravit, quam libentes Franci tales opiniones acceperint, quibusque modis aluerint. Verissime Grotius *Epist.* 519: « Cardinalis Richeliacus in urbe et Academia sui nominis artes et scientias omnes vult doceri sermone Gallico, ac sic eius sermonis non minus quam imperii prolatare limites. » Et Ulricus Huberus *Opusc. Min.* Orat. X. pag. 219: « Nam id iam Galli magno successu agunt, ut suam linguam loco Romanae universalem dominantemque in Europa faciant, quod utinam aliquando maioris et dominantioris successus omen initiumque fuisse non videatur! » Grotius ita scripsit Gulielmo fratri a. 1640, Huberus a. 1678. Iamque anno 1752 Voltarius *Oper.* T. XLVIII. pag. 531 gloriari potuit ad amicos Academicos. « Je suis toujours émerveillé des progrès que notre langue a faits dans les pays étrangers; on est en France de quelque coté que l'on se tourne. Vous avez acquis, messieurs, la monarchie universelle, qu'on reprochait à Louis XIV, et qu'il était bien loin d'avoir. » Guillielmus I, ut eo redeam, volebat novam aetatem, Neerlandos, *patriotas*, ut se ipse in Epistola ad Ordines appellavit *amicum vestrum et patriotam*, idque nomen *patriotae* tunc erat oppositum nomini Hispano.

P. 4. *Tyrannidem a civitatibus defendunt.* Burmannus Secundus in Dedicatione *Analect. Belgic.* T. I. ad Burgimagistros Amstelodamenses ita scripsit: « Ut adsequerer consilium et institutum illud, in exemplum commendandum, quod se olim in condenda Academia Leidensi sibi proposuisse, diplomate perquam laudabili, testatus fuit Auriacorum Principum maximus Gulielmus I, *ut ab Historiarum Professoribus docerentur, et narrarentur illa, quibus liberae Civitates, omni tyrannide sublata, recte possint administrari et congruentem Libertati disciplinam servarent et propagarent.* Unde Burmannus haec acceperit, adhuc frustra quaesivi. In Diplomate, quod Guilielmus nomine Philippi II edidit, non leguntur, neque in Statutis Universitatis d. 2 Iunii 1575. Statuta autem Ordinum Hollandiae et Westfrisiae a. 1631 huc non pertinent. Quo animo Philippus II acceperit, quod suo nomine Academia Leidae esset condita, non legi. Quum Guilielmum a. 1580 publice devovebat, libellum edi iussit a iuratis

Typographis suarum Universitatum Lovaniensis et Duacensis. Theologi quidem Lovanienses quid iudicarent, constat ex epistola N. Buyckii ad I. Lipsium *Sylloge Epist.* et Burm. T. I. pag. 612: *esse Academiam illegitimam, quod non sit a legitimo Principe instituta, aut a Pontifice Maximo approbata;* iidem praeterea » omnes habebant Schismaticos, qui, licet Catholici sint, in Academia inscripti, imo non inscripti, lectiones audiunt. » Buyckius illud probat, hoc ita excusat, ut dicat, multos inscribi, quo forum urbicarium declinent, seque privilegiato subiicientes et ab excubiis, vectigalibus, et aliis divexationibus liberentur, concurrentes ad Academiam, tamquam ad Asylum, non tamen propterea eam probantes, ut legitimam. Exstant edicta Ordinum nostrorum, ne qui filios in Academias religioni et libertati inimicas mitterent, aut in disciplinam Iesuitarum traderent. Burmannus credere videtur, Ordines hoc decrevisse propter illam Lovaniensium Censuram. Sed edicta Censuram, ni fallor, praecesserunt. Neque alibi ius Academiae nostrae agnoscebant. Caesaroduni Turonum et religionem calumniabantur, et dicebant nos in numero Academiarum non censeri. Opera Baudii a. 1592 factum, ut, qui Leidae gradum accepissent, legitime promoti viderentur: v. *Epist.* p. 42. Huc pertinet deliberatio de ratione, qua Swanenburgius iureiurando, quod regi Hispaniae in Academia Duacensi praestiterat, solveretur. Conf. Acta Acad. T. VI. p. 41 — 43. Quid pro nobis fecerint Henricus IV et Ludovicus XIII, notum est. Mirum, a. 1696, Medico, qui Leidae factus erat Doctor, Rurimundae fuisse vetitum artem facere, idque auctoritate regis Hispaniae. Senatus scripsit Ordinibus, Ordines Residenti suo Bruxellis. Causas autem, cur Guilielmus Academiam condiderit, ipse in Diplomate explicavit, et ex Diplomate H. Grotius *Hist.* V. p. 266: » Lugdunum Batavorum liberalibus studiis sedem Arausionensis legerat, ne metu sumtus longinqui populus inter arma natus feritatem atque inscitiam indueret. Eodemque remedio civitas adversus obsidii clades recolebatur, quae clara fidei et constantiae, oblata tributorum remissione, hoc praemium maluerat. Praecipue movebat religio, columen partium, cuius explicandae munus opifices hactenus, aut e rudi plebe literarum inexerciti sibi sumserant: dum labor ipse honorum exspes et certus paupertatis, docentium discentiumque penuriam facit. » Multi deinde Professores in Orationibus hoc argumentum attigere, ut Hemsterhusius a. 1747. pag. 33. et Valcken. a. 1749. In verbis Grotii notanda sunt illa *oblata tributorum remissione.* Vidi enim, qui ea de re dubitarent.

P. 5. *Philippi sui.* Hic Philippus, natus a. 1554 in arce Burensi, nomen accepit a Philippo, filio Caroli V, postea rege Hispaniae. Matrem Annam Egmondanam mature amisit. Puer multae spei, praeclaris animi et ingenii bonis ornatus, praeceptorem habuit Everardum Harium. Iunius Philippo suum *Nomenclatorem* dedicavit, scripsitque: » Te in non dubiam liberalis eruditionis ac praeclarae scientiae spem, Everardo Hario, pueritiae tuae formatori, singularis doctrinae iuveni, credidit Illustriss. tuus genitor. » Corn. Gemma in libro *de Naturae divinis Characterismis* p. 60 vocat » praeclarae institutionis ac generosae indolis adolescentem. » Patrem Guilielmum amabat unice, neque in Hispania amare desiit. Testis est epistola ad Comitem Ianum Nassavium, scripta Alcalae 30 Iunii 1576, edita in *Archivis domus Araus. et Nassav.* T. V. p. 369: » considérant la grande obligation dont me sens

chargé envers vous — pour le continuell secours et grande assistance qu'avec tant de léauté avés monstré à Monseigneur mon père durant ses adversités. » De vita Philippi pulchre exposuit Cl. I. P. van Capelle Harlemi a. 1829. et merito quaesivit, quod etiam fecerunt La Pisius, Bellofortius, alii, cur Guilielmus I, quum a. 1567 sub adventum ducis Albani hinc se Dillenburgum reciperet, Philippum Lovanii reliquerit. Multa hic possunt coniici; ipse Guilielmus nusquam, cur fecerit, explicavit. Quod Capellus putat ideo inprimis fecisse, ne, si Philippum secum in erroribus circumduceret, literarum studia impediret, potuisset, credo, mittere aliquo in Germaniam, ut postea misit Mauritium: neque sic noti erant Hispani, ut privilegia adversus suum genus servarent. Quam aegre casum filii tulerit Guilielmus, apparuit vel ex *Apologia* pag. 141: « Opt vertooch te dier causen by die van der Universiteyt aen hen ghedaen, dien barbarischen ende onbeleefden Vargas gaf dese antwoorde in quade Latynsche tale: *Non curamus vestros privilegios.* » Nonnulla praeterea huc pertinentia reperiuntur in annotationibus Hasselti ad *Apologiam*, quae prodiit Arnhemiae a. 1798 ex typographeo Iacobi Nyhoff: adde *Verzamelingen en onuitgegevene stukken van Bondam* II. p. 351. et Idsinga *Staatsrecht* I. p. 133. De Everardo Hario, Philippi praeceptore, nihil cognovi. Cannegieterus, qui in Praefatione ad *Tristia Henrici Harii* de gente ista nonnulla annotavit, Everardum non attigit.

P. 4. *Hollandiae perierit.* Quid non educatio valet in animos iuveniles, Iesuitarum praecipue, qui tunc unicum fere hoc opus habentes, ante alios omnes excellebant! Margaritam Parmensem, adeo virilis animi mulierem, ut ne barbula quidem in mento et superiori labello deësset, neque alienam ab iis rebus, quas vita Principum ferebat, adeo fecere religiosam, ut, narrante Strada *B. Belg.* I. p. 51, « singulis annis, tum in Sanctiori hebdomade, duodenis pauperibus puellis pedes (*quos a sordibus purgatos ante vetuerat*) ablueret. » De Philippo dixit Heydanus in *Orat.* pag. 18: « Philippus pene adhuc puer, Lovanii studiis operans, contra ius gentium surreptus, etiam Hispaniam in captivitatem abductus, iniuste negabatur patri et patriae. Et generosus spiritus, sive diutina servitute oppressus, sive lento pharmaco corruptus, rebus nostris inutilis redditus est. » Quod de pharmaco tunc fuit iactatum, licet nihil comperti sit, a more saeculi non abhorret. Caeterum Philippi ingenium hinc pulchrius enitescit, qui ne sic quidem pietatem erga patrem exuerit, et libertatis sensum diu servaverit. A. 1577 Guilielmo scripsit, quam ipsum servitutis et custodiae pigeret. Fulmen ceciderat in altissimam turrim Escurialis: « au dessus du clochier estoient mises 4 ou 5 grosses boules, toutes dorées et pleines de beaucoup de reliques, pour la conserver de semblables périls, mais cette fois ne firent point de miracle. » Epistola Philippi est in *Archivis* Vol. VI. p. 102, in quo et manu scriptum nomen lithographum refertur. Effigies Philippi expressa est in numis apud van Loon, et I. de Vries et I. C. de Jonge; quorum ille dedit numum a. 1596, hi a. 1605. Operae pretium est videre, quid ex alio numo coniiciant de clandestino matrimonio Philippi et Margaritae Bogaerts, pag. 58.

P. 4. *Iustinus Nassavius.* Nemo ex omnibus Oratoribus nostris Iustinum memoravit. Solus Tewaterus

in *Orat.* anni 1790, prudenter, ut solebat, postquam dixerat: » in qua Academia uterque Guilielmi I filius, aliique de gente Nassavia literarum studiis non vulgarem navarunt operam; » in annotatione addidit: » Iustinus a Nassau a. 1576; » Tum et alios subiecit. Haec est nimia religio. In Bibliotheca Academiae nostrae, inter Mss. Vulcanii, est *Horoscopus Iustini a Nassou per Io. Studium*, Gandavi 25 Iunii 1571. Nescio an libellus sit editus. Pauca excerpsi. » Iustinus natus a. 1562, ratione Romana die Mercurii hora septima et octo sec. pomerid. Ingenii dotes satis abstrusae sunt, neque adparebunt facile, ipseque neque ad literas neque ad studia animum (nisi coactus: sed quid facies invita Minerva?) applicabit. Armis et militari gloria clarus futurus est ab a. 35 aetatis usque ad 47, quo tempore omnes suos aequales gestarum rerum fama et laude superabit. Ducet uxorem potentem et nobilem a. 30, idque ex principum commendatione. Extra patriam, quam domi, erit fortunatior. Odio habebitur a nonnullis Ecclesiasticis, sed obscuris, qui eius existimationem nullo successu lacerare conabuntur. Crescet potentium heroum favore et heroinarum. Bene de omnibus merebitur, qui ipsius tenuem et obscuram nunc quidem fortunam protexerunt. » Iustinus praeceptorem habuit domesticum Rembertum Horraeum, quem Mauritius a. 1587 Curatoribus Academiae commendavit. Exstat epistola in *Resolut. Curat.* Mss. Vol. I. pag. 221. Fabricius in *Orat. in Natal. III.' Academiae Lugd. Bat.* a. 1725, pag. 17: » Guilielmus, » inquit, filiorum natu maiorem (Mauritium) in carissimo pignore ipsemet capturus sui consilii experimentum huc misit. Videtis opinionem Principis de utilitate Academiae ad Principes patriae parandos. » Revera Guilielmus hoc experimentum prius cepit in Iustino. Et recte. Nam pluris intererat, ne Mauritius, quam Iustinus, in potestatem Hispanorum veniret. Memoratu autem dignum est, quod, quum adolescentes Academici a. 1576 epistolam Latinam Rectori et Professoribus scribebant, rogantes privilegia quaedam et immunitatem tributorum, Iustinus hic Nassavius suam, omnium nomine, manum solus apposuit. Epistola servata est in *Resolut. Curat.* Mss. Ex iisdem Resolut. porro apparet, quanta cura Guilielmus Academiae consuluerit. Idoneos doctores quaerebat, libros Bibliothecae dabat, et quid non faciebat? *Acta* quoque *Academica* Mss. eundem Guilielmi animum ostendunt. Ipsum a. 1580 magistratum urbanum praesens reprehendit, quod minus Academiae causa facerent, quam par esset.

P. 5. *Petreio Tiara.* Frisium nomen fuisse videtur *Pier Tjeerds.* Ni poëta fuisset, fortasse ex praenomine *Pier* fecisset *Pierius.* Erat nimirum superbius in poëta. De *Tiara* accurate exposuit et auctores indicavit Hoeufftius in *Parnaso Lat. Belg.* p. 30. Saepe fuit Academiae Rector. Guilielmus I eum a. 1577 iterum eo honore ornavit. Epistola Guilielmi haec est ·

Guilielmus Dei gratia Princeps Auraicae Comes a Nassau Baro ac Dominus in Breda in Diest caet.

Redditae sunt nobis literae vestrae, quas postridie Kal. Febr. ad nos inde dedistis. E quibus pro more institutoque vestrae Academiae nomina tria vestri Collegii a vobis designata

comperimus, ut desinente iam Dñi Fuggerei Rectoratu, ex iis unum, qui eidem succedat, in sequentem annum deligamus. Et quia tum vestrorum omnium, tum universi Senatus Lugdunensis commendatione D. Petreius Tiara, graecae linguae Professor, ad huiusmodi subeundum munus iam pridem longo usu ydoneus censetur, merito illum Rectoratui dictae Academiae per integrum sequentem annum praefecimus, omnibusque aliis, quorum intererit, pro Rectore agnosci, honorarique volumus. Valete. Middelburgi vii Februarii anno sesquimillesimo septuagesimo septimo.

Vobis toto pectore addictissimus
Guillus de Nassau.

Comitas Guilielmi in huiusmodi epistolis etiam cernitur. Initio eadem erat Mauritii. Deinde maior quaedam gravitas, conspicua quoque in negligentia manus, quam nonnulli homines interpretantur maiestatem. Istae autem Epistolae, ut nunc Decreta Regia, palam e suggestu a scribis Academicis recitabantur.

P. 5. *Erant duo. Die 5 Augusti, Theodoricus Leuwen, Delfensis. Die 19 Augusti, Theodoricus van der Laen, Haerlemensis.* Nomen Leuwiorum illis temporibus satis cognitum erat, et in *Epistolis Clar. Viror.* a Bertio editis non una est Theodori a Leuwen ad Mylium amicum, ut pag. 663: » Crastino die, qui Iulii sextus est, Professores Leidae praelectiones auspicabuntur in omnibus Facultatibus. Sed periculum est, ne Professorum labori atque dignitati auditorum numerus non respondeat. Ego, si licuerit per negotia, quae me fere a libris meis studiisque abducunt, illuc me conferam. « Scripta est epistola eodem hoc anno 1575. Erat ergo tunc nullus discipulus. Caeterum Catalogi nominum in Albo inscriptorum supersunt omnes, perpetuo ordine ab initio ad hunc diem deducti; exceptis annis, quos in Franca servitute transegimus. Iam ab aliquo hinc tempore occupati sumus in scribendo novo Catalogorum istorum exemplo. Nam et vetustiores saepe ad legendum sunt difficillimi, et unius exempli copia nimium habet pereundi periculum. Dictu autem incredibile est, quam saepe cum populares nostri, tum alii ex omnibus fere terrarum partibus, antiqua nomina quaerant. Vellem sua quisque manu suum nomen scripsisset. Quanto maioris momenti fuissent Catalogi? Heydanus in *Orat.* p. 68 narrat, » Mauritium et Henricum sua nomina manibus propriis matriculae nostrae inscripsisse. « De Mauritio dubito. Est eadem manus Rectoris Heurnii, paullo turbatior, ut videtur, et dubitantis, quomodo esset scripturus. Et nomen *Mauritii* literis grandioribus quam alia nomina, positum est. Die 19 Aprilis a. 1583 una cum Mauritio tres nobili genere in Album relati sunt. Ordo hic est:

Nobiliss. ac Generosiss. Comes Mauritius a Nassou.
Nobiliss. ac Generosiss. Comes Philippus a Nassou.
Philippus de Merode, filius baronis de Peterssem,
Guilielmus de Melville.

Frater Mauritii suum ipse nomen posuisse videtur. Heurnius, iterum Rector, ei totam peculiarem paginam in Albo dedit. Scriptum est die 4 Ianuarii 1594.

Nobilissimus ac Generosissimus Comes
henrycus fredericus
a nassau.

De Henrico confirmavit Spanhemius in *Laudatione:* » Nostra Academia de tanti alumni manu, Albo sup Kal. Ian. a. 1594 inserta, merito sibi gratulatur. » Henricus recensus est Die Sabbathi xx Febr. 1594, una cum I. Scaligero et C. Clusio. Cur Mauritius, qui mense Iulio 1582 Leidam venerit, et iam 8 Febr. a. 1583 cum Philippo Comite solemni Professorum coenae interfuerit, inscriptus sit in Albo die 19 Aprilis 1583, ignoro. In hac parte vitae Mauritii multa sunt obscura. Post Heidelbergam aliquamdiu fuit in urbe Bredae. Inde brevi Leidam discederet, quod die 19 Martii 1578 scripsit Maria patruo Iano Nassavio in *Archiv* T. VI. p. 330. Postea de Francia cogitatum est. Tandem Leidam venit. Cura, quam Guilielmus pro eo gerebat, in hac re elucet. Nam ille nihil temere faciebat, minime, sine gravi causa, consilia tam saepe mutabat. Coenae interfuisse Mauritium, video ex Actis: » Eodem die coena habita in aedibus Elisabethae Daems, ad quam venerunt D. Comites a Nassou, Coss. Leidenses et alii. » Fortasse ea coena Principum causa fuit lautior. Constitit enim 86 florenis. De sumtu in cibum cum hospita convenerant prius. Erat 38 floreni. Hospita postridie querebatur se fecisse detrimentum. » Visum est Senatui Academico ut decimo die Februarii Professores ibi rursus coenarent. Ita factum. Singuli solverunt florenum unum. » Convivia ista iam coepta sunt a. 1579. Acta Senat. d. 9 Febr. 1579: » Decretum est convivium publicum haberetur, conciliandae benevolentiae Magistratus, sumptu Academiae. Habitum: et vocati Curatores magistratusque. Magistratus e Collegio suo quatuor misit. Sumptus fuerunt ad florenos xxviii circiter. Vinum gratuitum (ad amphoras xvi) praebuit Magistratus. » Hoc accidit Rectore I. Lipsio, qui ipse Acta Senatus scripsit. Haec annotare et ex Actis in lucem edere, nonnullis sine dubio videbitur levius. Mihi non visum fuit, ut neque illud, brevi post a Senatu fuisse decretum *ad Promotionis actum* vocare Magistratus Leidenses et Comites Nassavios.

5. *Quatuordecim.* Initia Academiae praeclare exposuit Grotius *Histor.* V. p. 266, 267. Numerus adolescentium in albo inscriptus fuit:

a. 1575 — 2.
a. 1576 — 14.
a. 1577 — 26.
a. 1578 — 84.
a. 1579 — 104.
a. 1580 — 121.
a. 1581 — 149.

P. 5. *Philippi Marnixii.* Marnixius alium, ut videtur, filium erudiendum commisit B. Vulcanio Antverpiae a. 1580. Conf. Epist. in *Sylloge Bertii* pag. 830 sq.: « Iudicium tuum de praeceptis Grammaticis non plane improbo, sed ita tamen ut hoc nomine haud ediscendas censeam infinitas regulas et nescio quae magica carmina, quae in scholis solent ad nauseam et vero ad mortem usque pueris sine ullo intellectu decantari. Si sensero ad literas non esse aptum eius ingenium, aliud mihi inducam in animum. Neque enim volo invita illum Minerva aetatem in studiis sine fructu terere. » Notum est, cur Marnixius ab anno 1586 procul se a re publica habens, primum in Zelandia, deinde duos postremos vitae annos Leidae transegerit. Nonnulli perverse tradunt, privatum omni tempore vixisse Leidae, in villa *Suburbana*, decepti fortasse epistolis Marnixii in *Sylloge Bertiana*, quas dedit ex *Suburgo*, et *praedio Suburgano* et *Suburbio Suburgano*. Illud *Suburgum* est pagus *West-Souburg* inter Medioburgum et Vlissingam, cuius pagi erat dominus. Ibi habebat arcem. Apponam verba Grotii, in quibus, licet paucis, saepe plus ponderis et sapientiae est, quam in longis aliorum disputationibus. Grotius *Histor.* V. p. 267: « Nec, quod reliquum est sapientiae (in Academia Leidensi) deserebatur. Maximum accessit lumen Aldegondius, otium illic Divinae legi in patrium sermonem transferendae quaerens. » Idem lib. VII. p. 355. ad annum 1598, quo Aldegondius obiit: « Sed notabilius privatum egerat Philippus Aldegondius, quem Arausionensi individuum, urbesque et populos regentem olim qui viderant, ad ultimum usque diem literata quiete reconditum mirabantur. » Operae pretium est conferre cum dicto Grotii epistolas ipsius Marnixii in *Epist. Clar. Vir. ed. Bertio* pag. 977 sq. De Marnixio nuper egregie exposuit W. Broes, rerum ille Neerlandicarum prudens et integer index.

P. 5. *Iam puer Heidelbergae.* In *Archivis domus Araus. et Nassav.* T. V. pag. 259. est epistola (d. 28 Iulii 1575.) Comitis Iani Nassavii ad Guilielmum I, de Mauritio etiam scribentis, eiusque ingenium ad literas discendas aptissimum laudantis. Mauritius eo tempore in domo Comitis vivebat, in oppido Otweilero, regione Wetteravia, ut apparet ex epistola Mariae ad Guilielmum I patrem in *Archiv.* T. p. 430. Pater Guilielmus rogaverat filiam, ut praeceptorem Mauritii aliquo munusculo donaret. Ea respondet, se nescire quid et quantum esset donatura, ac timere ne vel parum vel nimium faceret: « se ne serat poient argent perdu, car serte mester d'hôtel en pren grant soing, et, à se que j'entens, Maurits se gouverne ousy asé bien. J'espère qu'y continuerat ousy toujour aynsi. De Otweiler en Wetterich le 15 d'Octobre en l'an 1576. » Cum hac epistola iungenda est altera eiusdem Mariae in *Archivis* T. VI. p. 16. ad patrem Guilielmum 19 Martii 1577, in qua dicit praeceptorem Mauritii gratias agere pro munere: « Pareillement vous devroi-je ousy bien prier pour Moritz, car le mester d'hôtel me dit qu'il le mérite bien, et qu'il pren gran paine de bien estudier; et espère que, en voiant quelque chosse que Monsr luy envoye, qu'il ferat tant plus son devoir de continuer de mieulx en mieulx. De Sigen ce 19 de mars en l'an 1577. » Desiderabantur boni praeceptores, quique bene Latine et France loquerentur. Mauritius cum filiis Comitis Heidelbergam profectus est a. 1576. Exemplum particulae, ex Albo Heidelbergensi ad me missae, hoc est:

CASPARO
AGRICOLA OPPEN-
hemio, Philosophiae et Iuris
Doctore ac professore ordina-
rio, iterum RECTORE XX
Decembris Anno Salutis hu-
manae MDLXXV legiti-
me designato, in tutelam & fi-
dem Academiae iuxta leges re-
cepti sunt. Anno eo-
dem.

gratis 1 . . . . *Otto Iugenhoff Clivensis* 24 } *Decembris*
2 . . . . *Matthias Gilberti Iuliacen Ultima* }

ANNO LXXVI.

3 . . *Illustris ac Generosus Dominus MAVRITIVS Princeps Vraniae, Comes Nassoviae, Cattorum, Vianden & Dietz Dominus in Beylstein &c:*

GENEROSI DOMINI

4 Hermannus
5 Fridericus
6 Oswaldus
7 Iodocus
} *fratres, Comites Bergenses Domini in Bieland, Heidel, Hohemuth et Wusch &c.*

8 Ludovicus *Guilielmus*
9 Iohannes
10 Georgius
11 Philippus
} *fratres, Comites Nassoviae Cattorum, Vianden et Dietz, Domini in Beylstein &c:*

12 Ioachimus *Baro in Buren &c:*
13 *Otto à Grünrade Nobilis, Dominoru Praefectus*
14 *M. Iohannes Mullerus Marpurgen*
15 *M. Paulus Crocius Cyenœus,*
} *praeceptores.*

16 *Iohannes Nobisius Herbornensis*
17 *Wilhelmus Haitzfeld Dillenbergensis*
18 *Iohannes Wilhelmus Braunsfelss Sigen*
19 *Thomas Heinricus ab Hees.*
} *ministri*

F

Omnes Secunda Februarij, Domini quidem et propter aetatem et propter dignitatem data tantum fide, reliqui autem Jurati inscripti sunt.

Quod Rector Academiae Heidelbergensis Mauritium appellavit *Principem Uraniae*, in eo minus recte fecit. Nam et pater Guilielmus vivebat, neque, eo mortuo, Mauritius hunc titulum sumere poterat, nisi postquam frater natu maior Philippus diem supremum obierat a. 1618, non relicta prole. Quamquam Ordines eum a. 1585 appellaverunt *natum Principem Arausiae;* et, dum frater retinebatur in custodia Hispana, imperium Arausiae tenebat, revera non erat Princeps Arausiae. Mauritius Heidelbergae non diu vixit. Ubbo Emmius in *Guilielmo Ludov.* pag. 29. » Anno 1576 sub cura Ephororum Heidelbergam missus (Guil. Lodovicus), etiam ut quasi in luce Germaniae sub oculis pientissimi et sapientissimi Principis Friderici III Septemviri versaretur. Cumque ibi cum reliquis substitisset annum et aliquot menses, exstincto iam optimo Principe Friderico, rebusque illic conversis, reversus est ad patrem. » Ianus Nassavius cogitavit de filiis Genevam Heidelberga mittendis. Epistola Guilielmi I in *Archivis* T. VI. pag. 81 eo referenda est, scripta ad fratrem Comitem Ianum 27 Aprilis 1577, » Wen wir dan nuhn auch verstandten das E. L. vorhabens Ire Sohn nach Genff zu schicken, und aber derselben bewust wie esz unsern sohn Moritzen ein gelegenheitt, alsz bitten wir freundtlich denselben von dannen nit zu fordern, sondern zu Heydelberg in doctor Eheims behausung bleiben zu lassen, welchem wir hiemit schreiben das er ein zeitlang gedult haben und in, bisz uff unser erfordern, bei sich behaltten woll; zweiffels ohne er werde dessen kheine beschwernüz tragen und solches von unseretwegen gern thun, den wir verhoffen dergleichen meister alhie zu bekhommen, welche in ohne gefahr und grossen schmertzen heilen und mit der zeitt wiederumb zurecht bringen sollen. » Heidelberga relicta, Mauritius aliquandiu Bredae vixit. Mauritius in Albo Leidensi inscriptus est d. 19 Aprilis a. 1583 habens annos quindecim. Quantae Guilielmo fuerit curae, ut filius recte institueretur et vere proficeret, non modo ex aliis testimoniis apparuit, sed etiam ex epistola, qua Rectori caeterisque Professoribus commendavit. Epistola servata est in *Actis Acad.* Mss. Vol. II. pag. 73. et iam a Fabricio, Tewatero et Siegenbeekio edita. Eandem et hic repetam. Δὶς καὶ τρὶς τὰ καλά. Quamquam tales epistolae nunquam satis leguntur.

S. P.

Filium meum Mauricium, viri clarissimi ac doctissimi, Leidam mitto, ut istic maiores et bonis literis faciat progressus, et moribus ad me aliquando, ita Deo bene volente, redeat ornatior. Quoniam autem vestro partim exemplo et partim cura diligentiaque vestra illud me consequi posse spero, omittere non potui, quin meis ad vos literis illum commendarem, a vobisque peterem ut, quantum ad eum bene informandum, cum bonis literis, tum

praeclaris moribus conferre potestis, tantum velitis impendere, quo iis rebus vestra opera instructus, quae sunt necessariae, aliquando Reip. universae inservire possit, magno totius Reipub. praesertim Hollandiae bono, et cum aliqua nominis dignitate. Etsi autem non ignorabam, quantum in me meosque sitis propensi, mei tamen esse officii putavi, id a vobis efflagitare, quod eratis mihi ultro concessuri. Quod vero ex me saepius audivistis, id vobis persuasum esse cupio, Academiam vosque ipsos mihi esse commendatissimos, atque id quidem vel ex eo intelligere potestis, quod istuc hisce de causis filium meum miserim. A Deo peto, viri clarissimi ac doctissimi, ut vobis universaeque Academiae velit benedicere. Valete. xv Iulii Vlissingae, a° M. V. lxxxii.

Vobis amicitia singulari
addictus
Guillus a Nassau.

Titulus epistolae est: *Clariss. et Doctissimis Viris Rectori ac caeteris Academiae Leidensis Professoribus.* Epistolae, manu aliena scriptae, ipse Guilielmus manu sua nomen supposuit. Responsum Senatus Academici, quantum scio, non editum, hoc est:

Excellentissime Princeps.

Cum innumera extent Excell. Tuae in hanc Academiam, vere tuam, merita, illustrissimaque singularis cuiusdam erga eam studii atque benevolentiae testimonia; tum nullum illustrius, quam quod eam Comite Mauritio filio tuo, utpote vivo excellentissimarum virtutum tuarum simulachro, non tam ornaris quam bearis. Affecisti certe publica non Academiam tantum, verum universam provinciam laetitia, cumulasti ingenti utramque bono, cuius uberem fructum, nos quidem nunc, Respublica olim, et quidem cum foenore, Deo iuvante, percipiet. De nobis profecto Excell. Tua penitus sibi persuadeat, nihil nos, quod ad eximiae indolis, quae in filio tuo omni ex parte elucet, igniculos exemplo et doctrina suscitandos, praetermissuros; omnemque nos operam ac studium ad eius dignitatem ac decus libentissime, pro eo ac debemus, et gnaviter collaturos. Interea pro benignissima animi erga nos sui testificatione, quam Excell. Tua et manu sua consignatam, et carissimo sui pignore confirmatam, ac denique P. Villerii, V. Cl., verbis luculenter prolixeque nobis explicatam esse voluit, ingentem Excell. Tuae gratiam habemus, Deumque Optimum Maximum rogamus, ut eam Reipubl. Ecclesiaeque suae quam diutissime servet incolumem. Lugduni Batavorum Iulii 22. 1582.

Mandato Senatus Academici B. Vulcanius.

Praeterea Guilielmus Praecepta Mauritio scripsisse dicitur, quem librum se legisse, a Principe Frederico Henrico acceptum, dicit D'Estradius. Conf. *Lettres, Mémoires et Négociations*

de d'Estrades T. I. pag. 46. Liber appellatur *l'Instruction pour le Prince Maurice*. D'Escurius in opere de *Laudibus Hollandorum* caet. T. II. pag. 224. sperat fore ut ea *Instructio* etiamnum in *Archivis domus Arausiacae et Nassaviae* reperiatur, inque lucem emittatur.

P. 5. *Praeclaras ingenii facultates*. Qui studiis Bergensium et Nassaviorum adolescentium erat praefectus, tunc, quum Mauritius Heidelbergae degebat, scribebat Comiti Iano Nassavio, *in Mauritio esse divinum ingenium*. D. Heinsius in *Orat. Funebri*: » Ad virtutes istas maxima naturae beneficia ac dotes accedebant. Memoria tam rara inter caetera ac vasta, ut, quaecunque ab actuariis concepta essent, per se meminisset, et amissas, quas legisset unquam, aulae tabulas chartasque a se peti posse, nihil minus quam iactator aliquoties pronuntiavit. « Talis quum esset Mauritius, multa discere potuit, et didicit. Et tamen fuere, sed hi partium studio abrepti, qui dicerent eum fuisse hominem indoctum et stupidum, merito reprehensi ab Harenio in *Geusiis* T. II. pag. 176. Si verum est, quod narratur, eum aliquando sententiam Arminii laudasse, quam esse putaret Gomari, imperitia talium contentionum scientiam aliarum rerum minime excludit. Ostendere possum alios, Professores adeo, qui in Theologia Dogmatica exiguos fecerant progressus, ita ut non pauci discrimen huius illiusve formae religiosae ignorarent. Et difficile saepe erat non ignorare, quum novae identidem novis succederent. Est ea nimirum humani generis natura, ut post diuturnam servitutem, in licentiam aberret. Frenis coacti silentii semel solutis, modum loquendo ponere est difficile. Quid miremur, nonnullos religionem fecisse artem? Neque longi in Ecclesiis habiti sermones multum accommodati erant ad Principem instruendum. In Scaligeranis pag. 220 relatum legitur: » Quand il est au presche, il songe à autre chose, il devise ou badine. La religion des Princes est nulle. « Quod postremum minime de Mauritio dixerim. Patruelis tamen Mauritii, Guilielmus Ludovicus, diligentior in hoc genere erat.

P. 5. *Surculus arbor*. D. Heins. *Orat.* pag. 456: » Vix adolescens rebus patriae admotus, se atque annos ipse antecessit, et e surculo fatalis statim arbor atque immensa patriam munivit. « Vir doctus in *Mnemosyne* Tydemanni, Vol. V. p. 233, putavit hanc sententiam fuisse indicium animi, maiorem semper in republica potentiam meditantis. Mihi non credibile videtur, adolescentem quindecim annorum, patre et fratre natu maiore etiam viventibus, talem ambitionem iam tum praecepisse: ac fortasse eam sententiam iam prius sumsit.

P. 5. *Aequis oculis adspiciebat*. Exceptis Hebraeis, quorum historia nostrae tam similis est, nulla, puto, exstitit natio, in cuius rebus vestigia divinae Providentiae tam notata sunt, quam in nostris. Agnoscebant certe maiores, et operae pretium est videre Cunaei *Orat.* pag. 9. Spanhemii *Belgicae restitutae admiranda* 1674. Gaubii *Orationem* a. 1775, de *admirandis Divinae Providentiae documentis* caet. Valcken. *Orat.* pag. 194. Alia aetas vestigia ista minus agnovit, in quo nec plus sapientiae nec humanitatis perspicio. Grotius profecto non erat

homo nimis religiosus: quam aureis sententiis vir ille magnus *Historias* et *Annales* ornavit, quum divina erga nos beneficia animum ingentem commovebant! Veluti de Gensiis maritimis II *Annal.* pag. 35: » His tunc ministris uti supremae providentiae visum, cui fere placuit Belgicis in rebus ita humanam fiduciam et consilia illudere, ut nunquam simul essent spes magna et bonus eventus. » Alia loca indicavit Valcken. in Oratione I. Adde Orationes Perizonii. Tewaterus in Oratione a. 1780, de *Praestantia et dignitate Historiae Batavae* » huius Providentiae tot in historia Belgica sunt vestigia, tot illustriora argumenta, quot frustra quaerantur alibi. »

P. 5. *Mathematicum.* D. Heins. in *Orat. Funebr.* » Rerum prope omnium scientia, solidum de singulis iudicium. Nihil temere admisit, cujus ratio reddi non posset. Nemo eorum, quae perdidicit, tanto cum iudicio in usum publicum convertit. Praecipua Mathesis, Adyta Numerorum et Geometriae, Graphice, Optice, Isorropicae Potentiarum et Ponderum, Cosmographia, Geographia, Hydrographia, Astronomia. Opifices et sedentarios, si quid delinquerent, circino aut rationibus vincebat. » Mauritius amabat omnes Mathematicos, ac propterea quoque Iosephum illum Scaligerum. Scaliger identidem Hagam veniebat et Mauritium salutabat. Ad coenam adhibitus, ad latus Mauritii sedebat, cumque eo multa familiariter colloquebatur. Nec mirum. Nam non modo literarum erat peritissimus, aut epistolas regum et Principum Orientalium Mauritio et Ordinibus tantum interpretabatur, sed consultus etiam de inclinatione acus magneticae respondit, herbas et animalia, navibus nostris ex India apportata, nemo citius cognovit, et Cornelio Mylio exposuit de inventore instrumenti, quo aqua ex agris expeditissimo opere et minimo sumtu posset exhauriri. Cuius rei utilitatem perspexerat, quum hic ex lacubus et paludibus arva fiebant fertilia. Haec et alia de tanto viro, non adeo cognita, diligentius aliquando in vita illius exponam. Noster ille est. Academia ei mirum quantum debet. Ruhnkenius hoc habuit consilium, non perfecit: v. Wyttenb. *Vita Ruhnk.* p. 293. ed. Bergm. Talem igitur Scaligerum Mauritius amabat.

P. 5. *Rud. Snellium.* Clarum sui temporis Mathematicum, quem Tycho Braheus tanti faciebat, ut a. 1595. suum filium Leidam in illius disciplinam mittere voluerit, sicuti Snellius suum in Brahei. Vide *Epistolas ab Antonio Matthaeo* editas p. 153. Conf. de Snellii doctrina Cl. Moll in *Hist. Art. et Doctr. Neerl.* van Kampen, T. III. pag. 121 sq.

P. 5. *Cum Simone Stevino continuaverit.* De Stevino, quando et ubi Mauritium docere coeperit, et de tempore, quo liber Hollandus (*Wisconstige Ghedachtenissen*) in lucem prodierit, neque ipse accurate cognoscere potui, neque Meermannus in Annot. ad H. Grotii *Parallel.* T. III. pag. 504 sq. neque I. P. van Capelle (*Bijdragen tot de Geschied. der Wetensch. en Lett.*) neque van Kampen T. III. *Hist. Lit. et Doctr. Neerl.* neque Mollius in eodem libro ostenderunt. D'Escurius in *Laud. Holl.* T. VI. p. 41. multa de Mauritio et Stevino memorabilia composuit, sed hoc, de quo quaerimus, non agebat. Ipse locus et annus natalis tanti viri fere

ignorantur. Alii putant fuisse Bruxellensem, plurimi Brugensem. Alii alium annum ponunt, Capellus coniicit 1560. Sed haec quidem difficultas tollitur eo, quod inscriptum est in effigie picta Stevini, quae pendet in Bibliotheca Academiae nostrae. Pictam dico, quia multi eminus suspicientes, et ex nigro alboque colore coniecturam facientes, putaverunt esse figuram ex aere chartae impressam. Quod si verum esset, invenirentur, credo, plura exempla. Et praeter hoc nostrum, aliud nusquam invenitur. Sed, ut dixi, est imago picta in linteo. Nomen auctoris non additum. Neque scio cuius sit donum: fortasse filii, Henrici, qui a. 1649 et 1650 nonnulla ex Mss. paternis edidit hoc titulo: *Materiae Politicae, Burgherlicke stoffen, vervanghende ghedachtenissen der oeffeninghen des Doorluchtigsten Prince Maurits van Orangie caet. Beschreven door Simon Stevin van Brugge, Superintendent van syne Finance, Quartiermeester Generael caet. En uyt syn naegelate Handschriften by een gestelt door syn Soon Hendrick Stevin, Heere van Alphen, van Schrevelsrecht caet. Ghedrukt tot Leyden voor Adryaen Rosenboom, Schout tot Alphen.* » Henricus hoc opus dedicavit Guilielmo II a. 1649, et dicit se quoque militasse, sed munus posuisse. Eiusdem prodiit hic liber: *Verrechting van Domeine mette Contrerolle en andere behouften van dien caet. Tot Leyden ter Drukkerye van Iustus Livius. In het tweede jaar des Vredes.* Dedicavit viduae Principis Guilielmi II, et annus pacis secundus ostendit annum 1650. Huius igitur Henrici esse potuit donum effigies paterna, sive alterius, qui ab Henrico accepit vel ex relictis morte rebus emit. Circum eam effigiem legitur: *Natus Brugis anno 1548. denatus Hagae Comitis a. 1620. Simon Stevin. Mathematicus insignis. Consiliar. Celsiss. Mauritii Principis Arausionensium.* In libro, quem de *Numis Neerlandicis* ediderunt I. de Vries et I. C. de Ionge, expressus est numus, a. 1607 cusus, in quo effigies, quam putant esse Stevini. Similitudo quidem effigiei in Bibliotheca nostra haud ita magna est. De loco igitur et anno natali nunc satis constat. Caetera sunt obscuriora. Res ita accidisse potuit. Mauritius Leidam venit mense Iulio 1582, abiit Iulio 1584. Eo tempore Stevinum praeceptorem non habuit. Eum Hagae cognovit eodem a. 1584. Nam in Epistola ad Lipsium memorat exercitia Geometrica, *obstetricante praeceptoris sui* opera. Quem praeceptorem Stevinum fuisse arbitror, non Snellium. Stevinus nat. Brugis 1548, mort. Hagae 1620, in Hollandiam, ac primum quidem Medioburgum venisse videtur inter annos 1573 — 1578. Causa cur venerit singularis est. Eam cognovi ex libro Ms. in Bibl. Academiae nostrae, *G. van Rycklhuizen, over de geslagtregisters.* Erat ille viator Magistratus Urbani, et incredibili diligentia in originem et insignia gentium Hollandarum inquisivit. Fructus diligentiae exstant volumina quatuordecim fol. Diu multumque de Stevino investigavit. Vol. VI. pag. 250, annotavit: « Ik heb, om zijn wapen te weeten, na Brugge geschreven. Niet gevonden. Maar wel om wat reden hij daarvan daan is vertrokken. Het wapen staat in een boek door hem gemaakt, en is gevonden t' Alphen in de kerk, daar de zoon van Stevin Heer van geweest is. Het bestaat uit 14 rode bollen op wit veld, in de linker hoek een zwarte winkelhoek. » Stevinus igitur in sua gente non videtur invenisse armorium, sed fecit. Conspicitur in titulo libri Mathematici. Epistola autem Brugis accepta, haec est:

» Op u toegesonde memorie van Simon Stevyn of Stevin, dient, gevonden wort in den Boek van de Heiligh Geesters synde Poësie, dat' er een sekeren Simon Stevyn geboortigh van Brugghe geworden is confrater dato 16 Maart 1571, die schoolmeester was en een groot wys-constenaer, en een seer ervaeren Man. in faute hy niet heeft connen becommen vrydom van de Bier accyns, vertrocken is naer Middelburgh, sonder tot hiertoe te connen achter haelen syn waepen of wat kinderen hy achter gelaeten heeft, 't gunt voorder doen opsoecken in de tidel Collegien van Studenten als ook in het Siminaire, ende soo haest ids verders vernemende sal u schriven, waarmede blyve met diep respect.

» February 1753. I. H. Verplancken. »

Negatum igitur Stevino hoc privilegium nobis tantum Mathematicum dedit. Sed Mauritius cum eo studia Mathematica Hagae instauravit, continuavitque, quantum a negotiis liceret, ne in castris quidem omissa, usque ad annum 1602. Hoc anno Stevinus fructus studiorum et suos et Mauritii literis Hollandis explicatos, composuit. Mauritius in lucem emitti voluit sermone vernaculo, atque inde statim in Latinum et Francicum converti, ut peregrinis ostenderet, nos et disciplinas Mathematicas amare, et habere linguam, quae linguis Europaeis elegantia et facilitate nil cederet, multas etiam superaret. Quapropter ei sine dubio gratissimum accidit, quum H. Grotius a. 1599 librum eiusdem Stevini de *Limnereutice, sive portuum investigandorum ratione*, Latine reddidisset. Stevinus igitur, Hypomnemata Mathematica editurus, a. 1602 Leidam petiit. Nam quem interpretem Latinum invenisset meliorem Snellio, qui rem Mathematicam et linguam Latinam ita intelligeret? Grotius facere potuisset. Sed hic multa alia in manibus habebat, praecipue, ut arbitror, *Annales et Historias*, quod conficio ex verbis, quibus *Parallela* finivit (quamquam Burignius in *Vita Grotii* T. 2. p. 96. putat Grotium incepisse a. 1614). » Cum vero his tantis virtutibus talique ingenio accedat a Natura munita regio et incumbens mari, optime ordinata respublica, iustissima belli causa, res militaris consummatissima, aerarium plus quam mediocre, fortuna hactenus audiens; quis non spe animosa res olim maximas audeat sibi polliceri? Sumemus alacres hunc laborem, et, ut mores, ita caetera singulatim explicabimus, quae non minus scire exterorum, quam sciri patriae interest. » Grotius, summus Stevini amicus, consilium edendi operis Mathematici rescivit. Hinc in Parall. cap. XXV. et in Carmin. pag. 45. memorare potuit, tale Stevini et Mauritii opus esse proditurum. Quae causa fuerit, cur liber Hollandus (*Wisconstige Ghedachtenissen*) a. 1605 demum prodierit, latet. Fortasse Stevinus magis magisque expolivit, ad Mauritium de eo scripsit, Snellio partes Latine vertendas dedit, Grotium de Latinitate consuluit, et quae praeterea dilatae editionis causae esse solent. Volumen II versionis Snellianae habet etiam annum 1605, Volumen autem I annum 1608. Titulus est: *Hypomnemata Mathematica, hoc est eruditus ille pulvis, in quo se exercuit Illustrissimus et antiquissimo stemmate ortus Princeps et Dominus sq. a Simone Stevino conscripta, et e Belgico in Latinum a Wil. Sn. conversa. Lugd. Bat. Ex officina Ioannis Patii Acad. Typographi a.* 1608. In dedicatione Snellii nihil legitur de eo, quod scripsit Grotius, Mauritium *iussisse hos libros*

Latina lingua per interpretem loqui. Dicit Snellius: » Cum Mathematica tua Gymnasmata in meas manus venissent, quemadmodum illa Mathematicarum artium scientissimus et plane Archimedeus vir Simon Stevinus, Celsitudinis tuae ingeniosissimus Minister et quasi Iulii Caesaris alter Sosigenes, in unum volumen contracta, nostrate, hoc est, Batavorum lingua, in hominum manus emisit, et publici iuris esse fecit, ita statim illius viri opera laudata, ita materie ipsa probata fuit, ut in Latinum sermonem converti et sic quasi Romana civitate donari dignissima viderentur. » His ita a me disputatis, ipsa Grotii verba apponam, et laetabor, si quis ea vel melius interpretetur, vel hanc partem vitae Stevinanae accuratius exponat. Grotius in *Parall.* cap. XXV: » Primus maximo omnium applausu linguam nostram ornare, eaque disciplinas Mathematicas in vulgus edere aggressus est Stevinus, amicus et pernecessarius meus, rerum maximarum inventor, cuius laudibus plus adiicere non possum, quam quod a studiis est Illustrissimo Principi Mauritio. Eius ipsius Principis nunc in lucem prodeunt rerum Mathematicarum Commentarii, opus maximum et in unoquoque artium genere consummatissimum, cui nihil unquam aequale vetustas dedit. Hos libros cum ille Imperatorum sapientissimus, scriptos nostrate lingua, Latine Gallicéque veluti per interpretem loqui iusserit, dubitare non patitur, quae omnium exprimendae rerum proprietati sit aptissima, quum ipse linguarum vires non minus quam artium intelligat. »

Alter Grotii locus est in *Poem.* ed. a. 1645. pag. 47 sq. In longo carmine laudat *Mathematica Principis Mauritii.* Hoc carmen etiam confirmat, quod supra dixi, et Meermannus etiam aliis argumentis ostendit, Parallela a. 1602 fuisse absoluta. Nam carmen compositum est eodem a. 1602, quod hinc apparet, quia in primo exemplo carminum manu ipsius Grotii deinceps scriptorum, servato in Bibliotheca nostrae Academiae, praecedit *Epitaphium Francisci Iunii.* Iunius autem mortuus est a. 1602. Grotius in hoc carmine ingenio et doctrinae omnia vela sic expandit, ut, si non unum ex elegantioribus, certe ex doctissimis, habendum sit. Hinc factum credo, ut homines eruditi, hoc testimonio in doctrina Mauritii mathematica utentes, raro coniunctam versuum partem citaverint, et Meermannus, hic callidior quam pro caetera animi simplicitate, nonnullos tantum eosque faciliores excerpserit. Accedunt multi errores typographici, in editione saltem a. 1645. qua plerique utuntur. His erroribus nonnulli versus inquinati, intelligi non possunt. Veluti pag. 50:

Militat ipse pater Mauris, et Sidera Divum
Coniurant, fertque arma sibi contraria Vesper.
Gratulor hoc nobis, Batavi; coelumque sub uno
Vivimus imperio. Tuque, o Germania, tantis
Quam quondam imposuit populis caput, inclyta gaude
Lugdunum, neque te Romani gloria montis
Tam iuvet, aut veteri Cattorum ab origine regnum.
Quam famulum vidisse polum: tu patria libro
Principis.

Hi, inquam, versus intelligi non possunt. Ipse Grotius scripserat, ut in Ms. legitur, et in edit. a. 1617 recte expressum est:

Militat ipse pater Mavors, et Sidera Divum
Coniurant, fertque arma sibi contraria Vesper.
Gratulor hoc nobis. Batavi coelumque sub uno
Vivimus imperio. Tuque o, Germania tantis
Quam quondam imposuit sq.

In eodem Ms. in fine additur hic versus:

Et modo nascentes spondent sibi saecula libri.

Liber Stevini et Mauritii Leidae *nascebatur*, Leida erat *libro patria*, Stevinus in eo componendo et editioni parando Leidae erat occupatus. Nunc *prodeunt libri*, dicit Grotius in *Parallelis*, hoc est: brevi editio erit absoluta. Editionem ipsam tres quatuor annos etiam esse moraturam, Grotius scire non poterat. Mauritius eos libros *per interpretem Latina Gallicaque lingua loqui iussit:* sed simul cum iusso factum non erat. Et interpretatio Francica Girardi a. 1634 demum edita est. Meermannus erat homo doctus et modesti animi, sed non sat Latine sciens, ut Grotium ubique intelligeret. Non tamen hoc meritus est, ut reprehenderetur, sicuti reprehensus est a Bilderdykio in *Historia Patriae*, idque ob errorem, quem ipse iam in T. IV. pag. 193. correxisset. Quod autem legitur in *Annal. Acad. Gandav.* a. 1822, p. 29, Stevinum reliquisse viduam cum undecim liberis, fuisseque pauperem, unde integritas in gerendis muneribus appareat; hoc sine idonea auctoritate sic dictum est: erravit auctor laudationis Stevinanae, tribuens verba Alberti Girardi filio Simonis Stevini. Albertus ille Girardus opera patris, quae inveniri potuerunt, edidit, et Ordinibus Generalibus et Frederico Henrico dedicavit: *Les Oeuvres Mathématiques de Simon Stevin de Bruges, où sont inserées les Mémoires Mathématiques, esquelles s'est exercé le Très-haut et Très-illustre Prince Maurice caet. Le tout reveu, corrigé, et augmenté par Albert Girard, Samielois, Mathématicien. à Leyde* 1634. Initium Dedicationis hoc est: » Voici une pauvre veuve avec onze enfans orphelins, aux quels le mari et père, decedé, il y a un an, n'a laissé qu'une bonne reputation sq. » Ergo pater Girardi decessit a. 1633, Stevinus autem 1620. Nec Stevinus tot liberos reliquit, sed unum, ni fallor, filium, duas vel tres filias, quae nupserunt Theologis in vicinia Leidae. De qua re nonnulla reperiuntur in *Mss. Ryckhuizenianis.*

P. 5. *Architecti militares.* Quantum ea quoque re valeret Mauritius, dixit Hornius in *Praefat.* libri Salmasiani de *Re militari Romanorum*: » Sic Mauritius Nassovius universae Architecturae militaris non tam instaurator quam author perhibetur. » Omitto alia testimonia. Et quid opus est, ubi res loquuntur? Dedi autem hoc consuetudini, ut appellarem *architectos militares*, quos appellare maluissem *ingeniarios.*

P. 6. *Non inveni nisi Lipsium.* De studiis Mauritii eximius est locus D. Heinsii *Orat.* pag. 5. » In hac Academia praeceptores aliquot, inprimis autem virum Nobilissimum, Hermannum Wittenhorstium, Sonsfeldi dominum, Praefectum primo, mox et Senatorem, habuit, quo neque aula, quae nonnunquam aliis sibique indulget, neque haec aetas quidquam vidit sanctius. Ex omnibus scientiis Historiam ac Mathematicen delegit. Ex historicis Annales Taciti audivit. Ex hoc caeterisque primum rei militaris et amorem duxit et scientiam. Ex his quomodo cingendae urbes, quibus locis, qua occasione de insidiis sit cogitandum, ex his quid lorica (nam ad nostram singula aetatem applicabat) agger, vallum, ex his regionum et terrarum situs, etiam nostrarum, et quae gesta sunt in iis proelia et bella, hausit. Ex his denique et assidua istorum lectione prima militaris gloriae ingentem animum intravit aemulatio. » Tota illa Heinsii *Oratio* multum facit ad ingenium Mauritii recte cognoscendum. Tacitum dicit Mauritio fuisse carissimum, talique animo aptissimum. Est totus ignis. Procurator Belgicae olim libertatem apud nos didicit, nunc rursus nos docet. Neque vero minus valebat, quam Tacitus, eius interpres Lipsius. Lipsium sic depinxit Grotius *Hist.* V. pag. 266: » Romanos mores veteraque tempora interpretando plurimum claritudinis Iustus Lipsius sibi locoque addidit, amoena morum gravitate supra professionem spectabilis, et sua quadam eloquentia plerosque alliciens. Nam cum floridum ipsi et profluens natura haud abnegaret, alterum maluit dicendi genus, concisum quidem, nec sine festivitate, sed vere novum obtentu antiqui: quod cum imitarentur, quibus ingenii iudiciique non idem fuit, ad corruptissima quaeque deventum est. » Lipsius Mauritio in aliis multis rebus utilis esse poterat. Nemo dubitabit, qui *Poliorceticam* et *Politica* legerit. Quamvis accurate teneret veteres historias, praesentia minime negligebat, vere plerumque iudicabat, ac de futuris callide coniiciebat. Testor vel unam epistolam, viro cuidam Nobilissimo scriptam, 3 Nonas Ian. 1595, in qua *inducias* Hispano utilissimas fore ostendit. Mauritius, si habuisset hanc epistolam, uti potuisset pro opinione sua, easdem inducias Hollandis fore noxias. Epistola est in *Epist. praetermiss. Decad. Sex.* Offenbaci 1610, pag. 215 sq. Denique Lipsius non erat imperitus Mathematices, neque artis pingendi, dolebatque Othonem Venium, cuius manus ipsi esse posset usui ad multa antiquitatis illustranda, a. 1584 Leidam reliquisse: I *Cent. Ep.* 60. De philosophia eius nihil addere opus est, quum libri *de Constantia* eodem fere tempore, quo Mauritius Leidam venit, prodierint. Talem hominem Mauritius non diligere non poterat. Quum Leidam reliquisset, brevi post ei gratias egit pro disciplina. Te Waterus in *Orat. a.* 1790, addidit ipsa Principis verba e literis, quas se autographas servare dicit: » Non committam ut per unas aut alteras literas in gratiis agendis perfunctus mihi videar meo officio: hoc potius dabo operam, ut perpetua animi gratitudine praestem, quod de me meruisti, et merebis, ut spero, in posterum, fabricando meo animo, nempe ut gratiam habeam. Doleo ex animo, ex obitu Illustrissimi Parentis, hanc etiam fecisse me iactuaram, quod cursus meorum studiorum fuerit interclusus, et, quod ego palmarium mihi ducebam, non liceat ex tuis praelectionibus haurire, quae tam fuissent formando meo animo. Per hos Etesiarum dies Sallustii bellum Catilinarium,

praeter exercitia Geometrica, obstetricante praeceptoris mei opera, perlegi; ad Constantiam tuam nunc accingor eo fine, ut in publicis hisce malis discam firmare gradum contra fatales has Belgicae turbas. Vale clarissime Lipsi, tibique persuade, te a me amari. » Haec epistola scripta est a. 1584. Quamdiu Lipsius erat Leidae, excurrebat identidem ad Mauritium salutandum. Leida ab eo relicta, Mauritius valde dolebat. An tamen consilium discessus non improbaverit, quod scripsit Hartius Lipsio ipsi in *Sylloge Burm.* T. I. pag. 169, dubito. Caeterum Lipsius semper de suo discipulo libens aliquid audiebat et loquebatur. Testantur multae epistolae. « Audio » inquit T. I. p. 688. *Syll. Burm.* « Mauritium Comitem, olim meum, totum in libris et historia nunc esse. Utinam verum sit, et magis utinam hauriat prudentiae et bonae mentis veras scintillas! Reperiet, si velit, et attendat. » A. 1587 Mauritius Lipsium fecerat Rectorem pro Saravia. Saraviam Rectorem a. 1586 Leycestrius continuaverat, *intellecta eius singulari prudentia et probitate.* Epistola Mauritii digna est, quae hic legatur. Exstat in *Actis Acad.* Cod. III. pag. 30.

Mauricius Arausionorum Princeps, Comes Nassoviae,
Marchio Veriae, Gubernator Hollandiae.

Accepimus literas vestras, Viri Ampliss. quibus nos, ut Rectorem, qui almae Academiae vestrae hoc anno praesit, eligamus, et eum, qui elapso anno eo munere functus est, eo ipso levemus, hortamini. Atqui cum nobis nihil sit prius aut antiquius, quam intelligere leges institutaque dictae Academiae vestrae rite observari, idque prae caeteris curemus maxime ut indies augeatur et accessiones exspectatione nostra dignas faciat (quod quidem eo facilius fieri potest, si is, qui praeest, sit vir doctus et pius), consultum ducimus in locum D. D. Sarraviae D. Justum Lipsium historiarum professorem eligere, Vobis mandantes ut illi pareatis, et tamquam Rectori dictae Academiae debitos honores et obsequia praestetis Quodsi feceritis, rem nobis gratam et vobis vestraeque Academiae utilem facietis. Valete Viri ampliss. nosque vobis amicissimos habete. Datum Hagae Comitis Hollandiae ipsis Nonis Februariis A°. MDLXXXVII.

Vobis amicissimus
Maurice de Nassau.

Idem Mauricius Lipsium a. 1588 continuavit. Haec etiam epistola ad historiam temporum et indolem Maurii cognoscendam facit:

Accepi vestras literas, Viri Ornatissimi, ex quibus intellexi quale sit meum in Rectore Academiae vestrae nominando, sicut ex statuto felicissimae memoriae parentis mei Illustrissimi apparet, officium. Quemadmodum autem illius erga vos propensissimum semper fuit studium, sic etiam et adhortatio exempli paterni, mea apud vos institutio et educatio, amor etiam patriae impellunt, ut et summis in rebus et mediocribus, Illustrissimi parentis

memoriam, erga vos gratitudinem, et in patriam pietatem modis omnibus testificer. Itaque cum nominandi Rectoris meae iam sint partes, sic ut vobis gratulor qui mihi tres viros graves ut eruditos proposueritis, ita Academiae causa gaudeo, illam nostris hisce exulceratis et miseris temporibus tales habere, qui ad talia munera gerenda sint idonei. Caeterum ubi magistratus Leydensis sententiam audivi, rebusque omnibus apud me et cum viris gravibus expensis, iudico D. Iustum Lipsium, qui iam Rectorem agit, continuandum esse, idque e re fore totius Academiae et civitatis, abs eoque peto ne Academiae hac in parte nec meae petitioni, quam iustam iudico, desit. Si quid vero erit, quo in posterum vobis prodesse possim, omnem meam operam et diligentiam a me exspectate. Deus, omnis sapientiae pater, vos diutissime servet incolumes. Valete Hagae III Februarii A°. MDLXXXVIII.

Vobis amicissimus
Maurice de Nassau.

Mauritius et anno sequente Lipsium continuasset. Sed ille nolebat. Itaque alium legit, postquam intellexerat Lipsium, *virum et optimum et doctissimum, eo onere defatigatum, velle levari*. A. 1591 iterum constituerat Lipsium facere Rectorem, sed audiverat eum curandae valetudinis causa in Germaniam cogitare. Rector legebatur quidem a Principe ex tribus nominibus, quae Senatus Academicus offerebat. Sed Mauritii nonnullam in ea re fuisse constat auctoritatem tacitam. Mauritius a. 1587, absente Leycestrio in Anglia, suum ius nominandi Rectoris recipiebat. A. 1586, postquam in Senatu erat decretum, Saravia Rector privato nomine Leycestrio Hagae gratularetur, et solemne epulum hoc anno non haberetur, quia timebant nimios sumtus, si Comes Leidam veniret et invitandus esset, B. Vulcanius cum Hauteno Hagam profectus cum Curatoribus deliberavit, Mauritius an Leycestrius nominaret Rectorem. Busio Curatori primum videbatur hoc deberi Mauritio, deinde, mutata sententia, Leycestrio. *Erratum* tamen fuit, ut Vulcanius in Actis scripsit. Statuta enim decernunt electionem novi Rectoris pertinere ad Gubernatorem Hollandiae. Leycestrius quo animo hoc tulerit, quod de Rectore nunc non esset consultus, non legi. Leidae fuit mense Octobri 1587, ut restitueret Donellum. Noluerunt Curatores. Epistola Leycestrii, qua Rectorem fecit Saraviam, data est Hagae a. Dñi 1586, 26 Ianuarii stilo antiquo. Hoc est unum de argumentis, de quibus exposuit Cl. de Crane in lib. *de stilo novo*. Caeterum Cl. Siegenbeekius in *Hist. Acad. Leid.* verisimile esse arbitratur, Mauritium etiam disciplina Donelli fuisse usum. Erat Donellus amicus Guilielmi I, quo honore se postea indignum ostendit, favens partibus Leycestrianis, eoque in exsilium eiectus. Vide Baylium, et Burm. *Syll. Epist.* T. I. pag. 46. Anno 1584, stipendium Donelli auctum est trecentis florenis propter rem gratam Guilielmo praestitam. Annotatum est in *Resolut. Curat.* Mss. Ea *res grata* videtur fuisse, quod in Academiam Altorfiensem vocatus, Leidae mansit. Vide *Acta Acad.* Vol. II. p. 96. et Burm. *Syll.* T. I. p. 119.

P. 6. *Docte et perspicue exponebat.* Non me latet, quid postea Salmasius in *Lipsiana Militia* reprehenderit: vide v. c. *Epist.* 77 ad Peirescium. Sed Lipsius erat fere princeps, qui hoc argumentum explicavit, multoque facilius est inventis aliquid addere eaque expolire, quam invenire et exponere ipsum. Dies diem docet. Hodie non minus est, quod in Salmasio reprehendamus. Atque iste Francus, iam natura non valde modestus, nimiis honoribus, quos Hollandi in eum effundebant, lasciviebat, atque hoc inprimis egisse videtur, ut Lipsio et Scaligero maior haberetur. Difficile est erudito homini se ipsum nosse, cui, in Franciam proficiscenti, Ordines Hollandiae naves bellicas in praesidium dederunt, et reverso Burgimagistri Leidenses aulam Principum ipsi et familiae, habitandam, quoad viveret, concesserunt! Vix credibile videtur, sed constat ex epistolis horum temporum, et narravit Antonius Clementius in *Vita Salmasii.* Quid regi maius facerent?

P. 6. *In castris libro delectabatur.* Franc. Raphelengius Epist. *Syll. Burm.* I. p. 206 ad Lipsium: « Militia tua hic omnibus probatur: Principi praecipue, cui, dum in castris contra Dragonium est, unicae delitiae eius lectio, et saepius militum ad eam formam exercitatio. Mediocriter Latinum sermonem recoluit. Totus insuper est in studiis Mathematicis, quatenus ad munitiones. » De exercitatione ista militari Sandelinus ibid. T. I. p. 744. anno 1595: « Comes noster Mauritius interim, dum Hagae in ocio est, milites suos pugnare Romano more docuit. Sexaginta pedites hastati ab una parte: quadraginta item pedites ab altera, muniti Romano scuto, ritu antiquo. Fit pugna, frustraque oppugnantibus hastatis Scutati diu firmi stetere; post, quorundam violentia ac agilitate submoti, ita tamen, ut plurimum dignitatis et laudis referrent. Haec ex Fabricio quodam hausta Principem Mauricium, talium rerum curiosum, in experimentum impulerant. Fuit omnino iucundum spectaculum, fervorem militum finiente tympani sono. » Lipsius Sandelino respondit: « De Mauricii sensu in militia gaudeo. Bonum illud periculum, sed, si ego arbitror, aliter instituendum: non enim unus ordo, id est sexaginta milites cum sexaginta committendi, sed plures aliquot manipuli. Et coniunctio illa est, et mutuum auxilium, quod vires dat, ut in aedificiis ligna. » Nec de Hollandis fere loquebatur Lipsius, quin opera eorum militaria cum Romanis compararet. Cent. III. Epist. 91: « Magnae, mirae non credendae in brevi illo tempore Batavorum munitiones (apud Buscoducum). Dixi tibi, et verum est: Romana opera et militiam imitantur. » Sic erat Mauritius. Omnia fere, quae contemplando didicerat, experiebatur quam utilitatem agendo habere possent. Laudarunt hoc in eo studium Heinsius *Orat.* p. 4. Wesselingius *Orat.* a. 1748. *de Natali Guil. V.* Graevius in *Obitu Guil. III.* pag. 11. et Valcken. *Orat.* a. 1749: « Neminem habuerat inter vivos Mauritius, quem imitaretur. Ingenia diviniora multis in rebus respuunt humanas leges: sibi sunt lex. Aliis exempla praebent. » Quam severus fuerit Mauritius in servanda disciplina militari, non latet. Nec sine ea tantas res gerere potuisset. Lipsius eam in Romanis praecipue admirabatur. Lovanii fortunam adversam Hispanorum identidem cognoscens, nulli fere causae, nisi neglectae disciplinae, tribuebat. Testes sunt variae epistolae. Nec scribere audebat, sed videre possis eum saepe

cogitasse. » Quanto melior discipulus meus Mauritius! » Scio nonnullos hanc Mauritii in bello praestantiam tribuere exemplo, quod praeibat Guilielmus Ludovicus. Et vero hic, qui maior esset natu et prius rebus admotus, ante Mauritium artem Romanam in actionem transtulit. Sed uterque didicit ex praeceptis eiusdem nationis, Mauritius etiam ex fonte meliore. Guilielmum Ludovicum in hac re imitatus est Guilielmus Fredericus Gubern. Frisiae caet. de quo Ulricus Huberus *Orat.* XI. pag. 236. Quid Henricus, Princeps Arausiae, a Salmasio discere voluerit, infra videbimus. Guilielmo Ludovico Nassavio, Frisiae et Groningae Gubernatori, Mauritii patrueli, tam felici esse non contigit, ut haberet Lipsium praeceptorem. Huic tamen Reydanus loca Graecorum Romanorumque scriptorum in sermonem vernaculum vertebat, eamque Tacticam princeps per imagunculas militum plumbeas in mensa cum Cornputo suo experiebatur. Narravit Harenius in annot. ad *Guilielmum I. Tragoediam*, et dicit se etiam nonnullas imaguncularum vidisse.

P. 6. *Cognoscens Lipsius.* Iam Lovanium cum Leida mutaverat. Quae causae ipsum moverint, ipse dixit T. I. *Syll. Burm.* pag. 19: » E Batavis, quaeris, quid me abduxerit? melior ratio, nisi erro. Iam diu hoc agito, et in communibus istis turbis stationem illam elegeram, non sedem. Quis bonus aut sapiens iis velit me iungi, quorum non aequa satis causa videtur, nec, quidquid nunc fortuna rideat, firma? Deus nobis et rex ante oculos, atque etiam fama, quam hic servaturi videmur et propagaturi magis illibatam. » Et in Cent. III. *Miscell.* Ep. 87: » Relinquere eos Religio et Fama adegerunt. » Grotius, ut solet, gravissime *Hist.* V. pag. 264: » Lipsium metus publicus et privata iniuria mutandas ad partes impulit. » Burmannus in Praefat. *Sylloges* suae et in annotationibus ad Epistolas iniquius et acerbius de animo et eruditione Lipsii iudicavit. Lipsius Academiae nostrae magnum fuit ornamentum. Dousa et alii tantum iacturae nos illius discessu facere loquebantur, ut interitum metuerent. Conf. et Baudii *Epist.* p. 40 et 50. Baudius, qui tunc in Franciam cogitabat, I. Dousae suasit, ut Scaligerum quaererent Lipsio successorem. Sed hic apparuit, quid libertas ad artes doctrinasque recte colendas valeat. Pro Lipsio accepimus Iosephum Scaligerum, virum maiorem. Lipsius rem Lovanii labentem sistere non modo non potuit, sed ipse morbi contagione implicatus consenuit, et Lipsius Lovaniensis quantum mutatus ab illo Leidensi! Si fieri potuisset, libens, credo, ad nos rediisset. Quidquid Leidae accideret, de Scaligero inprimis, amici Lovanium scribebant. Ille tamen Scaligerum magni faciebat. Quod Lipsius clam antiquam religionis formam servabat, hoc illis temporibus non mirum. Multa requiritur animi constantia, ut semel relinquatur, quod a teneris impressum est, sicuti praecepta religionis imprimebantur. Multa hominum millia faciebant, quod fecit Lipsius. Cognoscimus ex plurimis doctorum virorum epistolis. Hugo Grotius, pene puer, matri suae tandem persuasisse dicitur, ut auctoritatem Pontificiam desereret. Neque Hugo ipse omnia Ecclesiae Romanae instituta adeo spernebat. Curia Hollandiae, quo testimonio etiam usus est Capellus in *Vita Philippi Guilielmi* p. 172, aliquando testata est, maximam hominum partem his temporibus revera et ex animo veterem doctrinam sequi.

P. 6. *Nuntium afferentes.* D. Heins. *Orat.* » Huic maximo scriptori (Tacito) ac docenti Lipsio fuisse intentum saepe audivi, cum de morte patris nuntium accepit. »

P. 6. *Absens in epistola.* Epistola manu Mauritii scripta servatur in scriniis Academiae nostrae, *Actor.* Vol. II. p. 116. et ab aliis iam edita est.

Mauritius Comes Nassoviae, Catmelibocorum
Viandae caet.

Gratius equidem aut acceptius, Viri Amplissimi, nihil mihi accidere potuisset, quam rebus meis hic quomodocunque compositis, ilico Lugdunum ad almae Academiae vestrae tamquam ad matris dulcissimae gremium potuisse reverti, et tam ei quam vobis ob accepta benevolentiae officia debitas gratias agere. Postea vero quam amplissimis patriae nostrae Ordinib. visum est me hic remorari, quo facilius ac promptius illis in praesenti onere quod pro aris et focis susceperunt, mea quantulacunque opera adesse possim, ideoque facultas explendi tam iusti desiderii mihi sit adempta, facere non potui quin A. V. candidum et gratum animum meum erga vos et almam vestram Academiam hisce saltem literis, dum aliter non licet, affirmarem. Scio praesentia vestra in me beneficia. Expertus sum indies singularem benevolentiam, assiduum studium, et amorem in me vestrum. Etsi vero et facultates et fortunae meae in eo loco sint, ut aequam vobis talionem reddere nequeam, persuasum tamen habeatis volo, memoriam eorum omnium mihi, quoad spiritum duxero, fore gratissimam, meque et opera et studio meo, licet tenui, nunquam vobis defuturum. Valete viri amplissimi meque solito posthac amore semper amplexum tenete. Delphii XIX Septembris A° M. D. LXXXIII.

A. V.
deditissimus
Mauritius Comes a Nassau.

Titulus epistolae, est: » Amplissimis ac Doctissimis Viris Dno Rectori et almae Lugdunensis Academiae Professoribus apud Batavos. » Responsum Academici Senatus hic in lucem proferam ex *Actis* Academicis, God. II. p. 118:

Illustrissime Princeps.

Tametsi perspecta nobis antea satis erat, multisque illustribus argumentis explorata singularis tua erga Academiam hanc benevolentia, gratissimum tamen fuit eam ipsam in amantissimis literis tuis, veluti in speculo, expressam agnoscere, agnitam exosculari. Quamvis vero longe optabilius nobis fuisset Excell. T. veluti postliminio ad nos reducem coram intueri, quippe qui probe nobis conscii simus, quantum ornamenti dignitatisque praesentia tua, quantum

etiam incitamenti ad doctrinam, virtutem ac pietatem tuo exemplo capessendam esset additura: adeo tamen in patriam atque Rempublicam iniqui non sumus, ut privatum nostrum sive commodum publico anteferri ullo modo velimus, nedum optemus. Quin potius Amplissimis Hollandiae Ordinibus gratulamur, quod eum *τοῖς τοῦ κοινοῦ οἴαξιν* Reipublicaeque clavo adhibuerint, in quem non paterni tantum splendoris et dignitatis, verum etiam prudentiae reliquarumque virtutum omnium successio quam optime cadit. Quas quidem ut Deus Opt. Max. quotidie magis et magis divini sui Spiritus aura afflet foveat atque adaugeat, ad aeterni nominis sui gloriam patriaeque salutem ardentissimis votis precamur. Immensas interea Excell. T. gratias agimus pro amicissima ista clementissimaque animi erga nos sui significatione, utque eam porro conservare velit, etiam atque etiam rogamus, planeque sibi persuadeat, omnia nostra officia ac studia absque ulla exceptione laboris aut temporis Excell. T. semper fore paratissima. Lugduni Batavorum A° 1585 Sept. 14.

Mandato Sen. Academici
B. Vulcanius.

P. 6. *Huic orationi facta convenerunt.* Quod Mauritius tantam operam dedit ut Scaliger Leidam veniret, magni instar beneficii est. Nota est epistola, quam Henrico IV, regi Franciae, scripsit. Minus cognitum, scripsisse et Coligniam. Epistolae exemplum servatur in *Resolut. Curat. Mss.* Vol. II. p. 274, scriptae 9 Ianuarii 1593. Quid Mauritius a. 1586 fecerit, quum Academiam hinc Ultraiectum transferre Leycestriani volebant, non comperi. Ultraiectini usi sunt favore Leycestrii. Falsos rumores dispergebant, rem ipsis Leidensibus fore gratam, si Academia tamquam onere liberarentur. Documenta historica reperiuntur apud Mierisium et Kluitium. Iam die 6 Maii 1586, ut annotatum est in *Actis Acad.*, » Consules in Senatu Amplissimo dicebant, intellexisse D. Dousam Curatorem, tractari a nonnullis clam de transferenda alio Academia, et monitus fuit Saravia, ut, si quid de rebus Academicis ageret aut moveret, magis ex dignitate utilitateque Academica fore, si de consensu Professorum et Consulum id ipsum ageretur. Reddidit Saravia (accusatus etiam frequentioris absentiae) causas absentiae non plenas, sed quod vocaretur interdum a Comite Leycestrio ad communicationem negotiorum Ecclesiasticorum. » Conf. Fabricii *Orat.* pag. 30, et Gaubii pag. 25. Fabricius: » Magistratus Leidensis, cum aemuli quidam, invidia felicitatis urbis una cum Academia crescentis impulsi, fervida agitarent consilia, de ea in aliam civitatem transferenda, palam testati erant: se passuros potius omnia sua diripi, quam hac se privari. » Atque ea res fortasse movit Scaligerum, ut putaret Leidenses ab Ultraiectinis non amari. Vide *Scaligerana* pag. 361. Bilderdykius idem putabat. Et constat diversa Provinciarum in multis negotiis commoda saepe movisse aemulationem.

P. 6. *Pecuniam qua aleretur.* Conf. Meermannus in *Annot.* ad *Grotii Parallela*, Wagenarius *Hist. Patria* Vol. VIII, et additamenta. Idque non unanimi omnium consensu factum est.

Goudani v. c. refragabantur. Ipse Goudanorum de hac re libellus nuper Hagae mense Maii palam in auctione venditus est. » *Origineele Resolutien van die van Gouda*, om t' verzoek aftestellen tot consenten van 6000 a 7000 guldens, tot betaling der schulden van Prins Maurits te Leyden gemaakt, alsmede wegens de lossing van t' Pandschap van Geertruidenberg, 7 Ian. 1585. »

Quum Hollandi *actum Seclusionis* defendebant, in fine indices adiecerunt, in quibus annotarunt, quantum pecuniae Mauritius, Fredericus Henricus, et Guilielmus II, nomine stipendii, salarii et pro parte ex praedis publice acceperint. Summa erat viginti milliones. Quos si per annos sexaginta sex distribuas, redeunt quotannis tres modii auri. Vide Kluitium (*Staatsregeering* III. p. 287.) Tali modo inire rationes, non est alienum ab ingenio populi, mercaturae inprimis addicti. Laetor tamen pecuniae, Mauritio dono datae, non iniectam fuisse mentionem.

P. 7. *Rationem Ephemeridis habendae Italicam.* Narravit Stevinus et causam et rationem huius disciplinae. Mauritium nimis ad rem attentum fuisse, dicit La Pisius in *Vita* pag. 809: » Maurice a été blasmé de trop d'espargne, a tousiours mieux recogner un service de la bouche que de la bourse, et un sien subject se plaignant d'en estre mal recognu, Regardes, dit il, ce sien pourtraict, on ne le pouvoit mieux peindre, que le poing serré. » Narravit Leeghwaterus, se a Mauritio Hagam invitatum, Principi ostendisse quantum temporis sine periculo et noxa sub aqua degere posset, dixisse ipsi et socio Principem, sese probe in bono deversorio invitarent, et postero die dedisse praemium rei bene gestae. Annotatum est alicubi e Mss. Leeghwateri, eam pecuniam fuisse exiguam, ut ne sumtui quidem itineris, Alcmaria Hagam facti, suffecerit. Licet iusserit, vel certe ipsi fore gratum significaverit, libros Stevini in linguam Latinam converti, interpretatio Snelli, duo volumina in folio, ut dicitur, excusa est solis impensis Typographi. Snellius Mauritio dedicavit, » praesertim quia Typographus impensis suis excusa typis divulgare volens, illud a me rogaret serio. » Melius hoc quod narrat Hooftius in *Epist.* p. 5. reprehendens luxuriam aequalium: » De bedorvenste mogen te recht raaken, door den goeden voorgang van zyn' Excellentie, die zoo bescheidelyk d'aanzienlyke staatelykheit zynes hofs met zuinigheid weet te mengen: indien dezelve haar zomwylen verzoekende, met zyn geschikte heerlykheit haar slordige onmaatigheit al stilzwygende beschaamde. » H. Grotius in *Parall.* cap. XIII. » Nunc tandem ab aulis ad primorum civium aedes sobrietas processit, et desinit culpa more defendi. Spes haec certissima emendationis est. Optime enim inde nascuntur virtutes, unde vitia oriri solent. »

P. 7. *Luctus solatium.* Grotius *Annal.* p. 86: » Nullum unquam funus tanto populi luctu, et prope desperatione, celebratum est. Solatio fuit, quod Mauritium, qui tum decimo et octavo aetatis anno Lugduni Batavorum sapientiae studiis inhaerebat, ob indolem virtutis, et ut parentem, libertatis auctorem, grata memoria remunerarentur, publicae curae licuit

imponere. » Thysius in *Orat.* a. 1659: » Non erat effoeta Nassovia virtus, verum publicae libertatis paternaeque caedis vindex Mauritius in ipso adolescentiae vestibulo ex hac angustissima aede ad imperium vocatus. » Hemsterh. *Orat.* a. 1747. » Ab hoc literato pulvere Mars ille Batavus Mauritius in campum et pulverem bellicum est pro ductus. » Drakenb. *Orat.* a. 1747. » Mauritius, qui in studiis humanitatis et literarum se exercens, adeo nullam adhuc rerum agendarum peritiam sibi acquisiverat, ut Philippus Comes Hohenlous ipsi legatus adiungi debuerit. »

Mors Guilielmi I Leidae quoque ingentem dolorem et metum fecit. Numerus adolescentium Academicorum decrevit, neque in illa trepidatione funebris oratio habita est. In *Actis* tam *Senatus Academici* quam *Curatorum* altum est silentium. Postea quidem nihil fere in domo Arausiaca memorabile accidit, quin hic celebraretur. Huic studio ingentem Orationum copiam debemus, unde ad meliorem variarum rerum notitiam proficere possumus. Quod tamen Cicero in *laudationibus* Romanorum funebribus reprehendit, hoc de nostris saepe valet. Factio Arausiacae inimica nimias adulationes minus continebat, quam putasses. Mauritius hic laudatus est a D. Heinsio. Exstat *Oratio in obitum Illustriss. et invicti Principis Excell. Memor. Mauricii*, *Dei gratia Principis Auriaci*, *Comitis Nassaviae*, caet. *habita ex publico mandato* 19 *Sept.* 1625. Postquam Heinsius communem luctum et funus descripsit: » Soli Academiae Parentes atque haec civitas invicta morem populi Quiritium Romani imitandum iudicarunt. » Orationem Heinsii Rivetus in sermonem Francicum convertit: *Harangue Funebre*, *faite à la memoire — en l'Université de Leiden en Hollande — du Latin de Dan. Heinsius*, 1625. Rivetus in Epistola dedicavit Amaliae Solmensi. Exemplum et mos in rebus Academicis multum valent. Itaque Heinsium deinceps alii Professores imitati sunt. Neque Professores tantum, sed etiam privati homines et adolescentes, et praeter res et funera Principum, alia quaevis memorabilia celebraverunt, in quibus Dan. Colonius a. 1629 recitavit *Orationem Panegyricam de Illustri Victoria*, *quam amplissimi rerum Indiae occidentalis administratores*, *ductu magnanimi Herois Petri Henrici VI Idus Sept. a.* 1628, *capta Hispanorum classe*, *retulerant.* Heinsius Colonium, ut hoc faceret, incitasse videtur, cumque in Carmine Orationi praefixo, valde laudat, qui solvisset omnium nomine, quod omnes debebant. Neque hoc Colonii exemplum imitatione caruit. Simon Gakel die 2 Octobr. 1638 memoriam *Leidae obsidione liberatae* celebravit. A. 1686 Curatores decrevere aureum vel argenteum numisma literarum studiosis, qui orationem vel carmen recitassent. A. 1688 numisma aureum datum est Arentio Baroni a Wassenaer, quod habuerat Orationem die 14 Nov. 1687, qui erat dies natalis Principis. A. 1689 filius Iensii recitavit poëma *de rebus in Britannia mutatis*, donatus aureo numismate. Idem honos contigit H. Boerhavio, Theol. et Philos. Stud. pro Oratione, in qua explicavit *sententiam Epicuri de summo hominum bono.* Ut alia plura exempla omittam, a. 1754, Ev. Lamberg, Regi Sueciae a sacris Anglicis, datum numisma ex auro propter Orationem habitam in Auditorio Maiore de *laeta hodiernae Sueciae facie*, *collata cum tristi priorum temporum vultu.* Conf. additamenta libro A. Severini de *Leida obsessa et liberata*, editionis quintae. D'Escurius quoque in *Laudibus Holland.* hoc argumentum attigit.

P. 7. *Materno genere traxit.* Henricus, ut narrat La Pisius, more Francico educatus, habitu et specie longe erat elegantior quam Mauritius. Spanhemius in *Laudat. Funebri:* « Nec Germani Gallicique sanguinis mistura Heroi nostro sine divino munere obtigit, ut, qui maximus esse deberet, utriusque gentis toto orbe clarissimae decora temperamento singulari unus referret. »

P. 7. *In Franciam redire voluisset.* Accipiebat quoque stipendia ex aerario Francico, sed tarde soluta, Conf. epistola Fred. Henrici in *Hist.* Bilderdykii Vol. X. p. 804. Anno 1589 mense Aprili Rex Henricus literas illas dedit ad Mauritium. Edidit J. C. de Jonge (*Verhandelingen en onuitgegevene stukken*) T. II. p. 210. Non iniucundum erit, credo, lectoribus, si partem repetam: « Pour ce qu'à ce que j'ay entendu vostre conseil pourroit faire quelque dificulté sur la personne de son fils vostre frere que j'entends estre sy cher à la Mere, que c'est chose inseparable, J'ay exprès voulu vous escripre ceste lettre en sa faveur, pour vous assurer, Mon Cousin, que j'estime tant vostre amityé, et en reconnoys les utilités sy evidentes, que ny pour elle, ny autre quelconque, Je ne vouldroys permectre que mon authorité servist contre vous en vostre estat d'Orange, où elle desire se retirer, et que jamays je ne souffriray quelle ny son fils y puissent rien entreprendre contre vostre vollonté. Et quand à ce qui tousche vostre frere, j'estime au bas eage ou il est, qu'il ny a personne quy en puisse avoyr plus de soing que la mere; Je croy encores que quant Dieu voudroit qu'il grandist avec moy, que vous ne luy plaindriés pas ceste nourriture. Toutes foys je vous assure et vous promets, et à ces deux promesses je vous donne ma foy et ma parolle jusques icy sy soigneusement conservés, que je vous le renvoyray, veuille la Mere ou non, soubdain qu'il aura l'eage de douze ans ou plustost encor, sy vous le demandés ainsy. Je voudroys que vous feussyés sy bon fils qu'il vous preist envye de l'accompagner jusques à la Rochelle; Je m'assure que vous vous y trouveries sy bien, que pour trois ou quatre mois nous vous ferions oblier vos marescages. » A. 1582, quo dux Andegavensis in Neerlandia erat, actum etiam fuit de Mauritio in Franciam discendi causa mittendo. Ordines pecuniam decrevere, qua Leidae aleretur. Si cogitemus, quibus modis Franci aliquando amicitiam Guilielmi I ambierint, nunc Mauritium deinde Fredericum Henricum invitaverint, ut tempora sequentia praeteream, fere est ut putem, angues in illa herba iam tum latuisse.

P. 7. *Guilielmus II infamatus est.* Ianus Vlitius scribebat N. Heinsio Mediolanum a. 1648: « Schola Illustris Bredana, etsi Rivetum, Dauberum IC. eruditissimum aliosque Professionis suae peritissimos habeat, successu suo nondum fruitur. In causa est Principis ad alia quaevis maior, quam ad honesta, inclinatio. Venatur ille, coniugis immemor, sed Veneres suas: in silvis quoque immodicus: in circo, (quem litus maris facit) cursor quotidianus; inter aleatores Gallosque adulatores assiduus. Scenam quoque, publica auctoritate proscriptam, privatis instruere dicitur sumtibus. Heu quantum a patre avoque degener! Sed nolo foris domesticam infamiam evulgare, nec fastidium patriae nostrae tibi parere. Redux cognosces, quantum Gallica societate profecerimus in eorum imitationem. » Epistola Vlitii reperitur in *Sylloge* Burmann. T. III. pag. 724.

P. 8. *Ianus Dousa minor.* Meursius in *Athenis Batavis*, postquam illius doctrinam laudaverat: « Huc accedebat pietatis, castitatis, sobrietatis modestiaeque studium, etiam usque ad miraculum. Ob has virtutes Henrici Frederici Nassavii studiis praefectus. Dousa pater in I *Funebr. Carm.* 2. dicit carum fuisse Henrico:

Nec quod Hero Comiti carus tot dotibus esset
  Frederico, fortis Aurasii soboli.
Felix, o, talis cui copia facta Patroni.
  Debuit et Dousae non nihil ille meo.

Idem Dousa *lib. II. Funebr.* pag. 110. ubi, laudatis filii virtutibus, sic pergit moestus pater:

Et hisce pleniora nosse qui volet,
Licebit Hagiense is oppidum petat;
Ut alta, Franca quae colit Colignia,
Palatia intret; hic, ubi biennium
Alumnus egit; audietque (nemine
Fidem abnuente) quam hicce carus omnibus
Amabilisque, Principi ante caeteros
Herae, et comes Fredrice vixerit tibi.
Merere comitate visus id sua
Modestiaque, dum foro uti et Aulicis
Sua usquequaque facta dicta moribus
Studet probare, commodare pluribus,
Nocere porro et invidere nemini,
Sed obsequendo quemque demererier,
Palaestra seu terenda, sive ludicra
Cienda pugna, sive in orbe mobilem
Et arctiore gyro equum reflectere
Foret libido: sive contumacia
Lupato et oris edomanda duritas:
Habena sive danda cursibus foret,
Et incitanda calce ferreo fuga:
Praeire sive verba, vel modos choris
Moneret Aula, sive folle missili
Globove membra roborare, seu pilae
Placeret arte.

Ex quo carmine simul apparet Dousam non fuisse tam rusticum, quam nonnulli puta-

verunt. Atque hic praeclarus adolescens quo die cuius anni natus quoque mortuus sit, diversis adeo modis tradiderunt scriptores, ut fere ignoretur. Meursius in *Athenis Batavis* narrat mortuum esse a. 1597, et Hagae in sepulcro sculptum: VIXIT ANN XXV MENSES XI DIES IV. Eundem annum memorant alii, alii annum 1596. Hi fortasse decepti sunt verbis Iani Dousae patris, qui in epistola ad Georgium Dousam, edita in huius *Itinere Constantinopolitano*, scripsit: *obiit ille* XII *Kal. Ian.* Scripta est ea Dousae patris epistola XIII Kal. April. a. 1596, stilo novo. Cl. Siegenbeekius in Laudat. Dousae p. 131 non videt, quomodo haec inter se sint concilianda. Neque ego video, nisi statuamus moestum parentem scribere voluisse Latine, cogitasse Hollandice. Inceperat Latine XII *Kal.* Debuisset continuare Latine et ponere *Februarias*. Imprudenti excidit tristis *Ianuarii* mensis. Fieri etiam potest ut *Kal.* sit delendum. Nam in fine epistolae tantum utitur Romano more XIII *Kal. April.* In ipsa epistola bis secutus est recentem morem, VI *Augusti* et XIII *Decembris*. Ita Dousa filius mortuus esset vel die 20 Ianuarii a. 1597. Si mortuus est die 20 Ianuarii 1597, ex inscriptione sepulcri confici potest, esse natum die 6 vel 16 Februarii a. 1571. Hoc discrimen, ortum ex ratione veteris et novi stili, non recte explicari potest, nisi fortasse ex libris, in quibus annotatum est, quo die infantes Sacro Baptismate tinguntur.

P. 8. *In Academia Pluvinelli.* Narravit Commelinus. Henricus cum matre Colignia et Dousa erat Parisiis apud regem Henricum IV, et cum aliis celebrabat nuptias sororis, quam uxorem acceperat dux Tremuliensis. Caeterum ipsam equitandi artem Mauritius, Henricus, caeteri, et merito, accurate discebant. Mauritius scientiam Mathematicam hic quoque adhibuit. Res nota ex Stevino. Conf. et D'Escurius *Laud. Holl.* T. VI. p. 47.

P. 8. *Commentarios Caesaris.* Commelinus et alii narraverunt. Frid. Spanhemius IV. Id. Mai. a. 1647 dixit *Laudationem funebrem Fred. Henrici*, quae repetita est a Batesio in *Vitis Selectorum aliquot virorum* Londini a. 1681. Hic Principis doctrinam ita laudavit: » In Geometricis, Geographicis, Nauticis, Mechanicis, Polioreeticis, et Architectonica militari regnabat. Historiam veterem et recentem tenebat, si quisquam. » La Pisius in *Vita* pag. 812: » La notice de plusieurs langues, qui luy sont familieres, a esté illustrée par le scavoir qu'il s'est acquis outre l'ordinaire de la pluspart des Princes. Aussi est il amateur des lettres et des hommes lettrés, par une naturelle inclination, qui le porte à leur faire du bien. »

P. 8. *Historiae audiendae.* Dousa incepit *Annales Bataviae Hollandiaeque*, quos pater absolvit. Ordines pro dedicatione insigne praemium decrevere. Nomen paternum Dousae multum favebat, et defensa Leidae obsidio per cunctam Europam celebrabatur.

P. 8. *Henricus Fredericus.* Filius Guilielmi I accepit nomina *Frederici Henrici*, alterum a *Frederico* II rege Daniae, alterum ab *Henrico* rege Navarrae. Ordinem nominum saepe variavit. Wage-

narius *Hist.* VII. p. 510. putat Principem, postquam Henricus factus est rex Franciae, se appellasse *Henricum Fredericum*, eoque interfecto, *Fredericum Henricum.* Sed ostendit vir doctus in *Analectis* T. XI. pag. 5—7, Principem, post mortem Mauritii, usurpasse nomen *F. Henricum.* Et La Pisius dixit *à son advènement.*

P. 8. *Anno aetatis fere undecimo.* P. Wesseling *Orat. ad W. C. H. Frisonem* pag. 12. « Tua gens legibus annalibus, quas aut Natura constituit, aut scripserunt homines, videtur soluta, neque eam aetatis angustiae a disciplinis perdiscendis excludunt, nedum fortibus ausis et prudentibus prohibeat consiliis. Habeo locupletissimos veriverbii huius testes tuos Maiores. »

P. 8. *Carmine salutavit.* Eucharisticon ad Illustriss. Comitem Henricum Fredericum Nassavium, Guilielmi f. quod Lugdunum Batavorum venerit studiorum caussa: in Iani Dousae filii Poëmat. pag. 36. Dousa in Academia etiam Henricum in literarum studiis adiuvit. Erat natura simplex et bonus, et qui magis libros quam homines nosset. Sed quamquam illis vere impalluisset, hos tamen non ita negligebat, neque in ipso vitae usu tam stupidus erat, quam nonnulli ex *Scaligeranis* confecerunt. Ne dicam Scaligeranis istis similibusque libellis non semper magnam fidem esse habendam, quod saepe viri docti admonuerunt, videamus ipsa Scaligerana: *Ianus estoit simple et idiot. Ianus filius nunquam fuisset aptus rebus gerendis. Ils sont tous fort simples, comme le Pere et la Mere aussi. Le pauvre Ianus estoit si bon et simple. Je pleuray huict jours durant comme une vielle.* Iam si cum his dictis compares, quae Scaliger in *Epistolis* ad Baudium et alios de Dousa scripsit, credo eum in Dousa maiorem elegantiam et levitatem, qua Franci sui censebantur, desideravisse. Principi Henrico certe non inutile erat tale ingenium cognoscere, indeque aliquid trahere. Erat Leidae *Oratorium Collegium*, in quo eloquentia, quae dicitur, exterior addiscebatur. Pars una non contemnenda Ianus fuisse videtur. Iusto Lipsio huius Collegii nomine *coronam lauream* obtulit, et Franc. Raphelengio *Herculem Gallicum* in tabula depictum. Vide *I Dousae fil.* poëm. pag. 203. Lipsius II. Cent. ad Belgas ep. 48 istas recitationes memorat. Haec pro Hollandis, qui non quotidie recitationes aut Comoedias ludebant, aliqua erat elegantia. A. 1620 publice institutum est *Collegium Oratorium*, praefecto P. Cunaeo. Dignus profecto erat Cunaeus, qui tali muneri praeficeretur. Nam et actione valebat et eloquentia, et Latine sic scribebat, ut ad Ruhnkenium usque parem non habuerit. Ea facultas Leidae quoque turpiter fuit neglecta. Professores eloquentiae ita dicti, plerumque erant oratores ridiculi. Saepe divinandum est, quid velint. Atque collegium oratorium utile erat etiam propterea, quod saepe Comoediae et Tragoediae agebantur. Actae sunt *Troades Senecae*, aliae. Ortis hinc interdum turbis, vetitum est. A. 1599 adolescentes a Rectore et Senatu petiere, ut agere liceret *Plauti Amphitryonem.* Libellus supplex servatus est in *Actis Acad.* Cod. VI. pag. 235. *Nomine omnium et consensu publico subscripserunt* alii et D. Heremita, Antverpiensis, elegantissimi ingenii adolescens, cuius opuscula a. 1701 edidit Graevius. Mirum argumentum, quo, praeter

alia, utuntur, e Sacris Libris: » Quod autem adulteri Dei in Comoedia hac nocere exemplo possint, fateremur id et universam actionem tolleremus, si una de sacris libris exemplum Davidis cum caede coniunctum tolleretur. » Theologi plerumque ludos istos detestabantur, sicuti v. c. Daventriae, ubi volebant agere *Herodem infanticidam*: v. *Syll. Burm.* III. p. 292. Consuetudo manavit ex scholis et monasteriis aevi medii, et quum tandem histriones mercede populum oblectarent, abiit in pompas, quibus factum aliquod historicum repraesentatur solo vestitu et incessu.

Quale autem fuerit consilium feminae Principis de Scaligero studiis filii praeponendo, patrem Dousam certiorem fecit Baudius Epist. I. 35. » Tabellarius hic (Caesaroduni Turonum) meo sumtu et impensis in Zelandiam mittitur, inde porro in Bataviam iturus est, ut literas ad D. Scaligerum perferat a Domina Principe, matre pueri illius, qui proximus summae spei. Ea vobis heroem illum ex summis viribus extorquere contendit, ut filio suo custodem apponat. Et certe permagni refert, pueritiam istius Principis, tali magistro adolescere. » Scripta est epistola 24 Augusti 1593. Sed ea res neque ad Coligniam neque ad Henricum Fredericum pertinet. Qui putaverunt, decepti sunt aliqua rerum similitudine. Baudius voluit Henricum II Principem Condeum, filium Henrici I Condei et Charlottae Catharinae Tremuliensis. Ipsa epistola edita est a Iacobo Revio in libro, qui rarus est: » *Epistres Françoises des Personnages Illustres et Doctes à Mons. Ioseph Iuste de la Scala.* Harderwyck 1624. Catharina Scaligero significat, regi quoque Henrico IV fore gratissimum si filiolum suum vellet docere. » Pour mon particulier, j'estimeray atteindre au comble de ma plus grande felicité, si je puisse acquerir ce thresor à mon fils; faisant peu d'estat de toutes les grandeurs du monde, si elles ne sont accompagnées de la vertu. » Annus epistolae huic non additus est. Novimus iam ex Baudio esse 1593. Scaliger Leidae mansit. Et ea Catharina pessime audiebat, accusata publice et damnata, quod maritum veneno sustulisset. Henricus IV mulierem servavit, sed erat etiam in custodia, quum hanc epistolam scribebat. Ea notata est in editione Reviana numero Lib. I. epist. 2: adde alteram de eodem argumento num. 20. et lib. III. ep. 3, quae scripta est eodem a. 1593, quo Scaliger Franciam reliquit. Invidebat Catharina tantum virum Hollandis, et iam tum cupiebat filio suo praeceptorem. Conferatur et lib. III. ep. 28.

P. 8. *Emti ab Hispano nebulones.* Conferatur *Confessie ofte Bekentenisse, ghedaen by Michiel de Renichon. Mitsgaders de ghevolgde sententie over hen ghegeven in s' Graven Haghe den III Juny 1594. Ghedruckt na de copye van dien. Tot Delft.* » dat hy meynde, dat sy te samen tot Leyden ghesonden souden worden (den ghevanghen hem vraghende waer dat was ende tot wat eynde,) seyde hen dat Leyden was eene stadt van Universiteyt in Hollant, dat den jongen Prince van Oragnien aldaer studeerde, ende dat sy aldaer souden ghesonden worden omme hen te verlacken ende het leven te benemen. » Mauritius et alii eodem scelere petebantur. De sociis Renichonii et auctoribus v. Grot. III *Hist.* pag. 192: dicit, nullum tempus eiusmodi flagitiis fuisse foedius, ut nemo veram ab illis pacem speraret, qui iura etiam armorum et concessa odiis egrederentur.

P. 8. *Patriaeque patrique.* Confirmata est haec mea interpretatio verbis F. Spanhemii in *Laudat. Funebri:* « Ita cunas sanguine paterno propemodum conspersas habuit, ut et in ultionem summi Parentis natus videretur, et ad Belgicae libertatis vindicias suprema Patris voce vocari. » Ea vox morientis una erat, ut scribit Grotius *Annal.* IV. p. 85: « Deus miserere populi. »

P. 8. *Aula Principum.* Samson *Hist. de Guil. III.* T. I. p. 352. « Les Magistrats de Leide lui (Guil. III.) presentèrent même une maison, appellée communement *la cour du Prince*, pour y demeurer, comme avoient fait ses Prédecesseurs, lui declarant qu'ils l'avoient meublée pour cet effet. » Guilielmus I aliquoties in eadem domo moratus est, eoque mortuo Colignia iam a. 1584 — 1585, aegre ab Ordinibus de consilio in Franciam abeundi deducta. Ordines et tunc aulam instruxerunt. Coligtnia tamen, si relinqueret, supellectilem quoque relinqueret. Quamdiu Henricus Leidae fuerit, pro certo ponere non ausim. Anno quidem 1600 lectus est in *consilium status*, eumque Mauritius habuit in expeditione Flandrica Comitem. Iam a. 1593 interfuit obsidioni Gertrudisbergae. De anno 1600 Grotius *Epigr.* pag. 230:

Sic aetatis adhuc in limine puberis audet
Pro patria fratrem religione' sequi.

De negligentia historicorum in hoc genere, satis erit afferre exemplum Commelini, qui Vitam Henrici edidit a. 1656. « Il fut eslevé auprès de Madame sa Mère pendant sa jeunesse, puis il fut envoyé en l'Université de Leide, avec un Gouverneur qui se nommoit Jean de la Dombes, seigneur de Nortwyk, qui prit un très grand soing en le faire instruire de dans les langues de dans les sciences et de dans tous les exercires conformes à sa noblesse et à sa grandeur. » Nec fere plura noverat Spanhemius in *Laud. Funebri;* « Pueritiam Heros noster sub Heroina matre, adolescentiae partem aliquam sub Iani Dousae inspectione in nostra Academia, maiorem sub Mauritio fratre in castris et actu rerum exegit. » Ut Academia mortuum Henricum laudavit, eidem, quum ad imperium venisset, gratulata est Septembri mense a. 1625. Respondebat, ut scripsit Vossius *Epist.* 51, « humanissime, etsi valde infirmus, usque adeo ut eo die neminem praeter nos admiserit. » Fortasse de vita Henrici Academica et omnino de pueritia accuratius exposuit I. H. Dauberus in *Oratione Funebri*, quam frustra quesivi. Erat Dauberus, quem Aitzema l. xxvi, deceptus, credo, pronuntiatione Germanica, vocat *Tauberum*, Professor Iuris in Illustri Schola Bredana.

P. 8. *Dolore domestico.* D. Heins. *Orat. de Mauritio:* « Eam ille necem (patris) non infirmo, ut privati solent, desiderio ac lacrymis excepit, sed, cum bono patriae, in animum demisit. » Et pag. 18: « Ex ore, superciliis, incessu, corporis totius motu habituque, Martem Gradivum aut ultorem descripsisses, qui post perpetratum Delfis Batavorum ab Hispano facinus, in animo et vultu ejus sedem posuisse videbatur. »

P. 9. *Puerum vix e cunis egressum.* Quod in Henrico erat reprehendendum, hujus culpa partim recidit in assentatores, ut fere semper et ubique. De Henrico afferam duo testimonia eorum, qui de rebus recte iudicabant. Alterum est Mariae Reigersbergiae in *Epistola* ad Fratrem, quam edidit A. Stolkerus in *Miscellan. Patriis* a. 1824 (*Vaderl. Letteroef.*). Ea fratri scribebat a. 1629: » Voor my, en weet niet, wie ik het wyten zal, myn Heer den Prins (Hendrik), ofte die dagelyks met hem omgaan, vermits zy hem niet resoluut en zeggen, waar het op aankomt. Elk wil wel met de Prinsen staan, en daarom worden er veel zaken bedorven. Dat en is de Prinsen niet beminnen, hen in alles te volgen. Men moet hun somtyds zeggen, waar het op staat: anders zoo gelooven zy, dat het zoo behoort, en dat men daar wel mede te vreden is. » Alterum testimonium est Alexandri van der Capellen in *Commentariis* (*Gedenkschriften*) Vol. I. pag. 569: » Op den 25 deses (Ian. 1630) heeft de Heere Ploos, Gecommitteerde van Utrecht, buyten last van syne Principalen, ende sonder communicatie van syne mede Gecommitteerde, ofte die van d'andere Provintien, ende met groote jalousie van andere Leden der vergaderinghe, geproponeert, dat men s' Princen Soontjen, out synde drie jaeren, defereeren soude den titel van Generaal van de Cavallerye, t' welk dadelick soo goetgevonden ende geeffectueert is; een charge, dewelke of ten dienste van t' Land behoorde te worden gemesnageert, ofte geconfereert aan iemant, daervan t' Land dienst konde trecken; ende is een sake, die aenwyst, dat het oogenmerck van de Gecommitteerde is alleene om den Prins te behagen. »

P. 9. *Andream Rivetum.* Natus a. 1572. Homo non mediocris animi, de cuius vita ex epistolis aequalium multa, vulgo ignota, referri possunt. Curatores, Ordines et Mauritius eum tandem moverunt, ut Leidam veniret. Ordine praepositus est Walaeo et Thysio. Orationem D. Heinsii de morte Mauritii, ut supra dixi, Francice conversam, dedicavit uxori Principis Frederici Henrici. Praeceptor Guilielmi II, honorarii Professoris titulum servavit. Addam locum ex Oratione Boxhornii *Funebri in Excessum Celsissimi Principis Guilielmi Principis Arausiae* caet. *habita ex auctoritate publica proximo post Exsequias die in Leidensi Batavorum Academia* a. 1651; quia operae pretium est cognoscere istorum hominum iudicia, dicendi rationem, et Orationes ipsae non cuivis adeo in promtu sunt. Ne Leidae quidem in Bibliotheca omnes reperiuntur. Boxhornius igitur: » In disciplinam traditus (cum multum intersit quis, et quomodo quis talium mores, convenientes magnitudini fortunae eorum fingat ac componat) Andreae Riveto, Theologo, seni plane eximio, et qui cum vitae morumque gravitate, quibus apud adolescentes Principes virtutibus opus est, decentem eorundem suavitatem quoque comitatemque coniunxerat. » Riveto de hoc munere gratulatus est in longa epistola I. Cruceius III. ep. p. 207 sq. Inepta est ea epistola, ut pleraeque. Faciunt tamen hic illic ad naturam temporum intelligendam: pag. 212 dicit Guilielmo II contigisse egregios utriusque virtutis magistros, bellicae quidem, ipsum parentem, qui nihil putat in vitam eduxisse, nisi et ad virtutem militarem provexerit. Rivetus mense Maio a. 1632 Hagam abiit: v. *epist.* Cunaci pag. 253. Ipse Cunaeus de re ita scripsit: » Rogatu principis Auriaci Leidam

relicturus est, ut in aula cum Filio moretur, et spei atque educationi illius praesit. Ita non unum vulnus brevissimo tempore accepit haec Academia. » Ipse Rivetus ad Vossium (in Epistolis Vossianis) die 10 Aprilis 1632: « Paro me ad migrationem, qui in eum finem ab Illutriss. Principe accepi diploma, in quo significat, quid me facere aut procurare velit, et mihi in reliquam vitam adeo liberaliter prospicit, ut ingratissimus sim, nisi me totum addicam ei muneri, ad quod me vocat, et pro viribus in illud incumbam. Quoniam autem Magnus ille Puer adhuc per aetatem et staturam imbecillior est, quam ut hoc anno possit omnino a cura mulierum avelli; prospexit mihi de aedibus in ipso Aulae ambitu, quae olim fuerunt Graphiarii Iunii, non procul a loco, ubi convenit supremum consilium. — Statui cum bono Deo ad VIII Maii publice coram Curatoribus Academiae valedicere. » Rivetus Hagae iucundissime vivebat. Amans literarum, doctrina insignis, affinis Bocharti, ab eruditis viris magni aestimatus, omne, quod supererat tempus, legendo scribendoque tribuebat. Et supererat aliquantum. Guilielmus II interdum menses aberat. Erat Rivetus, ut dixi, amicus Ameliae, uxoris Henrici, quae illum propter eloquentiam quoque summopere admirabatur. Henricus nato filio statim destinavit praeceptorem. Discipulum a. 1641 comitatus est in Britanniam, ut antea matrem ad aquas Spadanas. In iudicandis autem hominibus, qualis fuit Rivetus, et tempora, quibus vixere, et adversarii, quos habuere, probe considerandi sunt. Valet hoc in omni quidem historia, sed nescio quomodo magis in historia illorum temporum. Caeterum in *Resolut. Curat. Mss.* Vol. IV. pag. 226 exstat decretum, ne Oratio Boxhornii, quam supra memoravi, impensis Academiae ederetur, nisi mutatis dictis quibusdam *notabilibus*.

P. 9. *Doctrina, quam profitebatur, commendabat.* Ipse Henricus religionem ex animo amabat. Spanhemius in *Laud. Funebri* Frid. Henr. hoc vocat *Dei servos reverenter habere.* Multitudo nimirum religionis interpretes a religione ipsa minus distinguebat. Henricus probe distinxit, idque aliquando Hackio ostendit. Sed Spanhemius dixit: « Quam reverenter Dei servos (Princeps Henricus) habuerit, omnes testari possumus. Omnium instar esse potest, quod suum et Patriae gaudium Guilielmum, in magni Imperii spem natum Principem, non nisi sub Theologi, ab Orthodoxia praeter decora alia commendatissimi, et, quod ad Academiae nostrae gloriam pertinet, ex ordine nostro evocati, disciplina adolescere voluit, ut voce ac exemplo ad omnem pietatem mature formaretur. » Rivetus in usum alumni sui scripsit: *Instruction du Prince Chrestien par Dialogues, entre un jeune Prince et son Directeur. Avec une meditation sur le voeu de David, au Pseaume CI.* par André Rivet. A. Leyde, de l'impr. de Jan Maire 1642.

P. 9. *Scholae Bredanae.* Collegae Riveti erant I. van der Kerckhoven et Constantinus Hugenius.

P. 9. *Hildersichium.* Vita huius Germani, quem Guilelmus II et praeceptorem et scribam habuit, adeo ignota est, ut ne in Lexicis quidem, quae dicuntur, Biographicis, nomen invenerim. Hildersichius vel Heilersichius, natus initio saeculi decimi septimi in agro Lemgoviensi,

comitatus Lippensis, Bremae operam navavit Theologiae. L. Crocius, Theol. Professor, eum propter mores et diligentiam amabat. Abeuntem in Hollandiam, quod multi Germani faciebant quaestus causa, discipulum commendavit Gerardo Ioanni Vossio. Nomen Vossii erat valde nobilitatum; qui praeceptores scholasticos vel domesticos cupiebant, hi Vossium plerumque consulebant. Ita Hildersichius in domum Michaëlis Pauwii Hagam venit. Pater Pauwii, Burgimagister, fuit ex Synodo Dordrechtana, frater, legatus in Francia. Opera Michaëli Pauwio egregie probata, a. 1626, eodem quo natus est Guilielmus II, curae et institutioni fuit praefectus illius, quem Princeps Arausiae habebat unicum. Hildersichio in domum Panwii successit I. F. Gronovius, qui tamen non diu ibi fuit. Taedebat eum fastidii, quo ab adolescentibus huiusmodi praeceptores habebantur. Hildersichius sacrarum literarum erat peritissimus, in Graecis Latinisque Gronovio cedebat: caeterum satis doctus, diligens, gratus erga Vossium, neque illius immemor, quum controversiis Arminianis esset implicatus. Amicitia inter eum et Gronovium mansit inviolata. Rivetus habuit intimum. In aula non erat illius domicilium, ut Riveti, sed eo quotidie ventitabat, et Principem puerum et adolescentem in itineribus comitabatur. Duxit etiam uxorem. Post mortem Guilielmi II a legatis Ordinum publice interrogatus de auctore libellorum, qui editi erant ad factum Principis in causa Amstelodamensi defendendum, amicis magnae fuit sollicitudini: multique timebant, quorsum ea questio esset evasura. Perlata fuit lex oblivionis rerum ante actarum, eaque lege Hildersichius etiam fuit exceptus. Quo facto, in Germaniam discessisse credibile est. Haec cognovi ex *Epistolis Vossianis* a. 1626, 1627, 1634, 1635, 1638, 1639, 1642: et *Gronovii* et *N. Heinsii*, in *Sylloge Burm.* a. 1638, 1639, 1651. De anno 1651 scripsit Heinsius: » De Heyldersichio et Zulichemio tristia narrantur, an vera nescio. « Illa tristia quae fuerint, exposui e Wagenario *Hist. Patria*, XII. p. 194. Fama addidisse videtur C. Hugenium. Nam ipse Hugenius in *Vita Propria* nihil de ista re memoriae prodidit. Et erat ille diligentissimus in omnibus rebus vitae suae enarrandis; quid, ubi fuisset accusatus et absolutus? Quanti autem Guilielmus II praeceptorem fecerit, testatus est Boxhornius in Oratione: » Gratissimus in praeceptorem doctoremque sapientiae Princeps discipulus, tandem et secretorum conscium ac interpretem esse voluit. «

P. 10. *Multas teneret linguas* caet. Boxhornius in *Oratione* dixit Principem » non quidem ad solidam eruditionem, cum alia multa mox alio adolescentem vocarent, sed ad pietatem, quae praecipua principum, qui post Deum inter homines primi sunt, virtus est, et liberalium artium ac disciplinarum, cum tenere in istis et sapientiae modum principibus rerum, ad campum et aciem ante pacis haec tempora desideratis, mos fuerit, utcunque profecisse; avocabant et eum a maioribus studiis Martis quasi area quaedam et campus. « Conf. auctor *Vitae Guilielmi* II, quae prodiit Hagae a. 1738: aliquid de hoc argumento pollicitus, nihil fere praestitit. De linguis et caetera Principis doctrina, legitur et in *Numismatice Looniana* (*Van Loon Penningkunde*).

P. 10. *Patre volente aluerat.* Thysius in *Orat. Gratulat ad Guil.* III a. 1658: » Qui ab ineunte

aetate teneris manibus arma tractare, hastas vibrare, tubos explodere, ordines ducere, explicare legionem, agmina circumducere vel flectere, constitutae ex nobilium et civium liberis centuriae imperare, sub maximo praeceptore, Patre suo, didicerat. » Boxhorn. *Histor. Bredan.* p. 60: « Mox quoque Auriaci soboles, Guilielmus, iussu patris, castra invisit. Quippe Ordines Foederati, nihil laesa libertate, admodum puero imperium detulerant, ne reipublicae aut patri successor in incerto foret. Itaque imperatoriis artibus, in quibus maiorum gloria et exempla, iam tum imbui coepit, immaturus quidem annis, sed animo et ardore pueritiam praegressus. Queis addita eorum cura, qui aulae gnari, auctoritate peritia rerum et aetate accepta, quidquid praescriptum, a puero obtinerent; qui, quamquam aliis intentus, quodam naturae ductu, in studia belli fertur. » Quae deinde Boxhornius addidit de exercitatione equestri, de plumbeis militum imagunculis, de cohorte illa puerorum praetoria, nihil eum audivisse libentius quam facta Coclitum, Deciorum, Guilielmi I, Mauritii, eumque caede Guilielmi ad vindictam incitatum, haec ita finivit: « In his pater iussit ingenium exerceri. »

Cum isto rei militaris studio coniunctus est liber Salmasii *De Re militari.* Salmasius identidem colloquebatur cum Principibus patre ac filio. Sermo saepe in res civiles et militares incidebat. Ille Romanam militiam inprimis laudabat, eamque adhuc non plane intellectam dicebat, Lipsium etiam varia reipublicae ac Caesarum tempora confudisse. Huiusmodi sermones, habiti a. 1635, Henrico placuisse videntur, et, sicuti Mauritius habuerat praeceptorem Lipsium, ita Salmasium adhibere voluit Guilielmo II. Quare misit, qui Professorem *Syntagma in usum Principis* de hoc argumento rogarent, idque lingua Francica compositum. Res sine dubio Salmasio gratissima, ut eo quoque nomine non minor Lipsio haberetur: quamquam alicubi scripserit, Principem id obtinuisse, quia iubere poterat. Malnisset Latine scribere, quippe facilius. Fecit tamen Francice, et militiam praesentem cum Romana comparavit. Ex libro Francico deinde novum opus Latinum inchoavit, in quo multos annos occupatus, undique Mss. auctores ex Bibliothecis conquisivit. Quo minus absolveret, mors impedivit. Mortuus est a. 1633. Pars aliqua libri Latini, aliquamdiu per manus amicorum vagata, Leidae a. 1657 prodiit: *Cl. Salmasii de Re militari Romana Liber. Opus posthumum.* Hornius edidit, acceptum a viro quodam celeberrimo. Vir doctus in exemplo, quod est in Bibliotheca Academica, ad finem paginae 242 annotavit: « *hactenus scripsisse Salmasium; morte scilicet occupatum, reliqua absolvere non potuisse: quae addita sunt, esse Hornii vel alterius.* » Salmasius ergo desiit in verba *Primo igitur ut ex Polybio et Livio monstra* — addita autem sunt pauca, sex fere versus, ut nempe liber videretur absolutus. Graevius, qui in Thes. Antiq. Roman. T. X. p. 1284 sq. Militiam Salmasianam repetiit, in Praefatione tantum dicit *opus morte viri maximi esse interruptum.* Grotius et alii hoc opus avide exspectabant, ut apparet ex Epistolis huius temporis. Qu vero Krebsius in *Enchiridio scientiae bibliographicae* T. II. p. 238 indicare potuerit primam editionem a. 1642, alteram 1657, nescio: Rivetus quidem in *Epist. Vossianis* scripsit a. 1642, Salmasium accepisse exemplum *expeditionis in Alanos per Arrianum*, in quo dicit se mira habere de Militia Romana, et quae ad eam pertinent: exspectare praeterea *Urbicium*, ut opus *Principi nostro promissum his adiumentis instructus*

possit absolvere. Conferantur praeterea ipsae Salmasii epistolae a. 1635. Quod ad Syntagma illud Francice scriptum attinet, in *Resolut Curat. Mss.* annotatum est mense Augusto a. 1692, librum manu ipsius Salmasii compositum, *De Militia Romana in usum Principis Frederici Henrici*, Curatoribus fuisse donatum ab amicis Salmasii, Curatores iussisse in Bibliothecam Academicam reponi. Exstat in Bibliotheca liber, bene ac manu ipsius Salmasii scriptus, forma, ut dicitur, quarta, paginis 533. Titulus: » *Abbregè de la Milice des Romains.* » Opus divisit in duas partes *Disciplinam* et *Scientiam* militarem, deque iis, quantum ex nonnullis, quae legi, iudicare possum, perspicue et docte exposuit, adeo ut credam aliquem operae esse facturum pretium, qui praecipua excerpat, et eum aliorum scriptis de simili argumento comparet. Hic etiam Salmasii liber non est absolutus. Substitit in his verbis: » Il y a rien de si dissemblable ni si disproportionné quo les Elephants et nostre canon. Neanmoins les plus habilles au mestier, duquel nous traittons, ont bien osé dire, que nostre canon tenoit le lieu des Elephants de temps passé. Et il est vrai qu'ils s'en servoient, comme nous faisons aujourdhui du canon en nos armées. C'est donc en l'usage, qu'est la proportion et le rapport. »

P. 10. *Sentiendi dicendique libertate.* Iam Fabricius in *Orat.* a. 1725 *opinionem Guilielmi I de utilitate Academiae ad Principes patriae parandos* laudavit. Fecerunt et alii, et Weisius a. 1753 habuit Orationem *pro institutione Nobilium Academica.* Iam dixi: nolo eruditum Principem, qualem privatum censemus, neque volebant nostri professores, quantum ex orationibus intelligo. Et scimus, quanti Britannis doctrina Iacobi I, et Suecis Christinae constiterit. Sed Principes Aransiaci, qui vitae, non scholae, discebant, quam multa Leidae discere potuerunt! Ipse urbis adspectus, monumenta et sepulcra, ipsum, quod intuebantur, coelum, quot quantarum rerum memoriam revocabant! Iam Professores, aetate et meritis venerandi, suarum sibi laudum conscii, rerum praeclarissimarum cognitione non modo, sed etiam ingenio et iudicio excellentes, liberi homines et in suo quisque munere quasi quidam reges, quae illi semina in animos discipulorum illustrium spargere nitebantur! Ea semina nusquam laetius crescebant quam in ipsa Academia. Nam si Principes vitam et mores commilitonum inspicerent, animadvertebant, nullos verae laudis esse integriores et severiores indices, quam ipsos adolescentes. Sic semper fuit Leidae, sic hodie est. Nemo generi aut divitiis, omnes probitati et eruditioni assurgunt. Diligens, honesta, docta paupertas, inerti, sordidae et imperitae nobilitati non tacitis indiciis praefertur. Superbia minime omnium toleratur. Si uspiam, hic valet illud: » ut salutabis, ita resalutaberis. » Equidem propter has aliasque causas Guilielmo II utilissimum fuisse futurum arbitror, si annos tres quatuor in Academia vivere potuisset. Vere tamen de eo iudicasse videtur P. Wesselingius in *Orat.* a. 1748. » Wilhelmi II. eminentissimum supra aetatem ingenium, iuvenili quidem caliditate gestiens, sed patris avi patruique dotes, si aevum contigisset extentius, aequiparaturum. »

P. 10. *Tutorum multitudine.* Samsonus in *Vita Guilielmi III* Hagae a. 1703, ab hominibus magni

iudicii admonitus, non fecit, quod plerique solebant, ut scilicet, omissa Guilielmi pueritia, statim ad annum 1672 transiret. Quae ille narravit, confirmari et suppleri possunt ex Orationibus. Hinc universe nonnulla testimonia ipsis Professorum verbis apponam, ut ea pro se quisque iudicet et interpretetur: quam rationem si historici magis adhibuissent, multa profecto melius cognosceremus, quam nunc cognovimus. *Laudatio Funebris Guilielmi III, Angliae caet. ex decreto Illustrium Acad. Curatorum et Urbis Lugd. Consul. dicta a Iacobo Triglandio* I. F. J. N. a. d. VIII. Id. Mai. 1702: « Tutores non sine controversia dati, mater, avia et Elector. Hi primam educationem committunt Kerkhoviae, viduae Houwartii, nepti Ioannis Polyandri, antecessoris Leidensis. » *Graevius in Orat. anni* 1702: « Apponebat mature Guilielmo sexenni insignem Theologum Cornelium Triglandium; adhibiti etiam alii magistri, qui literarum elementa Principi traderent. Vitae vero et moribus fingendis primus praeficiebatur Polyander, cui successit Dominus van Vlied. » *Petrus de Toullieu, antecessor Lingensis in Laudatione Funebri Guilielmi III ex publico decreto dicta* a. d. 16 Maii 1702, edita Amstelodami, de pueritia Guilielmi nihil dicit. « Quid enim » inquit « narrandae Herois nostri pueritiae vel primae adolescentiae immorabor, quae partim in sinu matris, partim in illustri illo Musarum sacrario peracta, tota pietati ediscendae exercendaeque, ac nobilioribus, quae principem decent, artibus militaribus politicisque in succum et sanguinem vertendis, insumta ac naviter consecrata?

P. 11. *Arma et equi iam puero cara.* I. G. Graevius *Orat. in Obitum Guil. III* caet. habita auctoritate Ord. Traiect. 5 Maii 1702: « Cum quintum ageret annum, armorum ad sui corpusculi habitum aptorum meditatione, Ducatus ludebat et Imperia. Marmoreos, quos ex Germania plurimos acceperat, exercebat equos, sigillis plumbeis milites referentibus acies instruebat. » — Equitationis studio et peritia valde laudata, sic pergit Graevius: « Ex Mauritania legati Principis Salensis cum Republica foedus redintegraturi venerant Hagam, et Ordinibus communibus offerebant munus duos eximios equos, quos illorum patria tulerat. Hos Ordines dono mittebant Principi. Cum ei traderentur cum multo verborum honore, gratiis actis iussit Ordinibus renuntiari, nullo monente, se sperare, se brevi his equis usurum in navanda Reipublicae opera. »

P. 11. *Domum obtulerunt.* Graev. *Orat.* a 1702: « Decreverant Tutores Principem a contubernio muliebri removere, quod enervat ac effoeminat masculos animos et corpora. Consules et Magistratus Leidenses cum id intellexissent, ad eum allegabant, qui ei offerrent Academiam in sua urbe Guilielmi I consiliis excitatam, nec non domum, quae vocabatur Aula Principis, quod non ingratum fuit Mariae ac aliis Tutoribus. »

P. 11. *Bornii virtutes.* A. Thysius in *Orat. a.* 1659: « Quam gloriosum Academiae nostrae, nunc iterum eadem dignitate ex hoc collegio electum, qui studia huius Principis regeret, virum dico praestantissimum, Henricum hunc Bornium, quem hic praesentem videtis,

cuius virtus, eruditio, prudentia, morum integritas, probata fides, (ita enim Acta ipsa loquuntur), iam longo tempore celsissimae familiae innotuerant. Deum immortalem rogamus, ut tibi Reipublicae huius augustae, inclytae huius civitatis et Academiae amorem ingentem imprimat. » Graevius *Orat. a.* 1702: « Nonum Princeps agebat annum, cum cura formandorum eius morum mandaretur viro generosissimo Zylesteinio, studiorum vero moderandorum Henrico Bornio, Moralis doctrinae Doctori publico Lugdunensi. » Bornius ex Illustri Schola Bredana Leidam vocatus est a. 1651. Vlitius *Syll. Burm.* T. III. p. 746: « Spes omnis Scholae Illustris cum Bornio moritur. » A. 1659 suo se munere honorifice abdicavit. Titulum Professoris honorarium Curatores ei reliquisse, sicuti in aliis Professoribus acciderat, non legi. Literarum minus peritus erat, quam nonnulli volebant. Heinsius a. 1662 scribebat Vlitio: « Bornius noster ne discipulum suum magno pretio nihil scire doceat, vehementer metuo. Provinciam eius de edendo Lucretio invasit Tan. Faber. » Vlitius Heinsio: « Bornius me permoverat fere, ut in Principis gratiam Phaedri novam brevissimis cum notis editionem darem. » Ex actis Senatus Academici apparet, Bornium non fuisse facilem, sed asperum hominem. Thysius ei a. 1660 dedicavit *Valerium Maximum*, et a liberali philosophia vitaeque prudentia morumque elegantia valde laudat. De Guilielmo dicit: « Principis admiranda indoles et capax ingenium felicissimae tuae institutioni omnia magna pollicentur. »

P. 11. *Antonius Thysius.* Antonii Thysii *Oratio Gratulatoria ad Celsissimum Arausionum Principem Guilielmum III. Cum illo die Rectoris munere fungens, Principem in Academiam introduceret.* Lugd. Bat. a. 1659. Haec Oratio aliquot diebus post adventum Principis in urbem habita est. « Sacrum quidem hactenus in hoc loco silentium venerationem Principis omnium animis intendit: nunc tamen, quia facere nefas videbatur, publicam dicendi imposui mihi ipsi necessitatem. » Adventus Guilielmi in urbem magnae laetitiae significatione a civium quoque armatorum cohorte celebratus est. Thysius pro ista Oratione a Curatoribus munere ornatus est: *Resolut. Curat. Mss.* V. p. 217. Decretum de salutando Principe ibidem exstat. Acta in Senatu haec sunt: Die 26 Octobr. 1659. « Visum Senatui, non esse inquirendum an Princeps Arausionensis Academiae civis futurus sit nec ne, sed excipiendum quanta cum dignitate fieri possit. Proposuit D. Thysius an ingratum Senatui foret, si orationem habeat qua Principi adventum gratuletur. Visum est hanc rem referendam ad pleniorem Senatum. » Die 4 Nov. 1659. « Visum Senatui Principem Arausionensem, hoc die adventurum, eiusque serenissimam matrem et aviam nomine Senatus salutandos esse per Rectorem et Assessores, monentibus veteranis, ab iisdem receptas fuisse Galliae et Angliae Reginas. » Die 10 Nov. 1659. « Retulit Rector M. se cum Assessoribus salutasse serenissimos Principes Arausionenses, filium, matrem et aviam. Respondisse omnium nomine aviam, gratum admodum esse affectum et amorem, quem Academia testabatur erga filium et familiam, et rogasse ut in eo perseverare vellent. Extra cubiculum eos Principem secutum, ut gratias ageret. Addidit Rector, se non dubitare quin omnes et singuli intellexerint D. Thysium crastino die habiturum orationem gratulatoriam ad Principem Arausionensem, an non decorum Professoribus videretur, ut togati ad eam accedant. Nemo contradixit. »

P. 11. *Arausione spoliavit.* Anno tamen 1664 d. 19 Decembris reddidit. Graevius rem diligenter in *Oratione* exposuit, neque omisit signum coeleste, Arausione visum, quum Hugenius a. 1665, legatus Guilielmi, novum iusiurandum a Magistratu et Populo accipiebat. Lusus iste Naturae tunc per Europam fuit celebratus, inprimis, quum Guilielmus a. 1689 rex Britanniae fiebat. Loca historicorum et poëtarum ostendi in annot. ad *Hugenii Vitam propriam*, pag. 165. Nunc addo Hubnerum in *Geographia*, qui idem retulit ex Chevaillierio *Hist. de Guil III. par Médailles* p. 11. Hubnerum propterea irrisit Voltairius Oper. T. XXV. p. 81. Laudo Graevium: » Nam, quamvis sapientiam professi non ignorent, ex exhalationibus siccorum et sulphureorum corpusculorum, quae exspirat tellus, et qua coguntur in superiora vi solis, igneos globos, faces, trabes, coronas, aliosque huius generis ignes, qui nonnunquam in coelo conspiciuntur, nasci; hanc tamen coronam visam esse tam diu ipso meridie, eo ipso momento, quo Lex Oblivionis ferebatur, et dabatur iusiurandum in nomen Principis, observatione et admiratione dignissimum videbatur, idque litteris consignatum publice servatur tam in tabulario istius urbis, quam supremi Tribunalis. »

P. 11. *Modestia et diligentia eluxit.* Praeclara fuit Guilielmi vita Academica. Trigland. *Orat.* a. 1702: Supremo gubernatore Sulesteinio humaniores disciplinas accepit ab H. Bornio, huius Academiae Professore, quam ipsam quoque civis incoluit Guilielmus. Religionem eum docuit Corn. Triglandius, meus patruus, eius educationi sacrisque praefectus. Hic Iacobo Triglandio multa de egregia et pia vita Guilielmi narrabat. Haec videntes Hollandiae Ordines eum adoptarunt Reipublicae Hollandae filium. » Oratio, quam Iacobus Gronovius eodem anno habuit, inscripta est: *Pietas ultima Academiae Lugd. Batavae circa Sereniss. Wilhelmum III caet. quam ex auctoritate publica exsequutus fuit* a. d. Id. Mai. 1702. » Vidit illum haec urbs et nostra pueritia, quum inter ipsum et privatum interesset nihil, nisi quod a pluribus amaretur, et officia reverentiae publica succingerent, unde omni imperio istud otium fuit honoratius. Aetas omnis et sexus ex adspectu solo fruebatur laetitia; comes ei semper erat miseratio an gratulatio unici ex adflicta domo superstitis. » Abrah. Heydani S. Theol. in Acad. Lugd. Bat. Prof. Senioris *Oratio gratulatoria, auctoritate et nomine Senatus Academici, in Nobilissimo et confertissimo omnis Ordinis virorum conventu dicta, coram Serenissimo Arausionensium et Nassaviorum Principe et caet. Guilielmo III, Hollandiae et Zelandiae et Ultraiecti Gubernatore Haereditario, supremo terra marique Imperatore* caet. Prid. Kal. Mai. a. Christiano 1674. » Quemadmodum neque novum neque insolens tibi augustum vultum tuum, cum studiorum causa in hac urbe degeres, aliquoties in solemnibus eius pompis nobis spectandum ex hoc loco praebuisse. In eo quoque imitatus magnos Principes, qui non dedecere maiestatem suam arbitrati sunt, Professorum aedes circumire, inire, et circa scholas et auditoria Professorum assiduos esse, et inopinatos recitantibus intervenire. » Quinquaginta annis post idem repetiit Fabricius in *Orat. Saeculari* a. 1725: » Quod dicam, non pariter notum. Hic tantus iam tunc Princeps, cum studiorum causa hic degeret, sibi honori duxit, in templo maiori solemnibus Academiae non modo interesse pompis, verum etiam ad imitationem magnorum, ex alio aevo, Principum, maiestati suae minime indecorum

reputantium, Professonum aedes adire, patrum instar eos consulere, venerari, scholas quoque ipsorum et auditoria sedulo frequentare, monitaque salubria ex ore docto venari. »

P. 11. *Fabricius.* In *Orat.* pag. 24: « Cogitate Guilielmum III, tunc quidem Arausiae Principem, postea trium regnorum Regem et Gubernatorem nostrae Reipublicae, pronepotem magni Guilielmi, cui se debet Academia, redditura saeculo ferme post huic Pronepoti prudentiae virtutisque monita saluberrima, per quae ad summos istos celsitatum gradus evolavit, dignitatem statumque suum in isthoc fastigio egregie adeo tuitus est, ut amor factus sit sui populi, hostium terror, et huius Reipublicae stator etiam iuvenis. » Atque ea Fabricii Oratio ad historiam Academiae quoque est utilissima, digna quae in sermonem vernaculum verteretur, ut vertit D. Smout a. 1725.

P. 11. *Germanis.* Iöcherus *Gel. Lexicon* T. IV. Col. 1964: « Guilielmus omni cura ita eductus, ut nihil disceret (*dass er nichts lernen sollte*). Ideo, praeter artem muniendarum urbium et similes res, nullam omnino doctrinam intelligebat, hominibus eruditis non favebat, neque trecentis poëtis, ei de regno Britanniae gratulantibus, quidquam dedit. Et tamen Oxonienses eum I. U. D. fecerunt. » Haec dicit Iocherus. Quem, si Guilielmo fuisset aequalis, unum ex trecentis poëtis fuisse suspicarer. Guilielmus magis amabat eloquentiam, quam poësin. Et hoc melius. Ea saepe conspiciebatur. Laudavit Th. Ryckius in *Oratione*.

P. 11. *N. Heinsius dicebat.* Epistolas edidit Burm. in *Sylloge*. Heinsii dictum iam retuli. Vlitius a. 1662: « Princeps noster, consummatis scilicet Leidae studiis, Academiae valedicit, Hagamque rediit. Brevi etiam cum avia huc (Bredam) venturus creditur, ut renascenti nostro Athenaeo intersit. » Gronov. *Syll. Burm.* T. III. pag. 471: « Bornium raro video. Iam enim discipulum eius taedet huius secessus, et cum ipsum tum cohortem omnem percepit Lotos Comitatensis. » Gronovius significat eos cupere Hagam Comitum, ubi magis genio indulgere poterant. Pro *Haga Comitis* vel *Comitum* viri docti saepe scribebant *Hagam Comitatensem.*

P. 12. *Fieri debebat Guilielmus.* De Guilielmo III tam multi scripsere, ut vel solis librorum titulis librum possis implere. Ultimum honoris et amicitiae causa nomino D'Escurium, qui vindicem libertatis Europaeae a. 1838 in Instituto Regio Neerl. pulchre laudavit. Operae faceret pretium, qui scripta de Guilielmo conquireret, deque auctoribus eorumque iudiciis exponeret, et, quid verum videretur, ostenderet.

P. 12. *Nec praesentia desiderata.* Fabricius *Orat.* 1725: « Adest Guilielmus III, non ita pridem Academiae civis. Occupat locum illum primarium, qui cathedrae proximus est. » Locus ille cathedrae proximus est ad sinistram oratoris, ubi Principes semper solebant sedere. Guilielmus etiam coenae, anno illo 1675 celebratae, interfuit. Si ipse Leidam venire non posset, vicarium mittebat, Comitem Solmensem, Hugenium, vel alios.

P. 12. *Syenus.* Fabricius in *Orat.* 1725: « Rector Syenus habet orationem. Desiit in carmen ad laudes Principis. Quod carmen utinam ad nos pervenisset. » Prodiit a. 1725 liber: *Leidens Feesthoudende Gemeente over den derden vyftigjaerigen Jubeldag*, 8 *February* 1725, *door Adriaen van Boschheiden.* « Van Syens Oratie men niet veel weet, wyl nergens gedruckt gevonden wordt: dit nogtans blyckt er in sommige aanteekeningen van, dat na eene korte redenvoering die Hoogleeraer eindigde met een vers meest of alleen tot lof van den Prince. » Pater Syeni, Georgius, triginta annos consumsit in explicanda genealogia principum familiarum in Neerlandiis. Conf. Theodori Cranen *Orat. Funebris in Arnold. Syenum.* Reliquit Mss. triginta volumina in fol. De quibus quid factum sit, multum quesivit diligentissimus ille G. van Ryckhuizen.

P. 12. *Neque Academia Guilielmum neglexit.* Nemo omnium Principum adeo fuit celebratus. Causas facile intelligimus. Iano Wittio rempublicam gerente, Academia fere de Guilielmo tacuit, neque adeo res memoratu dignas gerere potuit. Contra a. 1667 Curatores iusserunt Cl. van Thienen Curatori Corn. Wittio de victoria a Britannis reportata gratulari. Wittius orationi interfuit, quod inimici postea tamquam superbiae documentum reprehenderunt. *Acta Senatus* haec sunt: XXVIII Septembris, « Censuit Senatus per DD. Rectorem et Assessores gratulandum esse D. Wittio Curatori, ubi in hanc urbem venerit, de victoria, quam nuper classis, in qua potentissimorum DD. Ordinum Generalium cum plena potestate Legati munere functus est, de Anglis retulit. » XXXI Octobris: « Indicavit D. Rector Dominum de Wimmenum sibi significasse, DD. Curatores provinciam imposuisse D. van Thienen, ut D. Curatori Wittio publico alloquio gratularetur de victoria nuper parta, cuius in actis praecedentibus fit mentio. Deliberatione habita, iudicavit Senatus nihilominus decretum illius dici a DD. Rectore et Assessoribus esse exsequendum, ut eidem D. Curatori constare possit, Rectorem et Senatum officio suo non defuisse. » IV Novembris: « Lectum est Programma, quod Senatus approbavit, quo omnium Ordinum viri et studiosi invitantur, ut praedictum actum die octavo huius mensis sua frequentia cohonestent. Moniti sunt DD. Professores, ut ad eundem togati accedant. » Quid Guilielmo III factum sit, testantur Orationes: *Congratulatoria* Heydani a. 1674. Baronis Wassenaerii *de die natali* 14 *Nov.* 1687. I. Gronovii *in honorem regis Britanniarum* 1689. Curatores Gronovio dederunt numisma centum florenorum. I. Gronovii *de Expeditione Hibernica* 1690. I. Gronovii *de adventu regis Britanniarum* 1691. Pro hac et superiore oratione a Curatoribus accepit argentum caelatum trecentorum flor. Spanhemii et Perizonii *de morte Reginae Britanniae* 1695. Singuli a Curatoribus acceperunt ducentos quinquaginta flor. I. Gronovii *de capta Namurco* 1695. Pro ea oratione accepit centum quinquaginta florenos. M. Bidlo, Rect. Magnif. die 25 Iunii a. 1696, *de invictissimo Britanniarum rege Guilielmo III incolumi, seu miraculose erepto nuperae perditissimorum hominum conspirationi.* I. Perizonii *de pace Europaea a.* 1697, et aliae, ut *de aethere Britannis et Batavis militante*, et *cum Wilhelmus et Maria coronarentur.* Triglandii *de morte Guilielmi III* 1702, habita d. 8 Maii. I. Gronovii *de morte Guilielmi III* 1702, habita 9 Maii. Singuli acceperunt a Curatoribus ducentos quinquaginta florenos.

P. 12. *Ioan Guil. Frisonem impulit.* Fieri potest, ut exemplum Ludovici XIV apud Principes Europaeos aliquid valuerit. Coettierius in hac causa illud exemplum laudavit, *Orat. in Adventu Ser. Princ. Ioan. Guil. Frisonis caet. cum studiorum causa Leovardia Franequeram migrasset, dicta a G. Coettier, Icto, Hist. et Eloq. Professore, iussu Ampliss. Senatus Acad. in Templo Academico, Prid. Non. Mart. Iul. a.* 1700: » Respicit hoc ipso tempore magna pars Europae nostrae disciplinam domus Borbonicae, et laudabile institutum Regis Ludovici XIV, quo filium unicum, Delphinum, optimorum scriptorum lectione, conquisitis undique idoneis praeceptoribus, erudiri voluit. Nunc cum viriles anni serenissimum illum regni Galliae heredem maioribus regni negotiis admoverint, eandem bonae mentis medicinam in tribus nepotibus experitur: quibus nullus dies abit, quo non per horam unam aut alteram Musarum sacris operentur. Te vero, Princeps, hortatur et volentem impellit Augustissimus Rex Guilielmus, ut eadem sacra suscipere velis. Et cum Deus Regiae Maiestati nullam hactenus prolem concesserit, quod in propria sobole cupiisset, te, Friso Princeps, tam arcto sanguinis et amoris vinculo coniunctum, literis imbutum Principem videre expetit. »

P. 12. *Magna et mirabilis.* Haec et alia huiusmodi scripseram prius, quam vidi quae H. Venema dixit in *Oratione* a. 1751 post mortem Guilielmi IV Franequerae ad Ecclesiam habita. Partem excerptam edidit Verschuirius in *Elogio Venemae.* Quam verus ille fuerit vates, quae secuta sunt, docuerunt. Utinam plura talium virorum haberemus monumenta historica! Vel brevem particulam centenis, si fieri posset, Memoriis redimerem, quas Francorum quorundam levitas et impudentia quotidie fingunt.

P. 13. *Hemsterhusium. Oratio ad Cels. et Seren. Principem Arausiae et Nassaviae, Gubernatorum Belgii Foederati — Decreto et nomine Senatus Academiae Batavae, quae Leidae est, habita a Tib. Hemsterhusio Rectore a. d.* 29 *Iunii* 1747. Brevi ante Rector et Seniores Principem Hagae salutaverant. Respondit non sine gravitate humanissima: » iucundissimam ipsi accidere gratulationem Academiae, quam a teneris maximi fecisset: honores, quos esset adeptus, habere pro Dei munere, qui Ordinibus hanc mentem dedisset: munus esse difficillimum, seque iam in ea esse aetate, ut eam difficultatem aestimare posset, fretum tamen eiusdem Dei auxilio, nihil non esse facturum, ut utilitati publicae inserviret, libertatemque ac religionem contra perfidum hostem vindicaret: habiturum hoc suum munus etiam non unam iucunditatem, quod scilicet multis gratum facere posset, Academiae quoque Leidensi, cuius iura et privilegia non modo esset tuiturus, sed etiam, si res ferret, aucturus. Ergo se orationem auditurum, eoque libentius, quia ab eo Rectore haberetur, quem olim carissimum praeceptorem dilexisset et diligeret. » Eiusdem anni d. 27 Iulii eidem Principi gratulatus est Ultraiecti Drakenborchius. Quod Hemsterhusius Franequerae et Drakenborchius Ultraiecti Guilielmo IV historiam Neerlandicam explicavit, hoc, Franequerae certe, in solo Principe factum est. Hic enim Franequeram venit a. 1726, et Hemsterhusius ibi demum

a 1738 nactus est titulum *Professoris Historiae Patriae*. Leidae quidem iam a. 1701 Iacobus Perizonius constitutus est *Prof. Hist. Foed. Belg.* Interea Bellofortius in *Praefat. Vitae Guilielmi I* querebatur, hanc disciplinam in Academiis vulgo negligi.

Orationem Hemsterhusii iure a me esse laudatam, fatebuntur omnes, qui cum similibus orationibus comparaverint. Materie et forma cunctas fere superat. Pater et patruus Hemsterhusii semper amici fuerant gentis Arausiacae, eosque varii Principes beneficiis affecerant. Et tamen nihil adulatur, multum diversus a Burmanno, cuius servilis Oratio, habita Franequerae a. 1736 *pro Criticis*, ad Professorium munus auspicandum, praesenti Guilielmo IV ruborem et indignationem iniicere debuit, si animum attenderit. Tantis Principem laudibus in coelum tollebat, eum, quem postea, quantum posset, infamabat. Hemsterhusius, ut philosophum decebat, sibi constitit. Guilielmus a. 1747 mense Maio Hagam Comitum venit. Rector Hemsterhusius et Seniores eum, ut dixi, salutarunt, et honorem orationis habendae obtulerunt, diem ipse diceret. Quae supra ex Actis retuli, ea et alia diligenter quoque exposuit Cl. De Crane in libro *de gente Hemsterhusia* pag. 85: quem librum nunc iterum legens, incidi in locum *de insigni gentis Hemsterhusiae*, in quo explicando Cl. de Crane neque sibi ipse, neque ipsi sui amici satisfacere potuerunt. Habet illud insigne quatuor partes, quarum una est aquila dimidiata, altera flumen, tertia tres aureae stellae, quarta domus. Apparet hoc insigne esse compositum ad significationem nominis *Hemsterhuis* vel *Heemsterhuis*, ut fere semper pronuntiabatur: et quum Franciscus Hemsterhusius a. 1662 Patavii creabatur Philosophiae et Medicinae Doctor, poëta quidam in eo nomine sic lusit, ut *Flumina Sydera* et *Domus* maioribus literis conspicerentur. Ac de *sideribus* et *domo* non est dubium. De *flumine* est obscurum, ut arbitratur Cl. de Crane. Mihi haud ita obscurum, esse videtur. *Ee*, *eem* universe significat *aquam*, *fluvium*. Vocabulum commune, in variis regionibus factum est proprium: v. c. fluvius *Eem* apud Amisfurtum. Illud *Eem* alii pronuntiabant cum adspiratione, dicentes *Heem*, quod factum est in plurimis aliis vocabulis. Ipse fluvius *Eem*, in diplomate Caroli M. appellatur *Hemus*, et *Heemskerk* a Stokio dicitur *Eemskerk*. Altingius in *Notitia Germaniae Inferioris* et alii multa huius in pronuntiando et scribendo varietatis exempla praebent. Continet igitur prima syllaba in nomine *Heemsterhuis* ipsum illud *flumen*, quod ad explicandam insignis rationem requiritur.

Atque hoc loco memorandum est egregium Guilielmi IV dictum Drakenborchio. Offerhausius enim hic perverse a nonnullis nominatur. Narrant scilicet Drakenborchium non sine magno timore ad docendum Principem accessisse, cumque timorem vultu prae se tulisse. Interrogatus causam, respondit, fieri posse, ut interdum ea tradere cogeretur, quae in Principibus Arausiacis minus laudanda viderentur, eaque tradere vereri, praesente eo, qui ex illa stirpe originem ducebat. Tum vero dixisse praeclarae indoles iuvenem: « Noli vereri. Quod recte fecerint mei maioris, hoc imitari, quod secus, vitare studebo. » Quid Drakenborchius fecerit, ignoro. Auctor *Dialog. Mortuorum* a. 1780 — 1787. (*Zaamenspraken gehouden in het Rijk der Dooden sq.*) putat Professorem suo officio defuisse. Sed auctor esse fertur Mathias Temminck, et istis annis ardor hominum saepe veritati oberat. Dictum Guilielmi IV a multis laudatum est, etiam a

Tewatero *in Orat.* a. 1780. Verum est, quod narrabo, sicuti accepi olim a viro fidei multae, qui audiverat a fratre avi sui, teste aurito. Guilielmus IV, Gubernator tantum Frisiae et agri Groningani, solebat saepe venire in concilium Ordinum Groninganorum, et, coetu dimisso, cum binis, qui tunc erant, scribis multa de rebus Neerlandis praeteriti temporis familiariter disserere. » Ac velim, dicebat aliquando, ut ex annalibus nostris necem Wittiorum tollere possemus! » Tunc unus scribarum, libere et ut mos loquendi est Groninganus: » Utinam Princeps, et illorum et Oldenbarneveldii! » Nihil ad haec quidem Guilielmus, vultu tamen significare videbatur, dicti libertatem ipsi minus placere. Idem iam narravi in annot. ad *Vitam Hugenii* p. 172; in eo nunc diligentior, quod dixi auctorem meum audivisse *a fratre avi*, non *ab ipso avo*, quod me rogavit ut emendarem, si quando daretur occasio. Auctor meus fuit Arius Adriani, olim Sacrarum Literarum apud Doccumanos in Frisia interpres, doctus Theologus, et literarum antiquarum omnisque historiae tam amans quam peritus. Aliud eiusdem Principis fando audivit Cl. Heringa *Orat. de Auditorio* sq. a. 1825. Salutans nempe occurrentes, demto de capite pileo, quaerentibus an non molestius esset, respondit *se novo pileo centenos sibi parare amicos.* Mihi relatum est, dixisse *molestia illa se tot amicos emere.* Amabat Guilielmus huiusmodi dicta. Quum excellens ille Theologus, Hermannus Venema, iudicabat Mennonitam Stinstram propter librum de *Vaticiniis Messianis* publice non esse accusandum Socinianismi, atque aliquis Ordinum Deputatorum, praesente Guilielmo, dicebat: » Venemae sententia olet heterodoxiam; » respondit Princeps: » Est tamen omnium sapientissima. » Narravit I. H. Verschuir *in Elogio Venemae* p. 44. idemque in eo libello partem orationis retulit, adhuc ineditae, in qua Venema imaginem vitae virtutumque Principis sic descripsit, ut haec una ad eum cognoscendum, qualis fuerit, sufficiat.

P. 13. *Nobilitatem Frisiam pungeret.* Togati oratores nobilitatem non semel huius exempli admonuerunt. Adventus in Academiam dies festus habitus. Programma Rectoris erat hoc. » *Ser. et Cels. Princeps Guil. Car. Henr. Friso D. G. caet. Spes patriae, populi delicium, ad almam Frisiorum Academiam studiorum causa venit. Felicem et laetum adventum Rector et Senatus Academicus, quod sui esse officii existimant, publice et solemniter gratulabuntur. Verba faciet Vir Cl. P. Wesselingius. Quamobrem omnes invitat R. Andala, h. t. Academiae Rector.* » Exstat Oratio Wesselingii, recitata in templo Academiae V Nov. Mai. 1726. Verschuir. *Elog. Venemae* p. 72: Princeps Franequerae familiariter vivebat cum viris doctis, praecipue Hemsterhusio, Wesselingio, Muisio, Heineccio et Venema. Singulis septimanis stato die conveniebant, quando Cels. Princeps aderat, et non tantum eos suo excipiebat hospitio, sed et ad eorum domos commeabat. »

P. 13. *Ad discipulum olim suum.* Ipse Princeps eo praeceptore, si res ferret, multum gloriari solebat. Et Hemsterhusius eum praeclare instituit. I. H. Verschuir in *Elogio H. Venemae* pag. 74: » Eodem tempore, ut saepe ex avunculo audivi, Hemsterhusius privatim Principi patriae historiam enarrabat candide, sine odio aut gratia, sed veritati tantum litans, ut

historicum decet, non more recentissimorum calumniatorum de rebus gestis et laudibus Illustrium eius maiorum detrahebat, multo minus eorum virtutes in vitia vertebat, sed immortalia Principum huius domus merita, quibus hanc Rempublicam in aeternum sibi devinxerunt, quorum grata memoria nunquam ex Belgarum, vere patriam amantium, animis excidet, in clara collocabat luce, summis efferebat laudibus, et Principi in exemplum proponebat. Nec tamen vitia et naevos (homines enim erant, nihilque humani ab ipsis alienum) silebat, aut dissimulabat, aut adulatorum more peregrino virtutis colore illinebat, sed modeste monstrabat notabatque, recta incedens via rem quamque vero suo appellabat nomine. Hoc autem Princeps laudabat, hoc ab Hemsterhusio exspectabat, quando eius petebat institutionem, ut, quemadmodum ipse dicere solebat, sibi a vitiis caveret, virtutes vero tamquam illustre exemplum, imitatione dignissimum, sibi continuo proponeret. Utriusque sane et Principis et Hemsterhusii candor, ingenua indoles, veritatis et virtutis amor, perpetua memoria et omnium bonorum laude dignissimus est. »

P. 13. *Oudendorpius. Laudatio Funebris Guilielmi IV, ex auctoritate publica dicta a Francisco Oudendorpio VII Febr.* 1752. « Atratus erat, ut dicit, vestium color, albarum pallor vittarum, nigerrima rostra. » Nonnulla ad cognoscendam Guilielmi IV vitam facientia excerpam: Teneris annis praeceptores solis eum erudiverunt Religionis elementis et accurata linguae Latinae scientia, per longas ambages et lentis modis. Hinc ei taedium, ut saepe narravit. Delibavit ipse Mathesin et Architecturam militarem. Anno aetatis decimo quarto Franequeram abiit. Ibi vixit integer vitiis Academicis, comis, gravis et modestus, diligentissimus. Audivit in Theologia Guil. Melchiorem, in Iure Heineccium, in Philosophia Muisium, in Mathesi Lorraeum, in Universali Historia et Historia patriae Hemsterhusium et Wesselingium. Anno post abiit Ultraiectum. Ibi duos annos fuit, audiens inprimis in Theologia Alphenum, in Iure Ottonem, in Historiis Drakenborchium. Dum Guilielmum non puduit tamquam gregarium studiosorum commilitonem Musarum castra in Belgio sequi, Nassavii, Herbornensi Athenaeo praefecti, Rectorem crearunt Magnificentissimum. Quod ad exemplum deinde se composuere Belgicarum palaestrarum plures. Visitavit et Oxoniensem Academiam. Ea *Legum Doctoris* et *Societatis Eruditae Membri* titulos Principi obtulit. Nostra Pallas (Leidensis), varii generis beneficiis obstricta, debitas semper habebit grates, ac sacrati Mystae devotam beatis Manibus mentem exuet nunquam. Haec retuli verbis Oudendorpii. Gaubius in *Orat. Saeculari* dixit: « Academiam a Guilielmo IV liberalissime habitam, novisque beneficiis auctam et decoratam. » Ultraiecti *Orationem funebrem* habuit P. Wesselingius XI Febr. 1752: « Libens in memoriam eius temporis locique redire soleo, quo tali dignitate et origine iuvenem, toties in subselliis auscultantem vidi et ad quaesita dextre respondentem audivi. Quam in rem adderem complura, nisi formidine quadam praepedirer. Probavit omnibus profecto apertum pectus, acre ingenium et perspicax indicium. Principum sine controversia doctissimus et facundissimus omnium sermone praedicatur. » Groningae laudavit Leon. Offerhaus 1752: « Licet ingentes in patria Academia (Franequerae) thesauros condidisset,

eaque esset praestantium virorum copia, ut nihil desiderare posse videretur, attamen, sive quod varietas delectat et acuit, sive quod non uni omnia data sunt, e re sua esse censuit, et alios virtute et eruditione inclytos viros salutare." Ultraiecti autem in Theologia quoque audivit Lampium. Ultraiectum petiit, auctore avo materno, Carolo Comite Hassiae, eius tutore, cuius filii in eadem urbe studiorum causa vixerant. Cf. Cl. Heringa *Oratio de Auditorio Acad. Rheno-Traiectinae* a. 1825, pag. 189. Franequerae Schraderus dixit *Epicedium* die IV Febr. 1752. Quod Oudendorpius narravit de *Rectore Magnificentissimo*, memorabile est Frisios coepisse singularem in hoc genere Principibus tribuere honorem; nam Henricus Casimirius, mortuus a. 1696, appellabatur *almae* Frisiorum Academiae *Curator Magnificentissimus Honorarius*. Caeterum, ubi de orationibus funebribus agitur, silentio praeterire non possum orationem Harenii: *Lykrede over zyne Hoogheid Willem IV, door Onno Zwier van Haren*, Leeuw. 1766. Vidua Guilielmi IV mirata, Delphis, quum coniux esset sepultus, neminem verba fecisse, sicuti facta sunt sepulto Guilielmo I, petiit ab Harenio, maximo Guilielmi IV amico, ut orationem componeret, neque tamen ederet prius, quam Guilielmus V ad pubertatem pervenisset. Causam retardatae editionis cognoscere, aliorum non interesse; se filio tum daturam esse exemplum; si ipsa ante illud tempus moreretur, daret Harenius. Vidua Guilielmi IV iam mortua est a. 1759. Harenius orationem edidit a. 1766. Quodsi Harenius orationem sic edidit ut primum composuit, iam a. 1751 in simultate cum duce Brunsvicensi fuit. Notanda enim sunt haec verba pag. 94: "Houd, o God, van den Prins af alle godloozen, die aan hem zouden willen inboezemen de onverschilligheid in t' stuk van de Godsdienst, dat in deezen ongelukkigen eeuw zoo gemeen is onder de Grooten der aarde! Laat syn eerbied voor syne moeder overtreffen, zoo t' moogelyk is, haare liefde voor Hem! Houd van syne jeugd en jongelingschap genadiglyk af, alle verfoeijelyke wangedrogten, die meenen dat het geoorloofd is om aan een kind te mogen vragen, om by een kind te mogen verzoeken, om by een kind te mogen insteeren, van te worden het werktuig van de ongelukken van syn Vader of Moeder."

P. 13. *Anna praeclara femina.* Annam Oratores nostri vocabant *tutorio nomine Guilielmi V Gubernatricem Belgii Foederati.* Est Oratio P. Wesselingii *in obitum regiae Britanniarum Principis Annae* sq. dicta populi Traiectini Ordinum iussu, II. Martii 1759. Postquam multa de cura materna narraverat: "Memini non multis ab hinc mensibus, et recordari plures praesentium possunt, non enim sine arbitris colloquium fuit, memini ex eius ore inaudire, id se maximo opere studere et meditari, ut filius Guilielmus, posito Latini in Corn. Nepote, I. Caesare, Ovidio, Virgilio, sermonis tirocinio, in Academiis studiosae iuventuti exemplum assiduitatis et diligentiae, in republica civibus virtutis moderationis et humanitatis specimen emineret." Appellavi autem matrem *non dimidiatam*, imitatus A. Gellium in N. Atticis XII. 1. qui longe pulcherrimam Favorini philosophi orationem de hoc argumento retulit. "Oro te, mulier, sine eam totam integram esse matrem filii sui. Quod est enim hoc contra naturam imperfectum atque dimidiatum matris genus, peperisse, ac statim ab

sese abiecisse? » Multa de Favorini oratione sumsit Catsius nostras in matrimonio Part. II; sicuti et illa:

> Een die haer kinders baert, is moeder voor een deel;
> Maer die haer kinders sooght, is moeder voor t' geheel.

P. 13. *Non una Academia.* Hemsterhus. *Orat.* a. 1747: « Hic, quod ominamur, Progenies tua (Guilielmus V) tui exempli, celsissimarumque virtutum aemula, fertile sapientiae divinae humanaeque semen concipiet, et generosum pectus principalibus et honestissimis artibus inundabit. » P. Wesselingius a. 1748 diem octavum Martii in Academia Ultraiectina celebravit. Valcken. *Orat.* a. 1749 hac apostrophe utitur ad Guilielmum V: « Magnis auctibus cresce celeriter, heroum progenies, et, quam primum adoleverint vires, amantes Tui populos perambula. Sed ante omnia veni ad veros Maiorum tuorum amicos, in Frisiam veni. Si semel adolescenti Tibi Franequeram venire collibuerit, et hoc templum, hanc sedem exornare, Pacis artes et Musas tibi commendabimus. Longam contexemus Principum seriem, qui solo literarum et literatorum hominum patrocinio famam fuerunt aeternam adepti. Magistris vix indigebis, in cuius blanditiis Serenissimus Pater iam nunc curas amat et sollicitudines deponere. » Matre etiam vivente, a. 1757 Guilielmus V die 8 Februarii solemnibus interfuit.

P. 13. *Accepit propemodum omnes.* Tewaterus in *Orat.* a. 1790, nomina retulit ex Catalogis « Iustinus a Nassau 1583. Henricus de Nassau 1623. Henricus et Guilielmus, Comites a Nassau 1626. Maurice de Nassau 1626. » In *Henrico de Nassau* annus ponendus est 1625, quod et recte factum a Tobia Andreae, Hist. et Ling. Gr. Prof. in Acad. Grou., qui Ianuario mense a. 1641, habuit Orationem *in excessum Henrici Com. Nassavii, Gubern. Fris. Gron. Omland. ac Drenthiae:* « Studiorum in aula paterna Leovardiae deposito tyrocinio, Athenas Batavas deductus fuit iam tredecennis, ut in illo magnarum mentium concilio (quo Mauritii, herois invictissimi, magni patruelis sui, adolescentiae, ço successu, factorum ingentium simulacra fuerant impressa,) ut inde post maiora experimenta ipse, huius quoque spiritus heroicus tantarum rerum instrueretur apparatu, aemulatione incalesceret. »

P. 14. *Quot quantas res. Oratio Academica ad Celsiss. et Sereniss. Princ. Wilhelm. V. caet. iussu Senatus habita in Auditorio Academico Lugd. Batav. ab Andrea Weis,* a. d. 15 Aprilis 1766: « Mihi in alia republica nato, et Iuris docendi causa huc vocato, qui aulae fortunam nunquam optavi, contigit, ut inde a pueritiae tuae annis, intimo et dulcissimo tuo contubernio frui, et in literarum studio atque disciplinarum, integro sexennio tibi adessem. Vidi magnarum virtutum pullulantia semina, potentis ingenii vim, profundi iudicii acumen mirabar. Haec aetatem longe anteverterunt. Non vanus aut obnoxius divinator praedico, patriam, tuo praesidio fultam, in maximam spem assurgere. » Operae pretium est et alia

cognoscere, quae Weisius de suo discipulo narravit. Quae in oratione mea dixi, hoc testimonio nituntur. Memorabile est illud de lingua Latina: » Quamquam intelligeres usum linguae Latinae non tam late patere in aulis Principum, agnovisti tamen invenilia ingenia hac potissimnm lingna ad severam virtutem vitaeque castimoniam potissimum effingi posse. Dudum viderunt acuti indices, mollem illam et delicatnlam linguam, quae Principum aulas tantum non omnes, imo et scholas et Academias pervasit, et quae fere sola elegantiori pubi a teneris ingeritur, morum simul lasciviam et protervam levitatem, quibus cum maxime saeculum inquinatur, post se trahere. « Neque Principes Arausiaci tam insane amabant linguam Francicam, ut vernaculam prae ea contemnerent. Anno 1673 disputatum in Senatu, quo sermone Guilielmnm III Rector alloqueretur. Allocutus est, nonnullis tamen invitis, Francice. Guilielmus respondit Hollande. Utile exemplum. Anno quidem 1747 decretnm est, Rector Guilielmum IV alloqueretur Hollande. Caeterum de Guilielmo V alia nonnulla testimonia addam, unde appareat, quantopere ille, iam adolescens, fuerit ignoratus. Van der Aa T. I. p. 100: » Niet alleen verstond hij de Classique Schrijvers, maar hij verstond ze verre boven het gewoone verstaan, en stelde een delice in hunne Lectuur. Hij sprak zeer goed Latijn, schoon het iets ongewoons in hem was, want hij was alles behalven Pedant, of een uitkramer zijner kundigheden. Historien had hij altijd bij de hand om op voorkomende gevallen toe te passen, en altijd met oordeel en juistheid. Hij was een goed Metaphysicus in het Recht der Natuur, en verstond volmaakt het Ius Gentium, ook het Algemeene, zoo wel als het Duitsche, en het Neederlandsche Staatsrecht. « Idem ex fide digno auctore retulit, Cl. Lulofsinm saepe dolnisse, perpetuas contentiones inter eos, qui publice erant convocati ut de avertendis fluminum nostrorum periculis deliberarent, impedivisse, quominus Guilielmus V consuleretur. Historiam patriae inprimis amabat. Pater hunc ei amorem inspiravit per tabulas pictas et aeri incisas. In effigie Guilielmi I libentissime haerebat. In iis, qui puerum instituerunt, memorantur et Elias de Ioncourt, et Van Riele. Ille erat concionator Reformatus Sylvae Ducis, et munere relicto Hagam venit, mortuus a. 1770. Multos libros ex lingua Britannica in Francicam vertit. Conf. denique Berkheyus et Bilderdykius: *Aanteekeningen van Bilderdyk op Le Frank van Berkhey's Lijkgedachtenis van Willem V*, p. 78. et Guil. Harenii epistola apud Halbertsma *de Gente Hareniana*, pag. 190: » Le jeune Prince est doué de beaucoup d'esprit, et ce qni vraisemblablement sera très heureux pour lui et la republique, c'est qu'il se tourne du coté du serieux. Je n'ai jamais vu un pareil enfant, et je n'y connais rien, s'il n'en vient pas quelque chose d'extraordinaire. « Atque Guilielmi V erga literas et poësin amore multi ntebantur, ita ut libellis carminibusque componendis se ei commendarent. Harum rerum iam a. 1748 largam fuisse messem narrat Wesselingius in *Epist. Sylloge Nova* Noriberg. ed. 1760. p. 160. Simul atque intelligebat, libenter Latina legit. Si orationes Professorum in lucem non mittebantur, scriptum petebat exemplum, ut Valckenaerii *de Guilielmo I* habitam a. 1769. Quam vere de auditis orationibus judicaret, testatur Bilderdyk. in Annot. ad *Carmen Funebre Berkheyi*,

pag. 78. Eodem anno 1766, de quo dixi, Schraderus Franequerae publica auctoritate legit *Carmen Panegyricum*, laudavitque Guilielmi diligentiam in Poësi quoque positam:

» O quoties animum tenuit Romana poësis!
Sive cothurnati Mavortia Musa Maronis,
Seu tener abriperet rigui Sulmonis alumnus,
Sive modos grandes cari miratus Horati,
Grandia composita cantaret carmina voce. »

Hinc intelligitur, quo dolore hanc L. Santenii libertatem vel potius impudentiam acceperit, scribentis *Carm.* pag. 25:

Ingenuum, Princeps, ne dedignere poëtam:
Novimus, Ausonium tu quoque carmen amas:
Sed pro perpetuis servae tinnitibus aulae
Accipe nunc cordis candida vota mei.
Excute damnosum, simplex Guilielme, veternum,
Arte peregrina decipiare cave.
Parce nec illustri, quicunque sit ille, latroni,
Seu puero Mentor, seu tibi tutor erat.

Poëtae sua facultate saepe abusi sunt, praecipue in patria nostra, ubi iam ante H. Grotium, cum tamen semper modestum, N. Heinsium et alios, res et discordiae publicae materies carminum fiebant. Burmanni hunc morem aluerunt, quibus adversarii versibus respondebant, arte plerique tanto inferiores, quanto argumentis superiores. Facundiam autem veritati praeferre iam a Francis didiceramus. In *Sermonibus navalibus* (*Schuitepraatjes*) sunt nonnulla huiusmodi ridicula carmina. Quod autem de *lege nostra fundamentali* dixit Weisius, hoc Bilderdykius ita confirmavit: » Hij verstond s' Lands Constitutie beter dan iemand, zeide een vreemd Minister, die anders eene hatelijke karakterschets van hem gesteld had. » Bilderd. ad Berkheyum l. l. p. 77.

P. 14. *Tunc verbis.* Tewaterus *Orat.* a. 1790: » Testabatur Guilielmus V, cum laete florescens artium doctrinarumque studium ad reipublicae felicitatem pertineat, nihil sibi antiquius futurum, quam ut, quantum possit, tum bonis artibus praesidio sit, tum Academiae Leidensi. Addebat Princeps: Omnia se Academiae causa velle, gratissimumque sibi futurum, si quid ad Academiae incrementum et honorem conferre posset. »

P. 14. *Amicis suis narravit.* Epistolam Weisii retulit Van der Aa T. I. p. 197: » Hoezeer ik

tegen het belangrijk werk om zijne H. te instrueren, in alles wat tot mijn vak behoort, moge opgezien hebben, de buitengewone lust tot onderzoek, en eene gedurige oefening aan de zijde van dien beminnelijken Vorst, hebben alle mijne zwarigheden uit den weg geruimt, en streelen mij met het aangename denkbeeld, dat mijne pogingen met den besten uitslag zullen bekroond worden, wanneer tusschen beiden komende omstandigheden daarin geene aanmerkelijke verhinderingen te wege brengen. Daaglijks bespeur ik bij Z. H. bewijzen van een ongemeen juist oordeel, omtrent de onderwerpen, waarover wij met elkander spreeken, en dikwijls moet ik mij verbazen over de blijken van zijn sterk geheugen, waardoor hij voorgaande herinneringen zich niet alleen ten nutte maakt, maar dezelve ook weet toe te passen op onderwerpen, die daarmede in verband en samenhang staan. Wanneer het los, doch zoo het mij voorkomt, onzeker gerucht, dat sints eenigen tijd hier aan het Hof verspreid is, aangaande eene buitenlandsche reize, die Z. H. zou gaan doen, om andere landen te bezichtigen, bewaarheid wordt, zou het mij een zeker displaisier veroorzaken, dewijl zoo iets mogelijk eene andere wending in Z. H. letteroefeningen veroorzaken kon, die, na het volbrengen dier reize, niet spoedig terugkeeren, dewijl de verstrooijingen aan de Hoven en de overneming van zeden en gewoontens van andere Natien, bij het toevoorzicht zelfs, ongevoelig indringen in de jeugdige zielen van de voortreffelijkste jongelingen, onder welke laatstgenoemde klasse ik buiten twijfel mijnen Doorluchtigen Discipel rangschikke, die zich met zulk een ijver op de Weetenschappen toelegt, even, of, na het volbrengen zijner studie, de Pleitzaal of den Catheder het doelwit van alle zijne pogingen ware: eene bijzonderheid, die men zelden in jonge lieden van Rang en geboorte aantreft. »

P. 14. *Gaubius.* In *Orat. Saeculari:* « At vero, quis credat? Te, Guilielmum V, Te, tantum Guilielmi I admiratorem, eius non esse vestigia pressurum, non Principes filios tuos, cum adoleverint, nostram in disciplinam esse traditurum? Ut Mauritios, Fredericos Henricos, Wilhelmos Tertios, Tibi reddamus, avita paternaque scientiarum et virtutum laude exornatos, Principalibus innutritos doctrinis, ut pace et bello futura Belgicae civitatis columina, dignisque gente sua facinoribus immortalem Arausiacorum gloriam tuitura. Deus hoc malum avertat! Desiderat, sperat, confidit, passis exspectat ulnis alma mater. Hoc te enixe petimus, a Deo supplices precamur. » Intererat, ut dixi, Guilielmus V. Postea interfuit, quum Royenus a. 1776 recitabat carmen, quod appellavit *Otium*. Anno 1790 audivit Te Waterum, et 1794 Paradysium de *Euthanasia naturali*. Amabat omnino viros eruditos et bonos. Quum a. 1785 cum uxore et duobus filiis in Frisiam venisset, amice ad se invitavit Hermannum Venemam, eumque filii in domo ipsius salutarunt.

P. 15. *In domo illius.* Te Waterus operae pretium duxit hoc memoriae tradere in sua *Narratione*. Quod memoriae non tradidit, nam minus ad ipsam Academiam attinebat, hoc est: Guilielmus V cum binis filiis die 8 Febr. 1790 apud ipsum coenaverunt. Annotatum tamen est in *Resolut. Curat. Mss.*

P. 15. *Hermannus Tollius.* Tollius erat Lit. Hum. Professor in Athenaeo Amstelodamensi. Guilielmus V eum a. d. 28 Febr. 1785 constituit praeceptorem binis filiis et filiae. Parentes antea liberis praeceptorem destinaverant Perrenotum. Eo mortuo, cogitarunt de Tollio et Meinardo Tydemanno. Comes Lyndenus, cui tota ea res erat commissa, utrumque plurimi faciebat: Tollium hic praetulit, eumque non sine multo labore permovit, ut conditionem acciperet: quem ego virum in hoc negotio sese ita gessisse reperio, ut solo patriae amore ductus fecerit, quodcumque fecit. Amor parentum et discipulorum brevi post accessit. Cognovi Tollium ex libellis Mss. Erat vir multarum virtutum, verus Neerlandus, aestimatione gratae posteritatis dignissimus. Auxilium Guicheriti et Euleri multum laudabat. Guicheritus erat Sacrorum Librorum Interpres in aula Guilielmi V, eiusque iam mortui a. 1797 in lucem prodiere *Sacrae Orationes.* Eulerus mortuus est a. 1800, Hagae Comitum. Legatus regis Sueciae virum multis virtutibus excellentem laudavit. Conf. *Discours, prononcé le 18 Juillet 1800, à l'occasion de l'enterrement de M. Euler, Conseiller de Régence de S. A. S. le Prince d'Orange et Nassau, par Monsieur le Comte de Löwenhielm, Envoyé extraordinaire de S. M. Roi de Suède près la Republique Batave.* Guilielmus V. operam Tollii valde probabat. Itaque et a. 1788 filio natu maiori comitem addidit in itinere per partem Germaniae facto. Legendus hic est Te Waterus in *Vita Tollii.* Hoeufftius mortuum a. 1822 hoc epigrammate laudavit:

Te licet exstinctum tot docti, Hermanne, labores
Interiisse vetent:
Talem Belgiadum populo formasse Monarcham,
Plus ego miror opus.

P. 15. *Data est ei norma.* Hoc est, ipse Tollius huiusmodi normas prius componebat ostendebatque parentibus. Hi suum iudicium interponebant, et probatas ei reddebant. Exemplo sit Ms. epistola, ab uxore Guilielmi V, scripta ad virum illustrem I. C. van der Hoop, d. 6 Sept. 1784.

» J'ai lue avec attention le court exposé, que Mr. Tollius a bien voulu nous donner de ses idées, tant sur l'instruction en géneral, que sur celle de l'Histoire et du Droit Naturel en particulier. Il me paroit simple et judicieux, il me confirme dans l'opinion avantageuse, qu'on m'avoit donnée de ses lumières et de son jugement. Une chose sur tout me fait plaisir, c'est que Mr. Tollius reconnoit, qu'une bonne instruction doit être plus ou moins modifiée d'après le caractére des Elèves, et que l'instituteur doit tacher de se mettre à la portée des Enfans. Au premier égard, il me verra toujours très disposée à lui communiquer mes observations sur le caractére de mes Enfans, et je serai charmée, que de son coté il me dise naturellement, s'il les trouve justes, lorsqu'il aura en le tems de l'étudier lui même. Quant au second égard, je m'en soumets à son propre tact, après qu'il aura examiné mûrement les connoissances, que les enfans ont deja acquises, jusqu'à

quel point leur jugement est formé, de quel degré d'attention ils sont capables et caet. Je crois qu'il ne lui sera pas désagreable, que je me reserve de lui dire toujours mon sentiment avec franchise; j'ai trop bonne opinion de lui pour en douter: cette même franchise, j'ose l'attendre de sa part. Je lui promets, qu'il ne s'en repentira pas. Il pourra également s'ouvrir avec confiance, soit à moi directement, soit à M'. de Lynden. Ce seroit aussi faire un tort essentiel à M'. Tollius, si je mettois un instant en doute, qu'il puisse perdre de vue les égards et la déference, qui sont dues de toute façon à M'. de Lynden, et qu'il ne cultive pas la bonne harmonie avec Mlle Hohard et M'. Euler. Tous ceux, qui ont quelque part à l'éducation ou à l'instruction des Enfans, ne doivent avoir qu'un seul et le même but, *le vrai bien des Elèves*. Ce lien doit les réunir. J'ai toujours désiré de faire observer ce principe fondamental de toute bonne éducation, et je m'assure que M'. Tollius en reconnaitra avec moi la nécessité. Tout autant, que j'en puis juger, il me paroit qu'il pourra suivre en entier la méthode, qu'il a proposée à l'égard de mes fils. La seule chose, que j'ose recommander encore ici, c'est, qu'il veuille bien exercer peu à peu les Enfans à mettre souvent, soit leurs idées sur tel ou tel sujet, soit le resumé de leur leçon, par écrit. L'adulation, qui a corrompu tant d'heureux naturels et destruit les fruits d'une bonne éducation, devroit sûr tout être bannie d'une Republique, mais, quelque peine qu'on se donne afin de l'écarter, elle s'y glisse quelquefois imperceptiblement. Elle est sur tout odieuse dans la bouche d'un instituteur. Je suis persuadée, que M'. Tollius en juge de même. Mais, je ne crois pas déplacé d'observer ici, que je désire extrêmement, qu'il évite tout ce qui pourroit exciter l'orgueil de mes Enfans, et qu'il ne suive vis à vis d'eux d'autre regle, que la justice et l'équité. Je n'approuverai jamais des ménagements, qui pourroient leur nuire. Leur naissance les oblige doublement d'acquerir des connaissances distinguées, et donne plus d'étendue à leurs devoirs. C'est ce, qu'on ne peut trop profondement graver dans leurs coeurs. Tels sont, Monsieur, les idées, qui me sont venues à la lecture de ces pièces, et que vous pouvez communiquer à M'. Tollius, si vous le jugéz à propos. Je serai charmée présentement de faire sa connaissance, et d'avoir la certitude, qu'il se chargera de l'instruction de mes enfans sur des études aussi intéressantes et aussi importantes pour eux. Je suis avec une parfaite estime

Monsieur Vôtre très affectionnée
Wilhelmine.

P. 15. *Quae vita et mores.* Quae de Guilielmo Frederico et fratre dixerunt viri clarissimi, haec sunt: Tollins a. 1788 *Lexicon Sophistae Apollonii* dedicare volebat Ruhnkenio: sed eo volente atque etiam iubente dedicavit Guilielmo Frederico et Guilielmo Georgio: « In regiae matris gremio, inquit, inde a teneris ad omnem elegantiam atque humanitatis sensum educati, non literis solum nostris tam impense favetis, ut dubitari nullo modo possit, quin antiquam

in his quoque Batavorum dignitatem et decus vestro olim praesidio egregie confirmetis. » Tum commendat iis Homerum : « a cuius lectione ut nemo unquam nisi doctior meliorque discessit, ita vos praesertim, quo aetas vestra erit maturior, eo ampliores in dies feretis fructus, tum in regum forte populorumque aestu cavendo aut moderando, tum vero in deligendis nobilissimis sapientiae ac virtutis exemplis, quae et intueamini perpetuo et in rebus gerendis imitemini. » Postquam eos oraverat ut et literas Graecas amarent iuvarentque: « Faxit Deus, ut virtutis usus ita vobis cum vitae prosperitate et generis honorumque splendore coniunctus esse pergat, ut, quam maiorem in dies concitatis, aliquando re ipsa superetis exspectationem vestri, debitamque parentibus ac patriae pietatem ad summam usque senectutem cumulatissime praestetis. » Kluitius *Primas lineas Historiae Foederum Belgii Foederati* Guilielmo Frederico a. 1790 misit et scripsit : « Collegis meis suae cuique assignatae fuerant docendi partes; mihi vero uni, quae profecto singularis vitae meae est felicitas, contigit, res patrias et immensum illum rerum, quae nostram rempublicam ad tantum honoris et dignitatis fastigium evexerunt, vel interdum affecerunt, campum Tecum percurrere et tamquam in speculo proponere, quae nostra in patria, inprimis externis cum nationibus, sint facta sequenda, quaeve vitanda. Hunc igitur meum laborem, hoc opusculum, cui potius inscriberem quam Tibi, optime Princeps, qui, quamdiu inter nos versatus es, non modo in omnibus tuo praeivisti exemplo prorsus egregio, tuaque benevolentia et colloquii facilitate omnium civium benevolentiam et amorem conciliasti, sed et strenuam adeo literis operam navasti, meque ita diligentiae tuae plane singularis perpetuum testem fecisti, ut nesciam quid prius praesens in te admirari debuerim, discendi ardorem et assiduitatem, rerum ac causarum intelligentiam, ingenii acumen, subacti vim iudicii, an studium conservandi et memoriae commendandi fideli ea, quae, magno cum patriae bono coniuncta, ad promovenda Reip. commoda et honorem quam maxime faciant, ita ut non cum iuvene, sed cum viro sermonem me conferre saepe existimaverim. » Adventus Principis haereditarii in Academiam festo Academico celebratus est, Ioanne Cornelio van der Kemp more maiorum renuntiato Iuris Utriusque Doctore die 23 Aprilis 1790. Renuntiavit Cl. D. G. van der Keessel. Iuvenis princeps cum patre intererat. Professor in *Dedicatione* et in *Oratione* scripsit: « Inter prima vitae meae gaudia et ornamenta hoc reputo, quod Tibi principia Iurisprudentiae civilis et hodiernae explicare mihi contingat, summa attentione et benevolentia haec audienti, et praeclara animi, iusti honestique sensu imbuti et ad humanitatem propensi, indicia exhibenti, quae laborem a me adhibitum summa non modo voluptate compensant, sed et certa spe animum recreant, utilissimam patriae operam futuram esse, quam in studiis nostris excolendis in hac quoque Academia, a Maioribus tuis instituta, tanta diligentia et tam egregio exemplo impendis. » Et in *Oratione:* « Princeps pro eo, quo est in quaelibet studia, sibi olim profutura, ardore inflammatus, Iuris studio hic operam navat, et diligentia reliquis Iuris cultoribus exemplum praebet, quod imitentur, prorsus egregium. Cuius Principis exemplum privati et integerrimi mores ita commendant, ut spem fovere liceat pulcherrimam, publicas quoque eius virtutes olim Reipublicae nostrae et viris bonis egregio

futuras esse et praesidio et ornamento. » Omitto alia, quae Cl. Pestelius a. d. 23 Iulii 1790 in Senatu dixit, et relata sunt in *Actis*. Quum Guilielmus Fredericus in eo erat, ut Academiam relinqueret, Senatus eum salutavit. Princeps Senatui pollicitus est pictam Guilielmi I effigiem. Eam brevi post misit cum epistola:

Viri Nobilissimi et Doctissimi.

Cum in celeberrimae Academia Vestrae gremio versari mihi contingeret, praeter eximium variae eruditionis atque doctrinae fructum, quem ex praeclara institutione quorundam Vestrum referre studui, hunc quoque me percepisse inprimis gaudeo, quod benignissimum Vestrum erga me animum ex luculentis rerum testimoniis perspexerim. Quanti eum faciam ut pateret, meum duxi, publicum aliquod gratae mentis, qua beneficia apud me collocata semper recorder, monumentum in aede Vestra Academica ponere. Hoc tamen officio perfungi, peregrinationes ac excursus varii me huc usque probibuerunt. Mitto igitur tandem Vobis, Viri Nobilissimi et Doctissimi, quam hoc in genere Vobis maxime iucundam atque acceptam fore nullus dubito, effigiem Guilielmi I Principis Auriaci, inclytae Musarum sedis, quam condecoratis atque tuemini, Conditoris Gloriosissimi, cuius memoriam, Vobis Sacram et caram, ut mei recordatio aliqua apud vos permaneat, effecturam esse sperare mihi liceat. Vobis vero, Viri Nobilissimi et Doctissimi, ut persuasum sit, rogo, me quam libet occasionem commoda atque splendorem Academiae Vestrae, pro virium mearum modo, tuendi et augendi, alacri animo amplexurum esse. Valete.

Dabam Hagae Comitum a. d. VII Id. Ian. MDCCXCI.

Vester addictissimus Guilielmus Fredericus
Princ. Haered. Araus. et Nass.

Rector et Senatus responderunt:

Celsissime ac Serenissime Princeps!

Quas paucis ante diebus ad nos dedisti, literas non uno nomine nobis pergratas acceptasque fuisse, non est, quod dubites. Etenim ex iis intelligimus illam spectatam Tuam comitatem humanitatemque, qua Tibi animos nostros in perpetuum divinxisti. Neque ex memoria nostra excidit, Celsissime Princeps, aut Tua apud nos commoratio, augendo Academiae splendori maxime comparata, e qua non contemnendi ad hoc Lyceum redundarunt fructus, inque posterum redundaturos non frustra auguramur, aut illud vitae Academicae genus, quod ita in literis collocasti, ut acerrimum Tuum studium iuventutis Belgicae industriam mirifice acueret.

Impense nos gaudemus, Te, Serenissime Princeps, conservare memoriam Academiae Leidensis, cui tantum splendoris honorifica Tua praesentia conciliasti, cuius salutem si perpetuae Tuae benevolentiae ac favori commendaremus, de prolixa Tua voluntate, tot documentis nobis perspecta, dubitare videremur.

Munere autem illo, quod Senatui Academico obtulisti, nec praestantius aliud, nec magis exoptatum offerri poterat. Quoties enim imaginem Guilielmi I, Principis Auriaci, intuebimur, toties pia mente venerabimur Patrem Patriae optimum et immortalem, libertatis avitae vindicem acerrimum, fundatorem Academiae Leidensis sapientissimum, simul quoque non mediocris voluptas nos subibit Tui, Serenissime Princeps, recordandi, in quo ut Academia nuper summum suum ornamentum posuit, sic posthac est summum suis rebus praesidium positura. Quod cum affirmamus, noli suspicari adulationi, a qua sicuti mens Tua generosa abhorret, ita nos quoque alieni sumus, aliquid serviliter dari; sed id existimes, quantopere tali voluntate et tam praeclaro munere Senatum Academicum beaveris, candide nos testari, atque adeo his ipsis literis significare, nos Te, Optime Princeps, colere non ante desituros, quam Tu, qui es, esse desieris: quod nunquam fore, non tantum speramus, sed etiam certum exploratumque habemus.

Deus O. M. Te diutissime servet Reipublicae, Ecclesiae, Augustis Parentibus, omnibusque sanguinis et affinitatis vinculo Tecum coniunctis, sponsae etiam Regiae, eidemque, brevi post, Coniugi dulcissimae!

Gentem Auriacam et Nassaviam Deus foveat ac conservet, laudemque Eius et prosperitatem perennem esse iubeat!

Tu vero, Celsissime Princeps, nostrae delitiae, omni bonorum genere, quo dignus es, cumulatus, vive ac vale.

Scribebamus in Academia Lugduno-Batava, d. XII Ianuarii a. MDCCXCI.

Celsissimi Nominis Tui aestumatores
aequissimi
Rector et Senatus Academiae Lugduno-Batavae,
Eorumque mandato ac nomine
Iona Guilielmus Te Water
Senatui Academico ab Actis.

Utramque Epistolam ex *Actis Senatus* edidi.

P. 15. *Prae se ferunt.* Est Pestelii Oratio, habita die 6 Febr. 1775, *De Literarum studiis florentibus pro eo, quo a populorum Rectoribus cohonestantur, pretio.* Creabantur tunc quatuor Doctores more maiorum. Guilielmus V etiam intererat.

P. 15. *Antiqua vulnera.* Sententia Kemperi de discordiis, quibus res Hollanda fuit dilapsa, iuventuti nostrae non satis commendari potest. Vir ille immortalis eam suae patriae quasi testamento reliquit, expressam in *Epistola ad H. H. Klynium*, quum hic a. 1823 Carmen

De postrema Ruiteri expeditione edebat. Brevis est Kemperi libellus, sed multos multorum historicorum longissimos veritate et utilitate superat. Aurea verba, divinam orationem, cuius initium Latine apponam: « Arbitror equidem pristinam nostram historiam esse negotium a praesente rerum statu prorsus separatum. Hodierna populi Neerlandi, in libertatem restituti, conditio, non similis est conditioni Franciae. In Franciam enim instauratum gentis Borboniae regnum antiquas factiones simul revocasse videtur. Franci rerum ante actarum filum relegerunt. Apud nos nova vita est instituta. In hanc ex vetere vita nihil transiit, nisi nominum magnorum splendor, quae gloriam Neerlandiae cum omni posteritate adaequarunt. »

P. 15. *Georgius*. Guilielmus Georgius Fredericus natus est 13 Febr. 1774. Pater eum distinaverat rei maritimae. Tempora consilium impedivere. Quum duces Neerlandos ob victoriam navalem prope Syrtes Asellinas a Britannis reportatam aureo nummo ornabat, aderant bini filii, eosque adhortabatur, ut, si res postularet, tam illustre exemplum imitarentur. Georgius in primis commotus fuisse dicitur. De virtutibus et amabili comitate huius principis ex eo iudicari potest, quod, immatura morte in patriam nuntiata, non unus adversariae factionis, a lacrymis temperare non potuerit. De Georgio operae pretium est legere, quae scripsit D'Escurius *Laud. Holl.* T. II. p. 371 sq. Van der Aa *Vit. Guil. V* T. III. p. 51 et *Mémoires tirés des Papiers d'un Homme d'État* T. VII p. 206: « L'Autriche avait deja designé l'archiduc Charles pour commander sa grande armée d'Allemagne, et mis à la tête de celle destinée à agir en Italie le Prince Frédéric d'Orange, rappelé d'Angleterre depuis que l'expédition et le blocus de l'Egypte y avaient fait cesser toute crainte d'une descente de la part des Français. Ce choix était d'autant plus heureux, que le Prince Frédéric, aimé et estimé des troupes, s'était quoique très jeune encore, brillamment distingué dans les dernières campagnes de Flandres, et que, plein de feu, de zèle et de génie, il semblait destiné à ressusciter la gloire des grands hommes de son illustre maison. Volant aussitôt à son poste, il avait deja combiné son plan d'attaque et fait toutes les connaissances militaires necessaires à son exécution. Il pressait vivement le cabinet autrichien de prendre l'offensive, avant que les Français eussent complété leurs moyens de défense ou d'attaque, quand il mourut, presque subitement, le 6 Janvier 1799. » Mater indolem filii ita depinxit futuris eius praeceptoribus, ut inveni in MSS. Tollii: « Quant à mon fils Frederic, de tout temps il a declaré les germes d'une ame forte, et il les a manifestés par des actes exterieurs. Sa sensibilité ne s'est rarement exercée, que sur des objets essentiels. Les bagatelles ne l'ont pas beaucoup affecté. Naturellement peu caressant, et serieux, haïssant les contradictions, il n'a versé que des larmes de reconnaissance, lorsqu'on lui accordoit ce qui lui tenoit bien vivement à coeur, et souvent de depit, lorsqu'on lui refusait ce qu'il désiroit. Le développement successif de ses facultés intellectuelles s'est fait lentement. Courageux, hardi, entreprenant, méprisant les dangers, aimant tous les exercices du corps, on avoit de la peine à le forcer à l'Etude. Mais quand une fois on le tenoit, on possédoit son attention en entier. Cet

enfant réunit tout ce qui peut mener aux grandes vertus et aux grands vices. » Quum Tullius in eo erat ut cum Principe Arausiae haereditario iter in Germaniam susciperet, parentibus libellum tradidit, cuius argumentum erat ipsius itineris ratio, titulus: *Vrije inzichten in de belangens van het Stadhouderlijk Huis en van de Republiek.* De Georgio ita scripsit: « Verkleefdheid aan het goedhartig en beminnelijk karakter van Prins Frederik, zal het moeielijk maken van Hem te scheiden, en ook, gelijk ik mij vleie, tot genoegzame verschoning strekken voor de vrijheid, om zijn opzicht eerbiedig aan de doorzichtige oplettendheid van H. H. te durven aanbevelen. Dat vooreerst de aangename ernst van zijn bestaan en houding behoed worde van te ontaarden in eene ingetogene stroefheid, en dat door opbeuring vooral en blijkbare begunstiging van die geenen, welke Hem het meest omringen in zijn dagelijks verblijf, die vrolijke opgewektheid hersteld worde, die geschikt zij, om Hem bij het slijten van aangename oogenblikken dat zachte en milde in zijnen omgang te doen behouden, hetwelk Hem tegenswoordig bij iedereen bevallig maakt. Dat ten tweeden, in de keuze zijner onderwijzers, niet slechts op de bekwaamheid, maar ook op de godsdienstige grondbeginsels gelet worde, welke hun algemeen worden toegekend. H. H. weeten, hoe de schijn zelfs van onverschilligheid daaromtrent niet dan nadeeligen indruk kan maken op onze natie; en indien daarenboven het gezag der Christelijke zedekunde eens zijne kracht verloren heeft op den geest van een Vorst, wiens driften weldra in hunne volste kracht, en wiens stand en handelingen bijna boven alle Burgerlijke wetten zullen zijn, dan kan men niet dan met ontroering vooruitzien, hoe alle de vrucht van vorige zorgen en het hart van den Prins zelven afaat weggesleept te worden door den driftigen stroom der hartstochten. Welke mildheid toch, welke ruimte en onbedwongenheid men ook in de begrippen over den Christelijken Godsdienst bij eenen Vorst met recht verlangen moge; niets evenwel zou gevaarlijker en onverantwoordelijker kunnen zijn, dan denzelven bij Hem geheel te ondermijnen, bovenal in die jaren, in welken het verstand nog niet volkomen vatbaar is voor eene levendige overtuiging omtrent eene aaneenschakeling van waarheden, welke men Hem als den regel van zijne verpligtingen en den weg tot zijn geluk zou willen aanprijzen. »

Multas vidi Frederici ad Tollium epistolas, animi illius boni et amabilis non minus quam fortis et generosi testes. Iam puer, a. 1784, illud commercium cum dilecto praeceptore incepit. Augusto mense a. 1793 Ipra scribebat: « Wij leeven hier zeer eenvoudig in Campagne, staan zeer vroeg op, en gaan ook vroeg naar bed, maar ik kan UEd. Gestr. verzekeren, dat mij dit leeven veel beeter als het Haagsche leeven aanstaat. Ik wenschte maar, dat wij eens in het geval kwaamen, om iets te kunnen doen enz.

Waardste Vriend

UWE. Gestrenge beste Vriend en Dienstwillige Dienaar
Fr. Pr. van Orange. »

Brevi post occasionem virtutis ostendendae nactus, vulnus in brachio accepit, quod mense

Martio 1794 nondum erat sanatum. Eo mense scribebat: » UEd. Gest. zal zeker al geinformeerd zijn, dat mijne cicatrice weder opengebroken is, daar zijn zelfs alreeds eenige klijne schilfertjes nitgekomen, en daar zullen er waarschijnlijk noch eenige uit moeten komen. De pijn die mij dit veroorzaakt, is niets, maar wat mij het meeste spijt, is dat dit mijne terugkomst naar het leger weeder verwijdert. » Haec et alia excerpsi ex libellis Mss. a. Cl. Tollio relictis. Quid statuendum sit de libello quodam, qui a. 1808 prodiit, continente excerpta, ut dicitur, ex epistolis Georgii, ignoro. Titulus est: *Godsdienstige Overdenkingen van Willem G. F. Prins van Oranje.* sq. Argumentum esse videntur effectus turbarum Francicarum.

Sepultus est Patavii in Cimeterio. In lapide sepulcri legitur:

Hier ruhet Prinz Friederich von Oranien:
Herführer der Teutscher in Italien.

Postea ei positum est, opera matris, viduae Guilielmi V, pulchrum monumentum, cuius imaginem retulit D'Escurius l. l. et refert Nummus cum honorifica inscriptione a. 1837 in memoriam dilecti Principis cusus, et descriptus in Cl. van der Chys *Diario Numism.* V. I. p. 884, n. 367. Excellens artifex Canova, rogatus ut faceret, audita animi magnitudine caeterisque Georgii laudibus, omnia, quae in manibus habebat, reliquit. Hoc cognovi ex libro *de Garde d'Honneur door I. A. Boymans*, Zutph. 1823.

P. 16. *Novus rex.* Verus fuit Te Waterus, quum in *Oratione* a. 1790 dicebat: » Tibi, celsissime Princeps haereditarie, gratulamur eos Parentes, qui ad summam reipublicae et ad decus tuum pertinere existimarunt, ut mens tua, literarum artiumque scientia, Principibus maxime necessaria, excoleretur. Huius autem Academiae memoria, non dubitamus quin Tibi semper aeque grata futura sit, atque Mauritio fuit. » Quid novus rex Academiae praestiterit, apparet ex legibus de re Academica universis, et ex *Annalibus Academiae Leidensis* a. d. VI Nov. MDCCCXV ad d. VIII Febr. MDCCCXVI, Rectore Magnifico Kempero, scriba Palmio. Atque hoc genti Nassaviae fere universae fuit proprium, ut literis bonisque artibus faverent. Athenaeum Lovaniense impulsu Engelberti I fuit conditum. Academia Franequerana, Groningana, Lingensis, Schola Bredana, Nassavios habuerunt auctores. Guilielmus III quoque Academiam Harderovicensem restituit. Guilielmus IV ex Schola Illustri Herbornensi facere voluit Academiam. Testor praeterea Mauritium Brasiliensem, Adolphum Nassavium, alios. Atque huius Adolphi facta mentione, et laudo elegantem de eo compositum libellum a viro venerando M. I. Adriani, quum Groningani a. 1826 monumentum posuerunt prope pagum Heiligerleam, ubi a. 1568 fortissime pugnans cecidit, et corrigo mendam, quae hoc Epigramma Latinum dedecorat:

Non moeror, bello cecidi quod victus ab hoste;
Pugnando fortem claudere fata decet:
Hoc queror, obscuro perii quod milite caesus,
Nec tandem de me strenuus hostis habet.

Scribendum scilicet est:

Nec laudem de me strenuus hostis habet.

Ita iubent et sententia verborum, et locus Ovidii, quem auctor ante oculos habuit, *Heroid.* epist. XVII. 18.

Et laudem de me nullus adulter habet.

Doctissimus Adriani hoc epigramma de Adolpho repetiit ex antiquo Hollando Chronico, quod servatur in Bibliotheca Comitis Steinfurtensis.

Istas autem gentis Nassaviae laudes attigerunt Saxius in *Dedicatione Onomastici Literarii*, et *D'Escurius* in opere saepe laudato.

P. 16. *Guilielmum Fredericum Carolum.* De studiis huius Principis exposuit Siegenbeekius in Hist. Acad. Leidensis. Addo verba Palmii ex Annal. Acad. Leid. T. I. pag. 9: » Novum (mense Octobri 1814) conditum fuit Album, cui civium Academicorum nomina inscriberentur. Primum inter hos locum obtinuit Guilielmus Fredericus Carolus, Arausiacus Princeps, summi Foederati Belgii Moderatoris filius natu minor, cuius Frater, haereditarius Princeps, in illustrissima Angliae Universitate Oxoniensi non sine laude Literarum studiis operam navarat. Atque hoc tanti civis in Academiam nostram adventu inclytus fuit hic annus cum Palladi Leidensi ad decus et famam nihil maius praestantiusque tali alumno, studiosae autem iuventuti nihil exoptatius accidere potuerit, quam exemplo summae humanitatis, modestiae, amabilitatis, virtutumque omnium, quae inveni, Regio sanguine orto, esse possint ornamento, ad Patriae, ad Principis, ad bonarum artium disciplinarumque amorem stimulari atque inflammari.«

P. 16. *Commilitonibus Academicis.* Quid adolescentes Academici pro patria in armis fecerint a. 1672, 1815, et 1831, exposui in *Oratione auspicandis lectionibus mense Octobri a.* 1831. Si P. Cunaeus tantam iuvenum virtutem cognovisset, maiore profecto iure *Palladem armatam apud Batavos habitasse* contendisset in *Orat.* a. 1624. De militaribus exercitationibus, quas Leidenses faciebant a. 1672, duce Christiano Mellero, Professore Mathematico, elegans est locus in *Oratione Heydani Gratulatoria* ad Guilielmum III, pag. 70, 71: » Sub quo brevi tempore ita profecere, et omnes incedendi, festinandi, standi et quiescendi modos tam avide arripuere, omnes flexus et motus corporis et rursum, prorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, dextrorsum docti sunt, et ad nutum oculi et manus sui ducis gestus aptare; bombardam rite et ad artis regulas humeris imponere, manibus versare, explodere; hastam scienter vibrare didicerunt, et omnia strenui militis officia et munia adimplere, quasi vel a natura ad hoc facti, vel aetatem in istis exercitiis trivissent. Neve tantum simulatum hoc bellum putes, aut ludicra Martis exercitia; nullus eorum est, qui non, flagitantibus sic patriae rebus, paratus sit verum bellum suscipere, et ficta haec proelia in seria convertere.« Adde Fabricii *Orat.* in *Natal. Tertium Academiae* p. 28, 29. Severinum *Oorspronk. Beschrijv.* p. 150 et Kok *Vaderl. Woordenboek*, T. I. p. 168. Die 16 Iunii cohors iam erat composita.

Rector et Senatus, quamvis rogati ut paucos tergiversantes parentum causa incitarent, ea ipsa de causa non faciendum censuerunt. Exstat quidem *Oratio Ioannis Stiphoutii Latina*, edita Lugd. Bat. *sub scuto Academiae* a. 1672: *de virtute Batavica, allocutio ad milites Batavos, cum Gallis et Britannis pro aris et libertate bellaturis.* Sed ea recitata non esse videtur. Praefatio Orationis diem VII Maii ostendit. In *Actis* nulla orationis mentio. Hoc semper alioquin fieri solet. Ita in Actis huius anni legitur: « Petiit Berckelius, Med. Doctor., ut ei facultas detur habere Orationem in laudem Principis Auriaci. Senatui visum, amplius ea de re deliberandum esse. » Eodem die Drelincurtius petiit ut Carmen legeret publice in Auditorio Theologico. Senatus censuit prius esse videndum, an dignum esset, quod legeretur. Stiphoutius quidem alloquitur Rectorem Magnificum, Curatores caet. Sed hoc non est indicium fuisse recitatam. Est opus iuvenile: haud magni pretii, levidense, ut ipse dicit, non Leidense. Nec multo melior est Oratio Frid. Spanhemii *pro erigendis animis in hac Reip. Batavae constitutione. Dicta in Laborum Academicorum aditu, post Ferias longiores* a. d. XV Kal. Octobr. CIϽIϽCLXXII.

Magistratus adolescentibus dedere vexillum, animumque generosum laudavere, quod et fecerat Senatus. Quid de hoc vexillo factum sit, mihi non satis constat. A. 1672 in tumultu plebis periculum fuit, ne discerperetur. Videre plebs volebat, an color Arausiacus inesset. Adolescens literarum studiosus concitatae multitudini ostendit, clamans plus inesse, ipsam dilecti Principis imaginem et falconem ad pedes. Ostendebat nimirum Palladem cum noctua. Narravit Scheltema in Opusc. Miscell. II. 1. pag. 250. Vexillum diu servatum fuit in domo Ruyschiana, ubi Fabricius a. 1725 etiam vidit. Anno 1775 erat in Curia, sordidum et tritum. Quod vexillum ergo in pompa tunc fuit portatum, recens et elegans, non fuit idem, quamquam C. Hoogeveenius, qui pompam istam descripsit, ita narraverit. Hoogeveenium testis oculatus redarguit. Franciscus Fabricius, qui se puerum ista videre meminerat, multa de hoc anno in Oratione sua narravit: « Melderus, vir acuminis Mathematici et animi pariter heroici, iuxta Disciplinae suae regulas moenia disponebat, et propugnacula defendebat. Adolescentibus Porta Urbis, Musarum templo proxima, servanda committitur, ut semper propinquo istoc Almae Matris conspectu excitati, hostem ab ea arcerent intrepidi. — Audivimus ex hac cathedra, ego hic tum studiis operam navans, Ianum Groenendicium, Urbi a secretis, mellifluum illud decantantem *Elegiacum* carmen, consecratum sempiterno honori praestantissimorum Virorum, qui strenue, nec sine gloria, pro conservanda Patria, Urbe, Academia, studiosi Lugd. Bat. bonorum gaudio militaverant a. 1672. Vidimus tunc ex omnibus Patriae nostrae partibus Viros eximios, post recitatum istud carmen in hunc suggestum honorifice appellatos, numismate argenteo nomine Magistratus urbani honorari. Inscriptum erat:

Graecia devictam iactet per Pallada Troiam,
Immensae strueret cum modo molis equum.
Diva Minerva suis Leydam conservat alumnis;
I nunc, et dubita, queis magis aequa fuit. »

Carmen Groenendicii prodiit Lugd. 1683. Haec excerpsi ex Fabricio, qui de praefectis, signiferis et vexillo in annot. addidit: « Alter a Meldero praefectus fuit Car. Dematius, Med. D'. et Professor. Signiferi fuerunt ex studiosis Academiae unus post alium, inter quos et Illustriss. Sobietsky, cuius patruus erat Rex Polonorum, ultimus Conr. Ruyschius, nunc vir consularis in nostra urbe, apud quem ipsum signum illud Academicae cohortis militare, in sempiternam memoriam familiaeque decus, adhuc sollicite asservatur, et nuper a me conspectum est. »

Erat eo tempore inter iuvenes Academicos Cornelius Mina, qui cum civibus armatis ex urbe egressus, prope Woerdam pugnando occubuit. De fortissimo adolescente nuper quaesivit B. W. Wttewaalus, rerum ille Hollandarum tam cognoscendarum cupidus, quam diligens et peritus exponendarum. Quae dignus ille patre Gerardo Wttewaalo filius nuper ad me de Mina scripsit, ea lectori meae Orationis non invidebo.

BIJDRAGE

BETREFFENDE DEN IN 1672 DEN 3 SEPTEMBER

VOOR HET VADERLAND GESNEUVELDEN LEIDSCHEN STUDENT

CORNELIS MINA,

DOOR

B. W. WTTEWAALL.

In het *Tijdschrift van Algemeene Munt- en Penningkunde*, van den heer P. O. van der Chys, wordt op bl. 74 door genoemden Heer medegedeeld een Begravenispenning van den gesneuvelden Student Cornelis Mina, en op bl. 155 door den Heer J. T. Bodel Nyenhuis een gedicht, hebbende ten opschrift: *Op het ontijdig sneuvelen van den kloekmoedigen en welbewetenschapten jongeling Cornelis Mina;* te vinden bij A. Severyns *Mengelingen bevattende Keur van Stijl en Stof* (Leiden 1673), bl. 158.

In het *Historisch Verhaal — van het voorgevallene in de jaaren 1672 en 1673 in ende omtrent de Steden Wourden en Oudewater, — door Mr Bernard Costerus, in den jaare 1672 geweest zijnde Secretaris der Stede Wourden; Utrecht* 1707. 4°. wordt deze jeugdige held, niet alleen als een dapper krijgsman, maar tevens als een loffelijk beoefenaar der Latijnsche dichtkunde vermeld. Weinig is, gelijk ook in gemeld tijdschrift wordt aangemerkt, van dezen jongeling, in den ouderdom van 20 jaren gesneuveld, tot het nageslacht overgekomen. Ik vleije mij uit dien hoofde, dat de volgende bijdrage, ofschoon voor een gedeelte geput

uit een gedrukt, doch niet algemeen gelezen wordend, werk, niet geheel onbelangrijk zal geacht worden, te meer, daar de schrijver van hetzelve een ooggetuige was.

In het gezegd *Historisch Verhaal* leest men op bl. 146 het volgende:

» Den 3 September, zijnde Saturdag, was een dag vol beweginge ende van ontsteltenisse: » op den voordenmiddag wierde binnen Wourden voor zeker verhaalt, dat des morgens eene » stercke partye Françoysen, zijnde Infanterie, omme te rooven ende branden was geweest » aan het Woertsche verlaat tusschen Agthienhoven ende Outkamerick, ontrent twee uuren » van Wourden gelegen, dat aldaar een scherpe rencontre was voorgevallen, tusschen de » voorz. Françoysen en de soldatesque van de twee Compagnien, bij de Stede van Leyden, » onder de Capiteynen Carel Heydanus ende eenen Pieter del Tombe opgerecht; waarvan » de Heer Valkenier *in het derde Deel van zijn verwerde Europa* pag. 706 spreekt. Deze » twee Compagnien waaren geposteert aan ende op den Ommering ofte des Gemeenelands » Kade van het Grootwaterschap van Wourden, agter het voorsz. verlaat op de Polder » van Zegvelder Broeck, ofte de Meye. »

Na verder over eenige plunderingen en brandstichtingen der Franschen gesproken te hebben, vervolgt Hij dus:

» Op welke spolie ende brandt, de voorsz. soldaten in de Mye gelegen, waaren toege- » schooten, gecommandeert door de Heer Carel Crucius, jegenwoordig oudt Burgemeester » mitsgaders Raad ende Vroetschap der stad Leyden, ende ter dier tijdt Lieutenant van de » Heer Heydanus, ende in actie geraakt zijn met de voorn. Françoysen, die zij in haare » retraite hebben vervolgt over de Zydel ofte Houtkade, tusschen Oudkamerick ende de » Myzyde gelegen, tot aan de Reviere den Rijn in den Hondyck. »

De schrijver verhaalt verder, hoe er op den middag door Woerden eene versterking was gekomen zoo van Cavalerie als Infanterie, welke, de Utrechtsche of Hofpoort uitgerukt zijnde, door Hem verder vergezeld werden: » Ondertusschen die van het Wourtsche ver- » laat gekomen Françoysen daar ontrent aangelandt, met buyt overladen, ende op de hielen » gevolgt van de gemelde Leytsche soldaten, gecommandeert door den voorn. Heer Crucius, » wierde de Hollandsche Infanterie gerangeert, ende op de Fransche zoo Cavalerie als Infan- » terie vuur gegeven. De Franschen chargeerden wederom, zoo dat eenige ter wederzijden » doodt bleven: dog de Franschen swenckten ende retireerden, lieten eenige dooden ende » gequetsten agter ende de plaatse van het gevegt voor de Hollanders. — . . . . In » het te ruggekeeren naar Wourden volgde mij iemant te paarde, hebbende een doode » voor hem leggen; dezen die te paarde zat was den dienaar ofte knegt van den Heer » Carel Heydanus, dezelve was eertijds in dienst geweest van den Professor Juris Adriaan » Beekers à Thienen, ende hadde mij gekent in mijne studie tot Leyden; deze sprack mij » aan, zeyde dat het paart daar hij opzat van de Franschen genomen was, dat den dooden » jongeling, die hij voor op het paart hadde leggen, in deze actie was gebleven, dat » deszelfs naame was MINA, zijnde van goeden huyze, ende op de studie tot Leyden geweest » met eene zonderlinge lof van een goet Latijnsch vers te konnen maken, dat dien jongeling

» zig onder de Compagnie van den Heer Heydanus begeven hebbende, hem in verscheydene » voorvallen zeer dapper hadde gedragen. — Den voorn. Dienaar verzogte mij daar op, » uyt den naame van de Heer Carel Crucius, of het doode lichaam in mijnes vaders » huys binnen Wourden bij provisie zoude konnen worden geborgen. Ik excuseerde zulx » op de swackheyt ende de ontzettinge van mijne moeder, demonstreerde even buyten » Wourden een bequaam huys ten dien eynde, ende recommandeerde de inwoonders den » dooden, welke naderhandt afgehaalt ende naar Leyden vervoert is. »

Cornelis Mina, zoon van Meinardus (1), laatst Predikant te Bergen bij Alkmaar, en van Vrouwe Elisabeth . . . . . . (2), is geboren in 1653 te Schellinkhout aan 't Ye Oort. Zijne moeder zette zich na het overlijden van haren echtgenoot om de studie harer zoons te Leiden neder, alwaar zij op de Langebrug woonde. Cornelis werd den 27 Mei 1665 (3), in den onderdom van 12 jaren, op de derde Classe der Latijnsche school zijnde, op den Academischen rol ingeschreven, onder het Rectoraat van den beroemden Oosterling Jacobus Golius (4). Dit jeugdig inschrijven was in die dagen zeer gebruikelijk, om de groote voorregten, welke de Academie-burgers boven de overige ingezetenen der stad genoten.

Uit het dagboek van Kerkmeesteren der St. Pieters Kerk te Leiden blijkt, dat het lijk van Cornelis Mina aldaar tusschen den 12 en 18 September 1672 is ter aarde besteld; de juiste dag is dus onzeker, doch men vindt opgeteekend, dat tusschen die genoemde dagen de Begravenis-regten ter somme van 9 guldens betaald zijn. Ofschoon de naam in gemeld kerkboek Cornelis Monne gespeld wordt, twijfel ik niet, of het bedoelde lijk is dat van Cornelis Mina; bekend toch is het, hoe weinig naauwkeurig in die dagen dergelijke aanteekeningen gehouden zijn.

In 1683 hebben Burgemeesteren van Leiden aan de voor het Vaderland gewapende Studenten eene Gedenkpenning wegens hun *kloekmoedig gedrag* binnen Leidens vesten in 1672 vereerd, van welke penningen eenige nog in wezen zijn (5); op een van deze leest men den naam van Cornelis Mina. Deze penning was weleer de eigendom van den in 1809

(1) Meinardus Mina, gewezen Predikant te Brasilien, beroepen tot Schellinkhout in 1647, tot Bergen in 1659, en daar in 1665 overleden. (Kerkelijk Alphabeth. Amsterdam 1705 —.).

(2) Te vergeefs heb ik te Schellinkhout, Bergen en elders onderzoek naar haren geslachtnaam gedaan; vermoedelijk was zij Van Assendelft genaamd.

(3) 27 Maii 1665 Cornelis Mina, Alcmariensis, Annorum XII tertiae classis in schola triviali discipulus, commoratur apud matrem Elisabetham Mina op de Langebrug. — Cf. *Mss. Volumen Inscriptionum* sive *Catalogus Academiae Leydensis* A° 1665.

(4) Den 9 Mei van bovengenoemd jaar is zijn oudere broeder Johannes als Student in de Godgeleerdheid ingeschreven, later als Proponent aangesteld tot het *Leger* en de *Vloot*, als Predikant in 1672 enz. Overleed 1708.

(5) Bij de verkooping der Penningen en Munten van den Heer A. van Bynkershoek van Hoogstraten in October 1827, werd er een verkocht voor Elf gulden.

overleden Leidschen Predikant Adr. van Assendelft, en berust thans in de verzameling van den Heer Predikant Fangman aldaar. Hieruit blijkt dus, dat men ook de gedachtenis van Cornelis Mina, ofschoon toen reeds *Elf* jaren overleden, heeft willen vereeren, alhoewel hij tot het eigenlijk gezegde Corps gewapende Studenten niet had behoord; waarschijnlijk gevoelde hij zich door den verontrustenden toestand van het Vaderland gedrongen om een meer dadelijk deel aan deszelfs verdediging te nemen, en had hij dus verkozen zich onder de bevelen van Mr. Carel Heydanus (later Secretaris der stad Leiden) te begeven. — Vermoedelijk heeft men dit eermetaal aan een' zijner nabestaanden overhandigd, gelijk in 1831 geschied is, bij de terugkomst van het Jager-Corps der Leidsche Hoogeschool, aan de betrekkingen van den gesneuvelden Jager L. J. W. Beeckman en den gewonden en later overleden Jager T. W. Huët.

Uit een handschrift van wijlen Mr. Daniel van Alphen, in der tijd Griffier der stad Leiden, mij geworden door de vriendelijke mededeeling van den Heer De Malnoë van Noort, Burgemeester van Oegstgeest, vernam ik, dat de Begrafenispenning (waarvan die Heer eene nette afteekening bezit), en de andere genoemde Gedenkpenning, vroeger in het bezit waren geweest van eene zekere Jufvrouw ..... Cosson (1), die in het laatst der vorige eeuw te Leiden overleden, en vermoedelijk eene afstammeling van de familie Mina geweest is. Uit den boedel van deze Jufvrouw Cosson is de Begrafenispenning gekomen in het bezit van den Heer Notaris en Procureur Kleynenbergh Jansz., en de Gedenkpenning in dat van den Heer Med. Doctor Abraham Ledeboer Johnz., zijnde beide deze penningen in 1790 door den Heer van Alphen bij voormelde Heeren gezien, die in gezegden boedel Executeuren testamentair geweest zijn.

De Heer van Alphen geeft in gemeld handschrift zijne verwondering te kennen, dat de anders naauwkeurige Van Loon in de beschijrving der Nederlandsche Historie-penningen, noch van het sneuvelen, noch van deze Gedenkpenning melding maakt, en besluit hieruit, niet ten onregte, dat hij van het voorval geene kennis heeft gedragen. Van Alphen vermoedde, ofschoon verkeerdelijk, dat Mina te Leiden in een oploop van het graauw zou zijn omgekomen, terwijl Costerus uitdrukkelijk meldt, dat hij buiten Woerden is gesneuveld.

Het kan eenige verwondering baren, dat in de Academische gedenkstukken van dien tijd van het sneuvelen van Mina geene melding wordt gemaakt, daar hij, ofschoon niet tot het Corps gewapende Studenten behoorende, echter, Student zijnde, de wapenen had opgevat. De bijna tachtigjarige Hoogleeraar Abraham Heydanus (van der Heiden) beschrijft in zijne Academische Redevoering, gehouden den 30 April 1674 (2), de geestdrift en het kloekmoedig gedrag der Studenten, en zegt: dat zij wel tegen den vijand niet gestreden, *doch in de zeer moeijelijke en bange tijden de stad voor oproer en plundering van het toen onrustig gemeen*

(1) Onder de Kapiteins der toen bestaanhebbende sestien Compagnien van de Leidsche Schutterij in 1672 komt voor Johan Cosson, als ook op de nominatie van 80 personen, welke 8 September van dat jaar door de Schutterij der stad Leiden aan Prins Willem III is aangeboden, om uit dezelven eene nieuwe Vroedschap van 40 te verkiezen enz. (Valkenier bl. 746).

(2) Abrahami Heidani *Oratio Gratulatoria dicta coram serenissimo Arausien. Nassov. Princip. Guilielmo III. Pridie Calendas Maias Anno Christiano* 1674.

beschermd hebben, en dat, indien de omstandigheden dit gevorderd hadden, zij hun leven voor het Vaderland zouden hebben opgeofferd, doch maakt van Mina geene melding. » Neve tantum » zegt hij, » simulatum hoc bellum putes, aut ludicra Martis exercitia; nullus » eorum est, qui non, flagitantibus sic Patriae rebus, paratus sit, verum bellum suscipere, » et ficta haec praelia in seria convertere, et omne principis periculum subire suo, atque » etiam pro laude pacisci (1). » Evenmin vinden wij van Mina gewag gemaakt in de Jubel-Oratie van den meergemelden M^r. Carel Crucius, Raad enz. van den 3 Oct. van dat jaar, gelijk ook niet in het thans reeds zeldzaam geworden Gedicht van M^r. Johannes van Groenendyck, op den 11 October 1683 uitgesproken, toen hij als Secretaris der stad de reeds genoemde Gedenkpenningen heeft uitgereikt (2). De reden van deze niet vermelding zal waarschijnlijk daarin moeten gezocht worden, dat men, en niet ten onregte, begrepen heeft, dat dit afzonderlijk voorval zich, als het ware, verloor in de groote gebeurtenissen van dien tijd, en in de ramp, welke het Vaderland in het algemeen, en de zoo welvarende dorpen Bodegraven en Swammerdam in het bijzonder, getroffen hadden.

Historia rerum a. 1815 gestarum in *Annalibus Academicis*, tradita est: sed iis, quae de anno 1831 in Oratione *auspicandis lectionibus* tunc recitata dixi, habeo quod addam, praecipue, egregias adolescentium nostrorum laudes praeclaro modestiae exemplo post reditum fuisse ornatas. Oblata scilicet fuere aliquot ordinis Gnilielmei militaris insignia equestria, ut inter optime meritos dividerentur. Unanimi consensu responderunt, suo quemque officio esse functum, famam facti et conscientiam, Regisque et Principis Arausiaci caeterorumque ducum amorem esse satis. Itaque honorem recusarunt. Macti, macti estote, generosae animae, vestra illa virtute, digna Academia Leidensi. Novo et illustri exemplo confirmavistis, quam proprium omni tempore Leidensi Academiae fuerit illud *simplex sigillum veri*. Tanti fuistis in honore negando, quanti eratis in merendo.

Caeterum, quo ab oblivione servetur testimonium viri fortissimi, qui, solo iustitiae amore optimaeque causae ductus, voluntarius in castris Neerlandis militavit, illud hic inserui. Edita est in Diario *Journal de la Haye* a. 1831. mense Octobri, n°. 248, epistola Eindhoviae scripta a Georgio Albiaco, centurione primi pili Britanno: » J'étais ravi d'avoir l'occasion de voir le corps des étudians de Leide, lors de la première fois qu'ils se trouvaient à une affaire. Les Belges avaient 150 hommes avantageusement postés en tirailleurs dans une épaisse forêt à la droite de l'approche du village d'Ostham; à peine leur feu avait commencé sur notre avant-garde, quand, soutenu par quelques flanqueurs de cet excellent 8e régiment d'infanterie, le détachement avancé des étudians s'élança dans la forêt, qu'ils emporterent en peu

(1) Bl. 71.

(2) Ook vindt men dienaangaande niets gemeld in het *Mss. XII Codex Actorum Accademia Lugduno Batavae*, waar het uitspreken van bovengenoemd gedicht benevens het uitreiken der Medailles opgeteekend staat.

de minutes à la bayonette. Le général Meyer, commandant la troisième division, voyant combien ces jeunes gens méprisaient le danger, et comment ils allaient s'exposer dans un pays fermé, avait l'intention de placer un autre corps en tête de la colonne, mais ils envoyèrent une députation à ce général pour prier de ne pas les priver de cet honneur. Une telle conduite est au-dessus de tout éloge, et un beau contraste de celle qu'ont suivie les écoliers d'un autre pays. » Alia virtutis testimonia, deinde cognita, silentio praetereo, ne nimis laudare videar huius Academiae alumnos, cuius ipse pars sum. Quod in aliis Academiis neque vulnerati neque caesi fuere, hoc casus et sors belli ita tulerunt. Singulae Academiae, provinciae, duces, milites, partem victoriae iure sibi vindicant.

Beeckmanno, apud Behringam caeso et sepulto, in aede Sancti Petri positum est Monumentum die XXII Iunii MDCCCXXXII, idque Cl. Palmius ita oratione inauguratus est, ut omnes exspectaverant, et ab eo solo exspectare poterant. Orationis titulus: *Verhaal der Inwijding van het Gedenkteeken ter Nagedachtenis van L. J. W. Beeckman, gesneuveld als Vrijwillig Jager der Leydsche Hoogeschool door J. H. van der Palm. Leiden* 1832. Rex cum diem illustriorem fecit, quod insignia aeneae crucis, confecta ex captis Belgarum tormentis, quae destinaverat omnibus expeditionis sociis, eo die militibus Academiarum distribui iussit. Alii milites serius accepere. Insigne crucis, quod in pectore Beeckmanni suspendi non potuit, suspensum est in monumento. Ego, quo memoriam eximii adolescentis etiam hic facerem testatiorem, imaginem monumenti referendam curavi. Caetera, quae ad historiam rerum pertinent, exposita sunt in Annalibus Academicis a. 1830, 1831, et 1832, in Almanacis, quae literarum studiosi adolescentes quotannis edunt et in commentariis rerum a cohorte Academica gestarum (1). In orationibus elucet pulcherrima Oratio, quam Cl. van Assen 13 mense Novembri a. 1830, Rector Magnificus, in aede Sancti Petri ad armatos adolescentes habuit. Edidi et libello huic meo ornamentum:

» Gij hebt aan onzen wensch voldaan, Burgers der Leidsche Hoogeschool, geliefde leerlingen van uwe toegenegen Leeraars! Het was behoefte voor ons hart, u allen, op deze plaats, vereenigd te zien, en u vaarwel te zeggen, nu gij henen gaat, waar eer en pligt u roepen. Daarom is geheel de achtbare Senaat, in plegtstatigen optogt, in uw midden verschenen. Zijne tegenwoordigheid zij het bewijs der genegenheid, die wij u toedragen: zij drukke het zegel onzer goedkeuring op uw regtschapen gedrag.

Het is inderdaad een schouwspel, dat mij treft en ontroert: eene zoo uitgebreide schare van Jongelingen, die de studiën des vredes beoefenen, in volle wapenrusting uitgedost, om mij henen te zien! Stoutmoedigen! Wie bepaalde uw besluit tot zoo koen eene daad? Was het des Konings hoog bevel? Maar gij hadt reeds beslist, eer nog de Koning u riep. Was het ijverzuchtige navolging, en het voorbeeld van anderen? Maar gij volgdet niet na: Gij gaaft veeleer het voorbeeld aan anderen. Of was het misschien op *onze* bede en aansporing, dat gij u bewegen liet? Neen! voorwaar niet. De taal der overreding is ongepast, waar de hooger stem van pligt alleen moet spreken. Ja! zij was het, de stem der pligt,

(1) *Gedenkschrift van den Uittogt*, en *Ged. van den Veldtogt der Heeren Studenten van de Hoogeschool te Leiden*, in 1830 en 1831, beide door J. Roemer. Leid. 1830 en 1831. 2 v. 8.

die, als een' Godheid, in u sprak. Zij verhief u de borst: zij wapende uw arm: zij onderwierp u aan de krijgstucht: zij leerde u vaardig den ongewonen dienst. Gij hoordet de noodkreet: Helpt Nederland en zijn Koning! De trouwlooze Belgiër is opgestaan! Hij verbroedert zich met Fransche rooverbenden! Gij hoordet, en — dáár staat gij met de wapenen in de hand, om Nederland en zijn' Koning te helpen, waar gij kunt.

Gij, waardige Hoofdman en geleider dezer uitgelezen Jongelingschap! die door uwe minzaamheid aller harten hebt gewonnen, door uwe ervarenheid aan allen ontzag hebt ingeboezemd, ontvang, als onschatbare panden, die wij u betrouwen, deze onze geliefde leerlingen. Neem hen aan in uwe gunste. Behandel hen met zachtmoedigheid, maar hewaar hen tevens bij orde en tucht, opdat hunne zeden rein blijven bij verleiding: opdat hunne gezondheid bloeije onder vermoeijenissen. Onvergetelijk zal dan onze dank, groot zal uwe zelfvoldoening zijn. Wij kennen hen; wij durven het u waarborgen. wanneer de eervergeten Belgiër de grenzen aanvalt, waar uwe keurbende staat; wanneer des Jagers schelle hoorn klinkt over de velden, en uw bevel hen opdaagt ten strijde, dan zullen deze voesdterlingen der Muzen u toonen, hoe zij van Haar leerden: Edel en schoon is het te sterven voor het Vaderland!

Burgers van Vader Willems Hoogeschool! Gij hebt de getuigenis gehoord, die wij van u durven geven. Bij God, dien gij aanbidt; bij den Koning, dien gij eert; bij het Vaderland, dat gij lief hebt, o! wij smeeken het u, stelt onze hope niet te leur.

Weet gij wel, waarom wij u juist op deze plaats het liefst vereenigd zagen! Jongelingen! Dit Huis is aan God gewijd. In dit kerkgebouw wordt Zijn naam verheerlijkt. Onder deze koorgewelven rusten dooden, wier nagedachtenis onsterfelijk is. Hier in de nabijheid is het graf van Kemper. Hoort niet meer naar mijne woorden, hoort des Hemels en der gezaligden heilige bevelen; zij zeggen u: Bewaart in uwe harten God en zijn gebod: Hebt elkander als broederen lief: Weest vroom en weest demoedig; Christelijke demoed is de sterkste prikkel tot waren heldenmoed; en die zóó zijn leven wil verliezen, die zal het behouden.

Gaat henen, geliefde vrienden! gaat henen onder het geleide des Allerhoogsten, onder de zegeningen uwer ouders, onder de heilbeden uwer leeraars, onder het gejuich van allen, die het Vaderland en Oranje getrouw zijn! — Vaart wel!

Finita Oratione, audita vox praefecti, *irent* imperantis, cecinere tubae, profectique sunt quasi ad festum. Mense Augusto a. 1831, capta pugnando magna Belgii parte intra decem dies, exercitus Francorum, quibuscum tamen nobis bellum non erat, cursum victoriarum nostrarum impedivit, et decem fere anni in componenda pace consumti sunt. Composita est hoc anno 1839. Rex interea iam a. 1831 adolescentibus concessit commeatum, et literarum studia novo ardore repetiverunt. Ab armis plane dimitti nunc demum potuerunt. Decreti Regii sententia haec est:

Guilielmus, Dei gratia Rex Neerlandiarum, Princeps Arausiae et Nassaviae, magnus Dux Luxemburgi caet.

Quandoquidem, quum die I Octobris a. MDCCCXXX *ad arma vocabamus, ingens Neerlandorum*

multitudo ardore inusitato et eximia fide, relictis focis, voluntarii ad nostram auctoritatem tuendam et defendendos fines patrios confluxerunt, iique voluntarii, rebus mutatis, iam ab armis plane dimitti possunt, omnibus pro generosa ac nobili opera gratias agimus solemnes. Vexilla adolescentium Academicorum reponentur, ubi Curatores et Senatus Academicus rei bene gestae memoriam fore quam honorificentissimam arbitrabuntur. Hagae Comitum die XI *Iunii a.* MDCCCXXXIX, *regni nostri vigesimo sexto.*

Curatores et Senatus Academiae Leidensis scenaculum perpetuam vexillo sedem dixerunt. Prorector Academiae die XXI Septembr. orationem loco et tempori consentaneam habui et vexillum reposui, ubi optime mansurum est.

P. 17. *Sibi ipsi non constarent.* Vel sola historiae Romanae explicatio testatur, quod posui. Vidi eosdem de nece C. I. Caesaris ita disputantes, ut merito et bono reipublicae factum contenderent. Iidem, temporibus in Europa mutatis, disputabant fuisse scelus et calamitatem. Novi compositam a viro docto Historiam Romanam, ex qua fere cognoscas, qua reipublicae suae forma auctor praecipuas partes descripserit. Frisius ille Simon Stylus in libro *de ortu et flore Neerlandiarum* ostendit Stadhouderatum esse libertatis felicitatisque nostrae fundamentum. Petrus Paulus a. 1772, quo nascebatur Princeps, quem nunc Regem habemus, librum de eiusdem Stadhouderatus utilitate edidit. Iidem quantum mutati ab illis sunt a. 1795! Eadem exempla Kluitium (*Hist. der Hollandsche Staatsregeling*, III. pag. 400.) tetigerunt. Quum a. 1806 fama percrebuerat, Napoleontem nobis pro Pensionario regem esse daturum, Harlemo in omnes patriae oras dispersus est libellus, ut a multis millibus subscriptus ad Ordines mitteretur, et sic regem deprecaremur. Probe cognitos habui tres viros, qui libellum composuerunt. Unus, qui iam obiit, non minus erat doctus, probus et patriae amans, quam caeteri duo, etiam viventes. Unus argumenta sua ipsis rebus vel unius anni vidit labefactata, caeteri, annorum viginti quinque experientia, viderunt plane refutata. Sed quoniam exempla istius libelli supplicis esse videntur rara, multique sive ignorant sive ignorare simulant, alii, quid de suo factum sit exemplo se nescire dicunt, nec mihi satis constat, an hoc documentum in ulla historia sit editum, hic edidi:

» *Aan hun Hoogmogenden, vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest.*

Hoogmogende Heeren!

De ondergeteekenden, Burgers en Ingezetenen der Bataafsche Republiek, hartelijke vrienden eener betamelijke Burgerlijke Vrijheid en ijverige Voorstanders der Onafhankelijkheid van het Bataafsche Volk, vervuld met eenen diepen afkeer van alles, wat de eene of andere zou kunnen doen verloren gaan, en althans, voor het Welzijn en Bestaan zelf dezer Natie, eenen Monarchalen Regeeringsvorm ongeschikt achtende, hebben, na een geruimen tijd door allerhande geruchten geslingerd te zijn geworden, in het zekere vernomen, hoe in de *Gazette Nationale ou Moniteur Universel*, N°. 108. van 18 April dezes jaars, het Officieel blad van Frankrijk, dat, als onder het oog van het Gouvernement geschreven en

uitgegeven wordt, na eenige voorlopige aanmerkingen, betreffende den Staat van de Regeering dezer Landen, gezegd wordt, *dat de Toestand van* HOLLAND *zoodanig zijnde, dat Land, welke veranderingen het in zijne Organisatie van regeering moge daarstellen, er niet anders dan bij winnen kan. Wanneer de Goedbezitters, de Handeldrijvende en verlichte Lieden, denken, dat zij hunne Vertegenwoordiging door de keuze van het Volk, zonder onderscheid van klassen of Godsdienstige gevoelens, kunnen doen plaats grijpen; zij een voegzamer stelsel, dan de tegenwoordige staat van zaken, zullen doen geboren worden. Wanneer hunne denkwijze zoodanig niet is, en zij meenen hunne toevlucht te moeten nemen tot eene Constitutionele Monarchij, zij eenen nog voordeeliger stap voor hun land doen zullen, dan den tegenwoordigen Staat van Zaken te handhaven. Het staat aan hun, hunnen toestand te kennen; de omstandigheden, waarin zij zich bevinden, te waardeeren; en tusschen deze twee stelsels te kiezen dat, hetwelk daarmede het meest overeenkomt, en het geschiktste is, om op hechte grondslagen den Voorspoed en de openbare Vrijheid te vestigen.*

Zij zijn, uit hoofde van dit Artikel in de diepste verslagenheid gestort, daar zij, in hetzelve, Alternativen ontdekken, waarvan het laatste hen onderwerpen zou aan eene soort van Regeering, ter welker afkeering hunne Voorvaders, bijna eene Eeuw, gestreden hebben; eene soort van Regeering, die, hoezeer geschikt voor andere Volkeren der aarde, strekken zou, om, bij de Nakomelingen van die beroemde Stamvaders, welker Naam zij voeren, en die zelfs Bondgenoten van Rome bleven, toen Rome zich de geheele Waereld onderwierp, alle veerkracht en werkzaamheid te verlammen; daar integendeel het stelsel van een Gemeenebest, bij de echte Landzaten, als eene eerste grondstof van derzelver bestaan uitmaakt. En geen wonder! daar de algemeene belangen in het Bestuur der Dijken zelve, dien kunstigen en kostbaren ringmuur, tot de voortdurende aanwezigheid van den grond, dien zij bewonen, noodzakelijk, eenen Republikeinschen vorm van regeering volstrekt onmisbaar maken, en de Republiek in kleine Republieken smaldeelen; waardoor, bij de eerste ontkieming der gedachten, door bijna alle standen heen, eene Republikeinsche geest de harten der Landzaten bezielt; om niet te reppen van den alouden invloed der Burgeren, zelfs onder de Regeering der Graven, hoedanig ook gewijzigd, op de aanstelling der plaatselijke overheden; geen wonder! daar ook de koophandel, onder de bescherming eener onafhankelijke en op zich zelf staande Republiek, deze kleinè Natie een rol heeft doen spelen op het Tooneel der Waereld, die ons, zins de afwerping van het juk der Spaansche Overheersching, nuttige en Begeerlijke Bondgenoten der Naburen, en somtijds schrikbare Vijanden van dezelve gemaakt heeft.

Op het punt misschien van eene keuze te moeten doen tusschen eenen Monarchalen en Republikeinschen Regeeringsvorm, gevoelen de ondergeteekenden te zeer den onuitdoofbaren gloed van zuivere Vaderlandsliefde, om met eene, in hunne oogen laakbare, schroomvalligheid, in dit kostbaar en misschien nooit wederkeerend tijdstip, stil te zitten. Zij willen u niet onkundig laten van de Vaderlandslievende en Republikeinsche gevoelens die hunne harten bezielen; zij ontzien zich niet aan u, als het Bataafsch Gemeenebest vertegenwoordigende, in het openbaar en onbewimpeld, te verklaren, hoe zij hopen, dat de zaken dien weg mogen worden heengestuurd, dat zij bewaard blijven voor eene

Regeringsvorm, die, naa het doorstaan van zoo veele rampen, hoogstwaarschijnlijk, een spoedig en doodlijk einde aan de bewoonbaarheid en het aanwezen der Republiek zoude maken. — Wij hopen, en brengen de Verklaring dier hoop, met bescheidene Vrijmoedigheid, (want waar zouden wij die anders kunnen nederleggen) in den schoot uwer Vergadering, al is dezelve niet, in alle deelen, onder de gewone formen begrepen, daar ongewone omstandigheden ongewone maatregelen veroorlooven, ja billijken. — Wij hopen, dat, onder de besturing van de Goddelijke Voorzienigheid, die meermalen, als door eene wonderbare tusschenkomst, Land en Volk van den reeds afkolkenden rand van den afgrond des Verderfs, heeft terug getrokken, uwe raadplegingen die wending nemen zullen, dat, bij de bewaring van de Onafhankelijkheid der Republiek en het dierbaar pand der Burgerlijke Vrijheid, liever, dan ons aan het voor dit Volk verschrikkelijk alternatif van eenen Monarchalen Regeeringsvorm onderworpen te zien, zoodanige nieuwe wijzigingen omtrent het Republikeinsch Bestuur dezer Landen, opgemaakt worden, waardoor de Vertegenwoordiging, zonder onderscheid van Volksklassen of Godsdienstige Gevoelens, wordt daargesteld, op eene zoodanige voet, dat wij dadelijk voor het oog van onzen Bondgenoot en de geheele Waereld toonen, dat het behoud der Republiek bij deze Vrijheidlievende Natie alle andere en kleinere bedenkingen overweegt.

De Ondergeteekenden althans verklaren, dat, wat hun betreft, zij, met aflegging van alle partijschappen, daartoe opgeroepen, zoodanige Vertegenwoordigers op nieuw zouden verkiezen, of doen voortduren, welke zij de dierbare panden van Onafhankelijkheid en Vrijheid, als Mannen van Eer en Moed, gerustelijk vertrouwen, en dat zij, zoo afkeerig van alle oproerige bewegingen, als van harsenschimmige en overdreven denkbeelden, die niet op den wezenlijken staat der menschen, zoo als zij zijn, kunnen worden toegepast, alles zullen volbrengen, wat strekken kan, om goede Orde, Harmonie en Eendragt, onder de schaduw van eene Constitutie bij Vertegenwoordiging, te doen blijven heerschen.

En welk nu ook het lot zij, dat ons dierbaar Vaderland, waaraan wij door zoo veele banden verbonden zijn, treffen moge, na deze Verklaring, die wij u openlijk gedaan hebben, zullen wij, bij eene ongelukkige beslissing, den ondergang van ons Vaderland en van ons zelven, met meerdere gelatenheid kunnen beschouwen, dan dat wij, in een der belangrijkste en hachlijkste oogenblikken, waarin zich ons Land immer bevond, gezweegen hadden. Wij zullen ons dan troosten toen nog gesproken te hebben voor het doen voortduren der Republiek, en meenen door deze onze taal getoond te hebben, » dat, zoo de Voorspoed en de Vrijheid der Natien (het gevoelen zelfs van Napoleon den Keizer der Franschen) alleen kunnen gewaarborgd worden door twee stelsels van Bestuur, dat, van eene gematigde constitutioneele Monarchij, of eene Republiek, geconstitueerd volgens, de theorie der Vrijheid, en de ware Volksstem, » wij althans, zouden mogen aangemerkt worden, als behoorende tot die Republikeinen, welke, zonder gevaar voor Volk of Vaderland, zouden opkomen tot het doen van eene waardige keuze van zoodanige beschaafde, kundige en eerlijke Mannen, als door hun bestuur, bij het behoud onzer Vrijheid en Godsdienst, dit Vaderland tot een trap van geluk en voorspoed zouden kunnen terug brengen, waardoor het tevens veel nuttiger zou zijn voor onzen Bondgenoot, dan dat het, zoo al niet

de grond zelve binnen weinige jaren door de omringende Zeeën werd ingezwolgen, zich buigen moet voor eenen vorm van Regeering, van welks naam zelfs sedert eeuwen deze Landzaten afkeerig waren. — Nooit althans zal het ons berouwen gesproken te hebben in oogenblikken, waarin het aan ons nog stond, om, als Vrije Lieden, den toestand van ons Vaderland te beschouwen, en de omstandigheden, in welke het zich bevindt, te waardeeren, ten einde, naar ons inzien, de beste keuze te doen van dat Regeeringstelsel, als meest strekkende, om den Voorspoed en openbare Vrijheid op onwrikbare grondzuilen te vestigen.»

Auctores hunc libellum amicis suis per universam regionem nostram misere; et ego, qui tunc in Frisia vivebam, accepi. Accidit mihi, quod aliis accidisse credo. Multi laudabant, rari subscribebant. Omnia erant fessa discordiis et quotidiana rei publicae mutatione, et notus Napoleon.

P. 17. *Ex Arausiaca gente ultimi.* Guilielmus, Princeps Arausiae Haereditarius, nomen in Albo Academico, ut deinde frater, professus, studia inchoavit mense Novembri a. 1834, absolvit mense Maio 1837. Alexander, Princeps Neerlandiarum, studia inchoavit mense Decembri 1835, absolvit mense Iunio a. 1838.

Docuimus eos, Cl. H. Cock *Ius Naturale*, *Ius Publicum Universale* et *Neerlandicum*, *Ius Gentium Universale* et *Europaeum*: Cl. H. W. Tydeman, *Oeconomiam Politicam*: ego *Historiam Universalem* et *Patriae*.

Pater adolescentium, Princeps Arausiae, ipse de profectibus, quos filii fecissent, cognoscere cupiens, nos Hagam Comitum ad se invitavit, eoque et honoratis ex aula viris praesentibus, discipulos nostros singuli duas continuas horas, de variis suae quisque disciplinae partibus, interrogavimus, diebus 20, 22, 23 Maii a. 1837, et d. 30 Iunii et 2, 3 Iulii a. 1838. Aderat etiam D. O. Bagelaarius, cui suae laudes proximum a legato Imperatoris locum in exercitu conciliaverunt, fortitudine ac prudentia et omni humanitate excellens, Neerlandus antiquis moribus, perpetuus Principum in studiis Academicis comes. Pater animum diligenter attendit, viditque, et grato erga nos animo laetus significavit, filios non frustra in Academiam Leidensem fuisse missos. Equidem dies istos non facile obliviscar. Raro enim vidi ullum patrem, cui recta filiorum disciplina adeo curae cordique esset, neque unquam melius intellexi, quam vera in hoc regno frueremur dicendi, quae sentiamus, libertate. Nam de Principibus Arausiacis, de Oldenbarneveldio, de Wittiis et omnino de origine progressu et effectibus discordiarum, quae rem Neerlandicam perdidere, eo modo locuti sumus, quo Burgimagister antiqui temporis, sive factionis Arausiacae sive anti-Arausiacae, neminem, se audiente, loqui tulisset.

P. 19. *Naturalis Historia.* Res narrata est in primis Academiae nostrae annalibus.

P. 19. *Numorum.* Praefectus huic Museo Cl. P. O. van der Chys quotannis Rectoribus libellum tradere solet, in quo de incrementis diligenter exponit. Talem libellum et ego acceptum annalibus adjeci.

INCREMENTA MUSEI NUMMARII
UNIVERSITATIS LUGDUNO-BATAVAE
PETRO HOFMANNO PEERLKAMP
RECTORE MAGNIFICO.
1838 — 1839.

Publica auctoritate accesserunt centum quinquaginta octo denarii Romani, plerique Trajano, Hadriano et Antonino Pio imperantibus percussi. Reperti sunt hi nummi in villa privata Augustissimi Regis nostri, *Racot* dicta, in Magno Ducatu Poseniae (parte veteris Poloniae).

A Viro Clar°. qui Senatui nostrae Universitatis hoc anno ab actis erat, accepimus aliquot nummos, qui per longum tempus in scriniis Senatus latuerant, scilicet: 15 nummos aeneos Romanos, secundae quae dicitur magnitudinis, inter quos nullus eminet neque raritate neque pulcritudine; tum duos nummulos aureos Ditionis Algeriensis; duos nummulos argenteos quadratos regionis Maroccanae; quinque nummos argenteos rotundos Ditionum in ora septentrionali Africae; praeterea octo laminas minutas informes ac tenues argenti impuri, nulla nota insignes, probabiliter monetam regionis cujusdam in Africa interiore; — praeterea frustum rotundum terrae coctae rubrae, insignitum $\frac{F}{Vt}$; est, ut videtur, nummus obsidionalis; — quinque nummos argenteos Pontificum Romanorum, scilicet tres Alexandri VII, Clementis XI et Alexandri VIII; duo reliqui sunt detriti; tandem numinum in memoriam alterius secularis Academiae Lugduno-Batavae A°. 1775 celebrati.

Coëmti sunt permulti nummi Neerlandici, aurei, argentei, aenei, stannei et plumbei, tum nummi Germanici, Francici et Anglici, aenei plerique, praeterea iconismata virorum illustrium ferrea.

A Consule, qui dicitur, mercatorum Neerlandorum in regione Tunetana, Viro Orn. Nijssen, dono missi sunt 3 nummi aurei, 5 argentei unumque aeneum ejusdem ditionis.

A Ministro qui dicitur Coloniarum regni Neerlandici, nummi insulae *Curacao*, dicti *Reaal* et *Stuiver*.

Vir Nobilissimus van Crombrugge, Legatus Neerlandiae in Suecia, misit nummos aeneos Suecicos et Norvegicos.

Vir Nobilissimus G. van Orden, Scabinus, deinceps Burgimagister, Zaandamensis, qui laudabiliter quotannis Museum donis amplificare solet, hoc anno dedit viginti nummos Neerlandicos, *legpenningen* dictos; praeterea quinque nummos argenteos, scilicet rupiam duplicem, duos nummos Hindostanicos, inscriptos *five* et *double fanam*, tum nummum, hucusque apud nos rarissimum, inscriptum *New South Wales* 1813; in aversa: *Fifteen pence.* Est hic nummus primus quem Museum possideat Quintae terrarum Orbis Partis.

Vir Nobil. Jacobus van Hees, Burgimagister pagorum Beek et Ubbergen in Gelria, dono misit duos nummos Romanos ibi repertos, alterum primae magnitudinis insignisque pulcritudinis, Caji Caesaris (Caligulae) *Adlocutio Coh.*; alterum 2ae quae dicitur magnitudinis Vespasiani, *Roma*.

Consultissimus Moens van Bloois, Zierizeënsis, dedit aliquot nummos aeneos variarum regionum.

Doctissimus Ph. Fr. von Sieboldt Museo obtulit duos nummos, alterum aeneum insignis pulcritudinis, in memoriam Andreae, liberi Baronis de Stifft, archiatri Imperatoris Austriae, anno 1831 Vindobonae percussum; argenteum alterum minorisque formae in memoriam fidei ab Austria Imperatori Ferdinando I praestitae Vindobonae XIV Jun. 1835.

Nobilissimus Comes a Dietrichstein Vindobonae dono misit nummum argenteum ibi percussum in memoriam Josephi Eckhelii, numismatici celeberrimi.

Tandem

Vir Spectatissimus P. Verkade, Tabellionarius Flardingensis (Notaris te Vlaardingen), Museum ditavit quatuor nummis argenteis, varii pretii, Othonis regis Graeciae.

P. O. VAN DER CHIJS.

P. 19. *Chemicum laboratorium.* Rex Guilielmus I a. 1826 scholas instituit, in quibus Chymia doceretur eo praecipue consilio, ut opificiis ac fabricis maxime consuleret. Pleraeque illustriores Academiae in aliis Europae regionibus jam habebant hujusmodi instituta, et qui discere vellent Chymiam Technicam, poterant. Magistratus Leidenses non fefellit, quanti et ad decus et ad utilitatem urbis, ubi fabricae olim miris modis floruere, interesset, ut tales scholas haberet. Itaque partem sumtuum toleravere, et aedificarunt ad normam, a Cl. A. H. van der Boon Mesch praescriptam, laboratorium, in quo nihil ad amplitudinem et commoditatem desideratur. Imago laboratorii delineata est in Vol. I Enchiridii discendae Chymiae ad opificia et fabricas accommodatae (Leerboek der Scheikunde, met toepassing op kunsten en fabrijken) quam Cl. van der Boon Mesch edidit. Rex praeterea aliquam pecuniae summam quotannis concedit ad instrumenta aliasque res necessarias emendas. Horum instrumentorum jam insignis adest copia, quae historiam ac progressum Chymiae technicae quasi repraesentat. Scholas autem ipsas ea adolescentium Academicorum et civium Leidensium copia frequentat, unde facile appareat, quantam in docente dexteritatem et peritiam, tantam esse in auditoribus discendi cupiditatem.

P. 19. *Turris observandis sideribus.* Subsidia Astronomiae colendae jam a longo inde tempore erant neglecta. Cl. Kaiserus summopere quidem nitebatur ut, quod ab idonea turri et instrumentis deesset, singulari diligentia suppleret, et in illo cultu pauperrimo *regum aequabat opes animis.* Curatores, quibus Academiae gloria vere cordi est, doctrinae Astronomicae prospexerunt: de qua re ipse Kaiserus exposuit in libello, quem vocavit. Observatorium Leidense ed. a. 1838.

P. 20. *Bibliotheca.* De Bibliothecae praefecto Cl. J. Geelio quominus plura dicam, vetat diuturnus, quae mihi cum eo intercedit, amicitiae usus.

Bergmanni quoque, alterius ab illo praefecti, diligentia neminem effugit. Ipsa Bibliotheca hoc anno multis accessionibus aucta est.

Major suppeditata pecunia ex novo reditu Academico, datique quatuor mille floreni, unde libri emti ex Bibliotheca Reuvensiana, praecipue in genere Archaeologico et Juridico Historico. Britanni munus dedere, conciliante legato nostro Dedelio, quinquaginta volumina diversae formae, in quibus varia argumenta de rebus civilibus et statisticis tractantur. Britanni hoc opus appellant *Public Records.*

A Societate Britannica Orientalis Indiae accepimus tria et quadraginta opera orientalia, pleraque Calcuttae impressa. Donum magni pretii.

Tum filius Principis Arausiae natu minimus Henricus, ex itinere in Indiam facto, in patriam retulit duodecim libros Indicos, plerosque sanscriticos, acceptos a societate regia Asiatica Calcuttae. Rex libros nobis donavit.

P. 20. *Librorum Orientalium.* A. 1835, quo mortuus est Cl. Hamakerus, libri Arabici, Persici, Turcici aliique Orientales manu scripti erant 1302, iique in catalogum relati. Cl. Weijers in domo Hamakeri multos alios invenit, partim in Bibliothecam Academicam emtos, partim a Rege datos. Eos in Bibliothecam et Catalogum retulit, ut jam efficeretur numerus 1396. A. 1836 ex Bibliotheca Cl. Hamakeri emtione comparavimus libros numeris 1397 — 1433 notatos. A. 1837 accessit numerus 1434, brevi post 1435 — 1454, emti a Dominico Testa, qui tunc erat Alepi in Syria, curante Psicha, Consule Graeciae Amstelodami. Eodem anno ex Bibliotheca Cl. van Eerde, vendita Groningae, multa ad nos venerunt scripta trium Schultensiorum, nunquam edita, efficientia jam numeros 1455 — 1503. Denique a. 1838 emti sunt libri numeris 1504 — 1507 notati. Quae summa librorum 1507 jam Bibliothecam Orientalem MS. Academiae Leidensis efficit.

P. 21. *Academiae alumni.* Mortui sunt A. van Leeuwen, F. P. H. Obreen, J. Veltman, H. Wibmer et J. J. François.

P. 24. *Gerardus Vrolikus.* Unus ex majoribus Martinus Joannes Leidae, J. U. D. creatus est a. 1593. Ipse non multa edidit. Exstant oratio de agricultura salutis publicae vero fundamento, habita a. 1828 quum munus Rectoris Magnifici deponebat. Munus Professorium inauguratus erat a. 1822 oratione: over de Landhuishoudkunde, der bescherming van 's Rijks Regering waardig. In linguam vernaculam vertit Wildenouw, Handleiding tot de kennis der planten a. 1819. Notus praeterea est liber, Bijdragen tot de Staatshuishoudkunde en de Statistiek. — Denique nonnulla addidit libris a Societate Oeconomica editis, cujus rei cura ei cum aliis erat commissa.

Vita a. Cl. Thorbeckio composita legitur in Nuntio Artium et Literarum a. 1838, inde separatim edita Harlemi apud viduam Adriani Loosjes.

Absolutis annotationibus habebam nonnulla addenda, v. c. Cornelium Minam edidisse quoque Graecum carmen, quo gratulatus est A. Berkelio de editione Enchiridii Epictetei L. B. 1670: et Cl. M. Siegenbeekium facta adolescentium Academicorum pro patria variis temporibus inter se comparavisse (vergelijkende beschouwing van t' door de kweekelingen der Leidsche Hoogeschool verrigtte, Leid. 1831). Sed, ut alia praeteream, omittere non potui, quod Cl. de Crane mihi scripsit de insigni gentis Hemsterhusiae, quod explicare studui pag. 76. Spero senem, non minus egregiis laudibus excellentem quam aetate venerandum, non inique hoc esse accepturum. Omnia, quae ad Hemsterhusium pertinent, scire jucundum est amantibus veterum literarum, Leidensibus ante alios. Verba Cl. de Crane haec sunt:

» Mijne latere ontdekkingen uit het Album Acad. Franeq. omtrent Siboldus en Franciscus Hemsterhuis noodzaken mij het in mijne verhandeling geschrevene p. 8 l. 12 van onderen en pag. 18 l. 4 v. o., terug te nemen als niet geschreven. Ik heb hen beiden als geboren Friesen leeren kennen van Sneek, en zoo ook den Vader en zijne familie. Daar dit geslacht, blijkens het carmen p. 24, zich door beoefening der Genees-, Heel- en Artsenijkunde reeds lang naam had verworven, begreep ik dat hetzelve behoefte gevoelde van eene onderscheidende famillenaam of *van*, en dus een zeker *huis*, waarschijnlijk het oorspronkelijke famillehuis had aangenomen met een *sprekend wapen*. Dat dit in den Landelijken stand te zoeken was, bewees het *klaverblad*. Dat dit huis misschien niet verre te vinden zonde zijn, giste ik. De beschouwing van de kaarten in den Atlas van Halma 1723 leerde mij, dat in de Grietenije van Wonseradeel niet verre van Tjerkwerd de *Hemdijk* aanvangt; dat die *Hemdijk* dwars door de Grietenije van Wijmbritseradeel loopt, en verder voortgezet met andere dijken de naastgelegene Grietenije *Rauwerderhem* omsluit, die van daar door Schotanus, Beschrijv. van Friesland p. 200, mede een *Hem*, substantive, genoemd wordt. Zoo vind men ook in *Wijmbritseradeel* afgezonderde vlakteus of streeken, *Eemswouderhem*, *Morrahem*, *Schierwoldingerhem*, *Rijperahem*, de dorpen *Oosthem*, *Westhem*.

Dat woord *hem*, dat ook nog elders in de nabuurschap voorkomt, is dus hier zeer gebruikelijk, en, gelijk het Hoogduitsche *hemmen*, verbonden met de beteekening van *keeren*, *beperken*, *insluiten*. Waarschijnlijk is nu ergens het stamhuis onder den naam van het *Hemhuis* of *Hemsterhuis* toenmaals nog bekend geweest, gelijk in Wonseradeel *Dijksterhuis*: en dan zoude ik den fasce of balk in het regter onderdeel met het kabbelend of sigesagend dubbel stroompje houden voor een emblema van den *Hemdijk*; waarbij de Poëtische beschrijving te veel gehecht heeft aan het stroompje, te weinig aan het balkje, dat bijna geen kleur heeft, als kunnende moeilijk afsteken tegen den azuren grondkleur.

Dat de *Hemdijk* als waterkeerend kon en moest beschouwd worden, bewijst de strekking, als scheidende Wijmbritseradeel in twee deelen, het noordelijk hoogere en droogere met de 10 binnendijksche dorpen, en het zuidelijke met poelen en meeren hedekt, en 10 buitendijksche dorpen. Ook liggen er meer zijlen of sluizen in dien dijk, om de gemeenschap tusschen beide deelen te openen.

ADDITAMENTUM ORATIONI RECTORIS.

EXCERPTA EX ACTIS ET GESTIS IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE,

RECTORE MAGNIFICO

PETRO HOFMANNO PEERLKAMP,

SCRIBA SENATUS ACADEMICI

PETRO JOANNE UYLENBROEK.

1838. die 6. April. Senatus per Illustrium Curatorum litteras cognoscit virum venerandum atque doctissimum W. G. BRILL, Theol. et S.M. Cand. Phil. Theor. Mag. et Litt. Hum. Doct. Linguae Germanicae Lectorem, honoris causa, Ministri Regii Decreto, creatum esse.

die 22. Junii. Rector Magnificus per litteras Ill. Curatorum certiorem facit Senatum e Regis Decreto 26 Maji n°. 100. V. cl. GYSBERTUM JOHANNEM ROOYENS, Th. D. et in Athenaeo Amstelaedamensi Professorem, in hujus Academiae Facultate Theologica creatum esse Professorem ordinarium.

die 9. Julii. Senatus obitum luget Viri cl. GERARDI WTTEWAAL, in Facultate Disciplinarum Mathem. et Physic. Prof. Ord.

die 21. Sept. Recitantur litterae Ill. Curatorum, e quibus Senatus intelligit Virum clarissimum GYSBERTUM JOHANNEM ROOYENS, quod ipsi a Rege oblatum erat munus Professoris Ordinarii in Facultate Theologica hujus Academiae, accipere non potuisse.

die 23. Novembris. Legitur Regis Augustissimi Decretum 27. Oct. quo Viro Cl. J. G. S. VAN BREDA, roganti conceditur Harlemi nova obire munera, tum Actuarii Societatis Scientiarum Hollandicae, tum Directoris Museorum Fundationis Teylerianae, salvo titulo atque honore Professoris, et parte stipendii.

eodem die. Amplissimorum Curatorum litteris Senatui nuntiatur, GERARDUM HENRICUM BLANKEN Academiae Pedellum esse creatum.

die 21. Decembr. Rector Magnificus exhibet catalogum hujus Academiae alumnorum, e Regio praescripto confectum die 1°. Novembris, e quo constat 674 esse cives qui nomen dederint.

eodem die. Designantur Candidati apud Regem edendi, e quibus Rector Magnificus in sequentem annum Regio Decreto constituatur. Designati sunt V. V. Cl. Cl.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN.
J. R. THORBECKE.
J. CLARISSE.
J. VAN DER HOEVEN.

Dein Candidati, e quibus in proximum annum Actuarius constituatur. Designati sunt V. V. Cl. Cl.

P. HOFMAN PEERLKAMP.
J. R. THORBECKE.
G. SANDIFORT.
J. CLARISSE.

Mandatum est Actuario ut priorem catalogum solennibus litteris ad Regem mittat; utriusque autem Ill. Curatores reddat certiores.

1839. die 24. Jan. Legitur Regis Aug. decretum 14. Jan. quo Rector Magni-

ficus in sequentem annum creatur Vir. Cl. CORNELIUS PRUYS VAN DER HOEVEN, M. D. et Professor Medicinae Ordinarius. Rectori Magnifico in annum sequentem Adsessores constituuntur V. V. Cl. Cl.

H. G. TYDEMAN.
N. C. KIST.
C. G. C. REINWARDT.
J. M. SCHRANT.

1839. die 8. Febr. Rector Magnificus refert in conventu Curatorum, Rectoris Magnifici et Assessorum, e Candidatis designatis se creatum esse Senatus Academici Actuarium in annum sequentem. Senatui igitur ab actis erit Cl. P. HOFMAN PEERLKAMP, in Fac. Phil. Theor. et Litt. Hum. Prof. Ord.

Introductis dein in Senaculum Curatoribus V. V. I. I. jusjurandum praestiterunt Cl. PRUYS VAN DER HOEVEN, creatus Rector Magnificus, et Cl. P. HOFMAN PEERLKAMP, creatus Actuarius.

Rector Magnificus cum Senatu reliquisque Professoribus in auditorium majus progressus e cathedra orationem pronuntiavit *de perpetua, quae Academiae Leidensi cum Gente Arausiaca intercessit necessitudine, spectata praecipue in studiis Principum.* Tum, memorata rerum Academicarum per annum praeteritum Historia, per Actuarium recitavit Judicia Facultatum de commentationibus pro certamine literario conscriptis, renuntiatisque victorum nominibus,

ex ordine Philos. Theor. et Litterarum Hum. ornatissimos ANDREAM CORNELIUM VAN HEUSDE et HERMANNUM HENRICUM KEMINK, in Academia Ultrajectina Literarum studiosos,

et

ex ordine Medicorum Orn. JOANNEM GOLDSCHMID NANNINGA, Med. Stud. in Acad. Groning. honoris causa nominavit; et infelicem commemoravit sortem Orn. JOANNIS LUDOVICI SCHLIMMER,

Medicinae in hac Academia Studiosi, cui, propterea quod legitimum tempus in Academia non transegit, aureum praemium, quo Facultas Medica librum illius dignum censuit, tribui non potuit.

Ex ordine Jureconsultorum Orn. GERARDO DE VRIES ABRAMI F., et ex ordine Discipl. Math. et Phys. Orn. SAMUELI EMANUELI SARPHATI, nummos aureos porrexit.

Rector Magnificus, solemnibus verbis magistratu deposito, e cathedra descendit et in subsellia rediit.

Actuarius recitat pro concione Decretum Regium, de Rectore Magnifico in sequentem annum creato, Cl. C. PRUYS VAN DER HOEVEN, memorat qui Assessores Rectori dati sint, et qui Actuarius sit constitutus.